

ประวัติเจ้าจอมมารดาทับทิม รัชกาลที่ ๕

กับ

สุภาสิตทุกคตะสอนบุตร

พิมพ์เป็นอนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าจอมมารดาทับทิม รัชกาลที่ ๕

ที่พระเมรุ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อวันที่ ๓๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

ท่ามแค เขษ ทวีฉก ทงพอของห้องคห

สารบัญ

คำนำ	หน้า ก
คำปรารภ	„ - ๓ -
ประวัติเจ้าจอมมารดาทัตติมา	„ - ๘ -
ว่าด้วยต้นสกุลเจ้าจอมมารดาทัตติมา	„ - ๘ -
ว่าด้วยการฝึกสอนเด็กหญิงชาววัง	„ - ๓๓ -
ตำนานขนบธรรมเนียมชาววัง	„ - ๓๒ -
ว่าด้วยผู้หญิงชาววัง	„ - ๓๓ -
ว่าด้วยการอบรมศึกษาผู้หญิงชาววัง	„ - ๓๕ -
ว่าด้วยหน้าที่ชาววัง	„ - ๓๗ -
ตำนานนมโหรี	„ - ๓๘ -
อธิบาย “ขี้ไม้”	„ - ๔๐ -
ตำนานละครใน	„ - ๔๒ -
ตำนานระบำ	„ - ๔๕ -

(๒)

มูลเหตุที่มีตะครไน และระบำ	หน้า — ๓๓ —
ว่าด้วยผู้หญิงชาววังชั้นที่ถวายตัว	„ — ๓๓ —
ว่าด้วยผู้หญิงชาววังชั้นกลาง	„ — ๓๕ —
ว่าด้วยพวกชาววังชั้นต่ำ	„ — ๓๗ —
ว่าด้วยประวัติเจ้าจอมมารดาทิพย์	„ — ๓๘ —
เรื่องทุกคดีตอนบุตร	„ ๑

ตำมขัด เขยพ หรือฉีก ทนงพ้อของห้องสย

คำนำ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดิ้งหวิกรม
เกรียงไกร รัชตั้งมายังกรมคิดปากร ขอให้เป็นพระ
ชำระและจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “ทุกคคะด่อนบุตร”
ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรธมัย
จะทรงพิมพ์แจกเป็นที่ระลึก ในงานพระราชทานเพลิง
ศพเจ้าจอมมารดาทับทิม ในรัชกาลที่ ๕ และใน
ขณะที่จัดพิมพ์หนังสือนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าประเวศวรธมัย ได้ทอดขอให้สมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงเรียบเรียงคำปรารภ และประวัติเจ้าจอมมารดา
ทับทิม ส่งมาให้พิมพ์ไว้ด้วย กรมคิดปากรจึงได้จัด
พิมพ์ถวายตามพระประสงค์

หนังสือเรื่องทุกคคะด่อนบุตรนี้ ปรากฏตาม
โคลงท้ายเรื่องว่า ผู้แต่งชื่อจันทน์ และแต่งเดรัจฉ

๗

เมื่อวันจันทร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓๐ ปีจอ โทศก
จุลศักราช ๑๒๓๒ ตรงกับวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ.
๒๓๘๓ เป็นปลายรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์
ส่วนถ้อยคำด้านนอกตอนเป็นอย่างไรนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ได้ทรงพิจารณาในทางวรรณคดี ดังปรากฏในคำ
ปรารภของพระองค์ท่าน ซึ่งได้พิมพ์ไว้ท้ายคำนำ
นี้แล้ว.

กรมศิลปากร

๓ มีนาคม ๒๔๗๓

ก.

คำปรารภ

ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาทับทิม
รัชกาลที่ ๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าหญิงประเวศวรสมัย กับ กรมหลวงสิงหวิกรม
เกรียงไกร พระธิดาและโอรสของท่านผู้ถึงอสัญ
กรรม มีพระประสงค์จะพิมพ์หนังสืออนุสรณ์
สำหรับแจกส่งของคุณผู้ไปช่วยงานให้เป็นประโยชน์
ทั้งคดีโลกและคดีธรรม กรมหลวงสิงหฯ จะทรง
พิมพ์หนังสือแสดงพรหมวิหาร ซึ่งเจ้าจอมมารดา
ทับทิมเคยได้ถือปฏิบัติเป็นนิหารธรรมของท่านเรื่อง
พระองค์หญิงประเวศฯ ได้ตั้งมาปรึกษาข้าพเจ้าถึง
หนังสือส่วนคดีโลกซึ่งพระองค์จะทรงพิมพ์ ครั้นขอ
ให้ข้าพเจ้าช่วยแต่งเรื่องประวัติของเจ้าจอมมารดา
ทับทิม ข้าพเจ้าก็เต็มใจรับแต่งถวาย ด้วยเจ้า
จอมมารดาทับทิมท่านเป็นหน้าและได้มีคุณูปการแก่
ข้าพเจ้ามาแต่ก่อน จะเป็นโอกาสให้ข้าพเจ้ามีส่วน

ต้นของคุณได้บ้าง หนังสือนอกจากประวัตินี้ พระองค์หญิงประเวศฯ ตรัสบอกว่า นานมาแล้วเจ้าจอมมารดาทัชทิมท่านได้อ่านหนังสือ เรื่อง ๓ เป็นกตอนสุดท้ายนี้ เรียกชื่อว่า "ทุกศตวรรษอนุสรณ์" ท่านชอบคำสั่งสอนในหนังสือเรื่องนี้ ถึงให้คัดสำเนาไว้แต่จะกล่าวว่าจะพิมพ์แจกในงานศพของท่านก็ได้ แต่ข้าพเจ้านึกไม่ออกว่าเคยอ่านหนังสือเรื่องนี้มานานแต่ก่อนหรือไม่ พระองค์หญิงประเวศฯ จึงประทานฉบับมาให้ ข้าพเจ้าพิจารณาในทางวรรณคดีว่าหนังสือเรื่องทุกศตวรรษอนุสรณ์นั้นจะสมควรพิมพ์แจกได้หรือไม่ ถ้าข้าพเจ้าเห็นไม่เหมาะจะหาหนังสือเรื่องอื่นถวายให้พิมพ์ก็ได้

หนังสือสุดท้ายต่าง ๆ ที่แปลหรือแต่งเป็นภาษาไทยมีมาก แต่ถ้าว่าโดยรูปข้อความ ต่อกันเป็นประเภท (เวลาดำเนินการ ข้าพเจ้าไม่มีหนังสือจะตรวจหาตัวอย่างได้กว้างขวาง จะว่าแต่ที่ทำได้)

ประเภทที่ ๑ เป็นคำสอนของผู้แต่ง เช่นสุภาสัต
พระวรวง และสวัสดิรักษาของสุนทรภู่เป็นต้น ประ
เภทที่ ๒ แต่งเป็นแก้ปัญญา เช่นดมเด็จพระพุทธ
โฆษาจารย์วัดพุทธไสยวรรยแก้กฎธรรมปัญญา
ของดมเด็จพระเพทราชาธิราช และประคณธรรมของ
พระอมราวาทิภักขิต (เกิด) วัดบรมนิเวศเป็นต้น ประ
เภทที่ ๓ แต่งอาศัยอานิทานเก่าที่มีอยู่แล้วหรือ
แต่งนิทานขึ้นใหม่ ให้คนหนึ่งสอนคนอื่นที่มีตัวใน
นิทานนั้นด้วยกัน เช่นสุภาสัตนางกฤษณาสอนน้อง
พาดสอนน้อง และอัญญาพานร ที่จารึกแผ่นศิลาติด
ไว้เป็นคำรำในวัดพระเชตุพนเป็นต้น เรื่องทุกคตะ
สอนบุตรก็อยู่ในสุภาสัตประเภทที่ ๓ ตามจำนวน

แต่งเรื่องนิทานว่ามีผู้เขียนเป็นคนยากจน ๒ คน
พยายามทำมาหากินเลี้ยงลูกชายยังเป็นเด็กอายุ ๘
ขวบ คน ๑ ลูกหญิงอายุ ๗ ขวบ คน ๑ อยู่มา
ทั้งผู้เขียนมีอาการเจ็บป่วยเกิดชนจนทุพพลภาพ ไม่

ถ้ามารดาจะไปทำมาหากินได้ตั้งแต่ก่อน ต้องเอา
ทรัพย์สมบัติที่ยังมีเหลืออยู่กับตัวออกขายกินจนจวน
จะสิ้นเนื้อประดาตัว ค่ะ หนึ่งเวदानอนอยู่ในเรือน
ผัวปรารภกับเมียว่า ในไม่ช้าเห็นจะพากันขอดอยาก
ถึงตาย แต่เป็นห่วงลูกเป็นกำพร้าจะได้ความเดือด
ร้อน ขณะนั้นลูกนอนอยู่ในห้องติดกันได้ยินพ่อแม่
ปรารภเช่นนั้นก่ดั่งด่าพ่อแม่เป็นกำดั่ง ครั้นรุ่งเช้า
จึงพากันเข้าไปหาพ่อแม่ อ้อนวอนขอให้เอาตัวทั้ง
๒ คนไปขายเป็นทาส เขาเงินมาเลี้ยงชีวิตอย่าให้ถึง
ตายแต่พ่อแม่รักลูกไม่ยอมเอาไปขายเป็นทาส ข้าง
ฝ่ายลูกก็อ้อนวอนขอให้เอาไปขาย มิฉะนั้นจะฆ่า
ตัวตายตามพ่อแม่ไปด้วย พ่อแม่ก็สนใจจำต้อง
รับจะทำตามประสงค์ของลูก เมื่อก่อนจะพาไป
ขายนั้นพ่อแม่โอวาทตั้งสอนลูกให้รู้หน้าที่ของทาส
กรรมกร อันเป็นตัวผู้ภักดีของเรื่องทุกคคะสอน
บุตรที่เจ้าจอมมารดาทั้บทิมท่านชอบ เพราะเป็น

คำสั่งสอนวัตรปฏิบัติของคนชั้นต่ำ ผิดกับเรื่อง
สุภาสิตอันซึ่งมักสอนแต่วัตรปฏิบัติของบุคคลชั้นสูง
โดยมาก เรื่องนิทานมีต่อไป ว่าพ่อพาดก ๒ คน
นั้นไปขายไวกับเศรษฐีคนหนึ่งซึ่งเป็นคนใจดี เด็ก
ทั้ง ๒ คนไปประพฤติดัวตามโอวาทของพ่อจนเศรษฐี
รักใคร่ยกขึ้นเป็นลูกเลี้ยง ฝ่ายพ่อแม่ได้เงินค่าตัว
ลูกมาใช้รักษาตัวจนหายทุพพลภาพ กลับทำมาหากิน
ได้อย่างแต่เดิม และที่ดุคเมื่อเศรษฐีจะตายไม่มีลูก
จะสืบสกุลก็มอบทรัพย์สมบัติให้เด็กคนพี่ ชายครอบ
ครองสืบสกุลต่อไป เมื่อลูกชายโตเป็นเศรษฐีแล้ว
ก็ไปรับพ่อแม่มาเลี้ยงดูสนองคุณให้เป็นสุขสบายมา
จนตลอดชีวิต อันเรื่องนิทานเท่านั้น

หนังสือทุกคະดะสอนบุตรนี้ ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ามี
ใครเป็นผู้แต่ง ดังเกดด้านวนกถอนชอบแต่งตาม
อย่างกถอนของสุนทรภู่ และหนังสือสุภาสิตซึ่ง
แต่งเป็นกถอนแปลมกชอบแต่งกันเมื่อสมัยสุนทรภู่

มีชื่อเลี้ยงเดียงดื้อดื้อแล้ว ข้าพเจ้าจึงตั้งนิตินัยฐานว่า
เรื่องทุกคคะดื้อนบุตริเห็นจะแต่งในตอนที่ตาย
รัชกาลที่ ๓ หรือในรัชกาลที่ ๕ คุณำนวนบางแห่ง
แต่งดี แต่บางแห่งยังบกพร่อง เช่นใช้ถ้อยคำอย่าง
ว่า “ขอไปที” หรือ “กตอนพาไป” มีอยู่บ้าง จะ
นับว่าเป็นตำหนักวชันสูงไม่ได้ แต่ก็ไม่ว่านัก
ข้าพเจ้าเคยถือเป็นคนคิมาช้านาน ว่าหนังสือซึ่งจะ
พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้ใด ถ้ามี
หนังสือซึ่งท่านผู้นั้นได้แต่งไว้เอง หรือเป็นเรื่องที่
ท่านชอบโดยเฉพาะ ควรพิมพ์หนังสือเช่นนั้น คือ
ไม่จึงหาเรื่องอื่น ก็หนังสือเรื่องทุกคคะดื้อนบุตริ
นี้ เจ้าจอมมารดาทัตติมาท่านชอบจนถึงได้ออกปาก
ไว้ว่าควรพิมพ์ในงานศพของท่าน ต้องตามคคิของ
ข้าพเจ้า อีกประการหนึ่งหนังสือเรื่องนคคเหมือนจะ
ยังไม่เคยพิมพ์ คนทั้งหลายยังไม่เคยอ่านกันโดย
มาก ข้าพเจ้าจึงทูลขอให้พระองค์หญิงประเวศ ฯ

ทรงพิมพ์เรื่องบุคคลละอ่อนบุตร ดำหรับแจกในงาน
พระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาทัตติมา แม่เรื่อง
อยู่ข้างต้น ถ้าพิมพ์ในเล่มเดียวกันกับเรื่องประวัติ
เจ้าจอมมารดาทัตติมาที่ข้าพเจ้าแต่งถวาย ก็เห็น
จะพอได้ขนาดหนึ่งคือแจกในงานเมรุ พระองค์
หญิงก็ทรงพระดำริเห็นชอบด้วยจึงโปรดให้พิมพ์สมุด
เล่มนี้

ข้าพเจ้าขอถวายอนุโมทนาพระกตบถุญราศี ซึ่ง
พระองค์เจ้าหญิงประเวศวรสมัย และกรมหลวง
สิงหวิกรมเกรียงไกร กับทั้งหม่อมเจ้าหลาน ๆ
บำเพ็ญสนองพระคุณเจ้าจอมมารดาทัตติมา และ
หวังใจว่าท่านทั้งหลายบรรดาได้รับหนังสือแจก คง
จะถวายอนุโมทนาทั่วกัน.

อภัย ๑๖ ๑๖ ๑๖ ๑๖ ๑๖

เมืองบึง ที่ ๓๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๓

นับจากซ้ายไปขวา

๑. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครชัยศรีสุรเดช
๒. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย
๓. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร
๔. หลัง—เจ้าจอมมารดาทับทิม

เจ้าจอมมารตาทิม ป.จ.

พ.ศ. ๒๔๐๐-๒๔๘๑

ประวัติเจ้าจอมมารดาทับทิม

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

เจ้าจอมมารดาทับทิม ป.จ. รัตนภรณ์.

ม.ป.ร. ๕. จ.ป.ร. ๒. ว.ป.ร. ๒. พระดนมเอก
ในรัชกาลที่ ๕ เกิดเมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๘ ธันวาคม
ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๐๐ เป็นธิดาพระยาอภัยนันทริกา-
มาตย์ (ดิศ โวจนดิศ) ขวัญยายอิมเป็นมารดา สกุด
ของท่านเป็นข้าหลวงเดิม ทั้งในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และในพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นต้นสกุลชื่อ “บุญเรือง”
เป็นตำแหน่งหลวงวิจิตรกรมการจังหวัดฉะเชิงเทรา
เมื่อสมัยกรุงธนบุรี ได้รับราชการอยู่ในบังคับบัญชา
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อ

ก่อนด้วยราชย์ ตามแต่ตั้งทำศึกสงครามเช่นรบ
 พระมาเมื่อครั้งอะแซห่อนกตเมืองพิษณุโลกเป็นต้น
 มีความชอบต่อพระองค์มา ครั้นแต่ตั้งถืองดวย-
 ราชสมบัติปราบดาภิเษก จึงทรงนับหุดวงวิง
 บุญเรื่องอยู่ในพวกซึ่งสมควรจะได้รับบำเหน็จ ทรง
 พระกรุณาโปรดฯ ตั้งให้เป็นทพระจันทราทิศย์ เจ้า
 กรมต้นมพลเรือน ปราบกฏข้อในคำปรึกษาการพุน
 บำเหน็จเมื่อแรกด้วยราชย์ (พิมพ์อยู่ในหนังสือ
 พงศาวดารรัชกาลที่ ๓) ต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็น
 พระยาจันทราทิศย์ในรัชกาลที่ ๓ นั้น (มีชื่อปรากฏ
 อยู่ในหนังสือ "พระราชวิจารณ์" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์) พระ
 ยาจันทราทิศย์ บุญเรื่อง มีบุตรชื่อเดยงคน ๓ คง
 ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กมาแต่ในรัชกาลที่ ๓ แต่
 ไม่ปรากฏว่าได้มียศศักดิ์อย่างไรในรัชกาลที่ ๓
 และรัชกาลที่ ๒ จนถึงรัชกาลที่ ๓ จึงได้เป็นที่

จมันต์
 ประพ
 รัชชก
 เจ้าจ
 ๒ เป็น
 ๒ การ
 เด็จพ
 พระ
 หदान
 จึงได้
 พระจ
 ราชก
 ๓ กต
 มดช
 ราชท
 เดิมช

ร
ว
ย-
ว
ร
จ
พ
ด
บ
ก
ด
น
ค
แ
ท
น

จมื่นอินทรประพาสในกรมวงจวงหน้า จมื่นอินทร
 ประพาส เดียง มีบุตรคน ๓ ชื่อ ดิศ เกิดแต่ใน
 รัชชกาลที่ ๓ (คือพระยาอภัยนุทริกาธิบดีบิดาของ
 เจ้าจอมมารดาทิพย์) พระยาจันทราทิศย์ บุญเรือง
 ผู้เป็นบิดาย้ายมาจันรัชชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕
 มีกรมพระราชพิธีตั้งวังเดิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
 เจ็ดพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังเป็นกรมเจ้า
 พระเจ้าตากยาเธอ พระยาจันทราทิศย์นำเด็กดิส
 หาดานชาย เวदानนอายุได้ ๗ ขวบ ถวายกรมโฆ
 จังได้เป็นมหาดเล็กรับใช้ในพระองค์พระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ยังดำรงพระยศเป็นพระ
 ราชกุมารตลอดมาจนเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔
 ดิศจึงเป็นข้าหลวงเดิมต่อมาอีกคนหนึ่ง ขอนเป็น
 มุตซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระ
 ราชทานนามสกุลว่า "โรจนดิศ" คำหน้ามาแต่นาม
 เดิมของพระยาจันทราทิศย์ และคำหลังมาแต่นาม

เดิมของพระยาอภัยนันทริกาธิบดี โดยดุกุมเรื่อง
ประวัติตั้งกล่าวมา

เจ้าจอมมารดาทัตติมาเกิดในรัชกาลที่ ๔ พออายุ
ได้ ๖ ขวบ บิดาก็ให้เข้าไปอยู่ในพระบรมมหาราช
วังกับเจ้าจอมมารดาเที่ยงพระذنมเอก ซึ่งเป็นพคน
ใหญ่ เป็นเหตุให้เจ้าจอมมารดาทัตติมาได้รับความ
อบรมและศึกษาที่ในพระบรมมหาราชวังแห่งเดียวมา
ตั้งแต่วัยเป็นเด็ก ขอนเป็นโอกาสดีที่ผู้ซึ่งผู้ซึ่ง
ได้ เพราะในสมัยนั้นโรงเรียนสำหรับสอนเด็กผู้หญิง
อย่างตงชนเมื่อภายหลังยังไม่ คนทงหลายนับถ
กันมาแต่โบราณว่า การศึกษาและอบรมสำหรับ
เด็กผู้หญิงไม่มีที่ไหนจะดีเสมอเหมือนที่ในพระบรม
มหาราชวัง จนมีคำภาษิตซึ่งคนทงหลายชอบเปรียบ
เมื่อสรรเสริญกิริยามารยาตรหญิงสาว มักกล่าว
“เหมือนผู้หญิงชาววัง” ตงนี้ วิชการฝึกสอนเด็ก
หญิงที่ในพระบรมมหาราชวังตามแบบโบราณเดียว

เด็กสัญญาเดี่ยวนานแล้ว แต่ตัวข้าพเจ้าผู้แต่งเรื่อง
ประวัตินี้เคยอยู่ในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่เกิดมา
จนอายุ ๑๓ ปี ได้เคยรู้เห็นแบบแผนประเพณี
ซึ่งยังใช้อยู่ในรัชกาลที่ ๕ ล้มยเมือเจ้าจอมมารดา
ทับทิมคึกษานัน แม้นับเวลาล่วงมาจนบัดนี้กว่า
๖๐ ปี ยังจำได้อยู่บ้าง จะต้องเขียนพรรณนารักษา
ไว้มิให้สูญไปเสีย

อันขนบธรรมเนียมฝ่ายในพระบรมมหาราชวัง
กรุงรัตนโกสินทร์นี้ได้คิดตั้งขึ้นใหม่ เขาขนบ
ธรรมเนียมในพระราชวังกรุงศรีอยุธยาไปใช้เป็น
แบบแผน ถึงขนบธรรมเนียมข้างฝ่ายหน้าก็เป็น
เช่นเดียวกัน ขอนม้จดหมายเหตุปรากฏอยู่หลาย
ฉบับ ว่าทั้งในสมัยกรุงธนบุรีและในรัชกาลที่ ๑
กรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดให้ข้าราชการกรุง
ศรีอยุธยาซึ่งยังมีตัวเหลืออยู่ประชุมกันเป็นทำนอง
อย่างกรรมการ บอกขนบธรรมเนียมเก่าเอามาพิมพ์

ตั้งแบบแผน จะว่าแต่เฉพาะชนบทรรมเนียม
ฝ่ายในพระราชวัง เมื่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ยังมี
นารีที่ดั่งศักดิ์เคยเป็นผู้หัดกผู้ใหญ่ในพระราชวังกรุง
ศรีอยุธยาอยู่หลายคน ที่ล้าคณคือเจ้าฟ้าพันทิวดี
พระราชธิดาพระเจ้าบรมโกษาฐเป็นต้น เป็นผู้บอก
แบบแผนชนบทรรมเนียมฝ่ายใน พระบรมมหาราชวัง
ที่ใช้เป็นตำราสืบมา หากจะมีแก้ไขบ้างในรัชกาล
ภายหลังก็เป็นแต่รายการ ส่วนรูปโครงการณยัง
คงอยู่อย่างเดิม ค่อยเลื่อมมาโดยลำดับเพราะแก้ไข
ชนบทรรมเนียมในราชสำนักให้เข้ากับกรที่เปลี่ยนแปลง
แสดงชนบทรรมเนียมบ้านเมือง จนประเพณีฝ่าย
ในพระบรมมหาราชวังอย่างเดิมเด็กสูญเปลี่ยนไปเป็น
อย่างอื่นเมื่อรัชกาลที่ ๖

ที่เรียกว่า "ผู้หญิงชาววัง" นั้น ที่จริงมีต่างกัน
เป็น ๓ ชั้น จะเรียกอย่างง่าย ๆ ว่า ชั้นสูง ชั้นกลาง
และชั้นต่ำ มีฐานะและโอกาสกับทั้งการที่ศึกษา

อบรมฝึกกัน

ชนสูง คือ เจ้านายที่เป็นพระราชธิดา ประสูติ
และศึกษาในพระบรมมหาราชวัง เมื่อทรงพระ
เจริญวัยก็ได้เป็นผู้หัดผู้ใหญ่อยู่นในวัง บางพระองค์
ได้พระราชทานอนุญาตให้เสด็จออกไปอยู่วังกับเจ้า
นายพองก็มี เจ้านายพระองค์ชายที่เป็นพระราช
บุตรประสูติในพระราชวัง ก็ทรงศึกษาวิชาชั้น
ปฐมที่ในวังจนพระชันษา ๑๓ ขวบ ได้กั้นตัว
จึงเสด็จออกไปอยู่นอกวังต่างหาก ในชนสูงนี้ต่อ
ลงมาถึงหม่อมเจ้านเกิดที่วังพระบิดา ถ้าพระบิดา
สิ้นพระชนม์ สิ้นเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณา
โปรดฯ รับเข้าไปเลี้ยงไว้ที่ในพระราชวัง หรือ
มีฉะนนั้นเจ้านายบางพระองค์ถึงหม่อมเจ้าโอรสธิดาที่
ยังเยาว์เข้าศึกษาอยู่กับเจ้าพี่เจ้าน้องหญิงที่ในวังแต่
เวลายังดำรงพระชนม์อยู่ก็มี ถ้าเป็นหม่อมเจ้าหญิง
โตชนก็มักเคยรับราชการอยู่ในวัง ถ้าเป็นชายพอ

รัชชาได้ราว ๓๐ ขวบก็ต้องออกไปอยู่นอกวัง ใน
 พวกเจ้านายนับว่าเป็นชาววังโดยกำเนิดพวก ๓ ต่อ
 ลงมาถึงชั้นลูกผู้ดีมีตระกูลคือพวกราชินิกุลและธิดา
 ข้าราชการเป็นต้น หม่อมราชวงศ์ก็นับอยู่ในพวกนี้
 เป็นชาววังด้วยถวายเป็นตัว นับอยู่ในชั้นสูงเหมือนกัน
 ดัชนีการที่ถวายเป็นชาววังนั้น ถ้าผู้ปกครอง
 สักการจะให้ลูกหลานหญิงเฒ่าเรียนศึกษาที่
 ในพระบรมมหาราชวัง ต้องหาที่สำนักหักแห่ง
 ฝากกับท่านผู้ใหญ่แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นญาติหรือ
 เคยนับถือกันมาแต่ก่อน แล้วส่งธิดาเข้าไปอยู่กับท่าน
 ผู้เป็นเจ้าสำนักนั้นแต่ยังเป็นเด็ก เจ้าสำนักบางแห่ง
 ฝึกสอนให้เองบ้าง บางแห่งส่งไปฝากแก่ท่านผู้อื่น
 ซึ่งชำนาญชำนาญการฝึกสอนบ้าง ดัชนีการฝึกสอน
 เด็กผู้หญิงชั้นสูงเมื่อแรกเข้าไปอยู่ในวัง เบื้องต้นฝึก
 หัดมารยาตทรงกรยาจาและให้รู้จักสัมมาคารวะ
 ก่อน แล้วให้เรียนหนังสือและการเรือนอย่างที่ได้

จะทำได้ (ตรงกับชั้นประถมศึกษา) รัฐบาลจึงให้เรียน
ชั้นสูงกว่านั้นต่อไป (เป็นชั้นมัธยมศึกษา) คือ
ฝึกสอนการต่างๆ อย่างเดียวกับชั้นต้นแต่เป็นชั้นสูง
ขึ้นไป ดังเช่นการฝึกสอนกิริยามารยาตรและด้ม-
มาคารวะ ถึงตอนนั้นเวลาทำนผู้สอนไปยังที่ด้มาคม
มักให้ลูกศิษย์ถือหีบหมากตามหลังไปด้วย เพื่อจะ
ให้เห็นกิริยามารยาตรและด้กษณการด้มาคมของ
ท่านผู้หัดด้ผู้ใหญ่ในกิจการต่างๆ ทั้งจะด้รู้จักเพื่อน
เด็กด้กผู้ด้ที่อยู่ในวงด้ด้วยกัน การเรือดนด้สอนชั้นสูง
ขึ้นไป เช่นให้ทำเครื่องแต่งตัวด้เอง และเรือดน
ด้สอนเย็บปักถักร้อยทำกับข้าวของกิน ทั้งด้สอนให้
เรือดนด้ได้ในพระพุทศค้ำด้นาด้ด้วย แต่การด้สอนหนึ่ง
ด้สอนน เมื่ออ่านออกเขียนได้แด้กด้เบญยด้เพียงน
การด้กษาถึงชนกตางทวามานมขอด้คำคญอย่างหนึ่ง
ที่เบ็นเวลาทำนผู้ใหญ่ในวงด้พิจารณาด้กเด็กให้ฝึก
หัดทำราชการอย่างได้โดยฉะเพาะต่อไปในภายหน้า

แต่นำถวายตัวเป็นข้าราชการฝ่ายในได้รับพระราช
 ทานเบี้ยหวัดแทนนมมา ราชการอื่นเป็นหน้าที่สำหรับ
 ชาววงศ์เป็นชนชั้นสูง ทั่วๆ ไปอย่างกว้างมีเป็น ๔
 ประเภท คือ

๑) เรือนวิชาประเภท ๓ เช่นหัดเขียนหนังสือ
 และเรียนอักษร ค่ำดตรีถึงชั้นแต่ง โคลง ฉันท์กาพย์
 กถอน กระทบข่างก็เรียนถึงชนผู้มีอย่างประณีต
 เช่นร้อยดอกไม้สดและปักดัด ซึ่งไม่มั่วโง่ง
 จะทำได้งามดีเหมือนที่ในวัง การพยายามใช้เจ็บ
 กฝกหัดในชนน ถ้าเป็นผู้มีอุปนิสัยดีชอบเรียนเดข
 หรือความรู้อะไรอย่างใดก็เรียนในต่อนั้น เจ้า
 นายชนพระราชบิดาทรงศึกษาประเภทนั้นเป็นพัน จึง
 มักเป็นพระอาจารย์ฝึกสอนคนชนหลังต่อ ๆ กันมา

๒) เป็นนางพนักงานประเภท ๓ คือทำการ
 งานต่าง ๆ ในราชสำนัก เช่นเป็นพนักงานพระภษา
 พนักงานพระศรี เป็นต้น และมีการอย่างอื่นอีก

หลายอย่าง หม่อมเจ้าและหม่อมราชวงศ์มักมี
ราชการในประเภทนี้ นอกจากนั้นมักเป็นผู้ที่เคย
รับราชการแต่รัชกาลก่อน ๆ มาจนอายุเป็นกลาง
คน ที่ยังเป็นสาวมิใคร่จะมี

๓) เป็นนางอยู่งานประเภท ๓ คือตำหรับ
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ด้วย เช่นเชิญเครื่อง
ราชูปโภคตามเสด็จ และผลิตเวรกันประจำอยู่
บนพระราชมนเทียรคอยรับตั้งเป็นต้น ถ้วนเป็นสาว
หงอน

๔) เป็นมโหรี หรือ หัด ฟ้อนรำ เป็น ระเบียบ และ
ละคร ซึ่งเรียกกันว่า "ละคร (ฝ่าย) ใน" ประเภท ๓
ใน ๒ พวกนี้มักเด็กที่มีแววฉลาดแต่อายุยังเยาว์
เพราะเป็นการยาก ต้องฝึกหัดนานจึงจะทำได้

ราชการฝ่ายในทั้ง ๔ ประเภทที่กล่าวมาก็เป็น
ประเพณีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา บางอย่าง เช่น
มโหรี ระเบียบ และละครใน ดูเค้ามุกตลกจะเป็นวิชา

ได้มาจากอินเดียแต่ดึกดำบรรพ์ ที่ว่าดังนั้นเพราะ
เมื่อข้าพเจ้าตามเสด็จสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงไป
เมืองชวา ได้เห็นเจ้านครยกยาและเจ้านครไซโตรับ
เสด็จ ให้มีระบำนางในและละครซึ่งราชบุตรเด่น
เป็นตัวละครว่าถวายทอดพระเนตร นักพิศวงว่า
ระบำและละครหลวงของชวาช่างระมัดระวังคล้ายคดถึง
กับของไทยเราเสียจริง ๆ จะว่าใครเขาอย่างใครก็
ไม่มีหลักฐานที่จะคิดเห็นได้ ครั้นภายหลังมา
ข้าพเจ้ามีกิจต้องคิดคนเรื่องการขับรำของไทยแต่
โบราณ จึงพบเค้าเงื่อนของมโหรีและระบำกับ
ละครใน ซึ่งเคยมีมาในต่างสมัยเป็นชั้น ๆ ดังจะ
เขียนเรื่องตำนานแทรกลงไว้ที่ตรงนี้

มโหรี เดิมเป็นเครื่องสำหรับขับกล่อมผู้อื่นให้
สบายใจเมื่อเวลาจะนอน ดังมีคำขับในบทละคร
เรื่องอเหณาตอนอนุทินชมสดวนว่า

“พระเอยพระยอดฟ้า
จะสนิทนิตราอยู่บนที่
ทรงสดับขับไม้มโหรี
ขอสี่ส่งเสียงจำเรียงราย
เชิญพระบรรทมสถาพร
จะกล่าวกลอนถนอมกล่อมถวาย
ให้ไพเราะเสนาะใจสบาย
พระฤๅสาขจงไสยา เอย”

ที่เรียกว่า “ขับไม้” เห็นจะเป็นเครื่องขับกล่อม
อย่างเดิม มีคนตั้งวงว่าบทกลอนเป็นดำเนินาคคน ๓
คนตั้งชอตำด้ายคน ๓ ตั้งเพลงประสานเสียงเมื่อ
เวตาคนขับ และตั้งบรรเลงแต่โดยตำพังตั้งชอใน
ระหว่างบทให้คนขับมีเวตาคัก (ทำนองเดียวกับขับ
เสภาตั้งมีพาทย์) และมีคนโกวณเฑาะว์ให้จังหวะ
อีกคน ๓ พวกขับไม้วง ๓ แต่มี ๓ คนตั้งว่ามา
ที่เรียกว่า “มโหรี” เห็นจะแก้มาแต่ขับไม้ เพราะมีคน

เลี้ยงขบรับเข้ากับซอสามสายเหมือนอย่างขบไม้
ผิดกันแต่คนเลี้ยงใช้กับพวกให้เป็นจังหวัดไม่ต้องมี
คนโกวบันเตาธวัค และมีเครื่องดนตรีเพิ่มขึ้น ๒
อย่างสำหรับทำด้วยกันกับซอสามสายเวดดาบรรเลง
ระหว่างบทรับ คือคนตีดกระจับปี่คน ๓ คนตีทับ
(มักเรียกกันว่า “ โทน ”) คน ๓ มโหรีชั้นแรกมี
วงละ ๔ คน ยังใช้ขบกล่อมกันมาจนในกรุงรัตน-
โกสินทร์รัชกาลที่ ๓ ด้วยมีใน “ เพลงยาวว่าความ ”
ปรากฏว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เวदानอนยังมี
มโหรีขบกล่อม แต่ภายหลังมา น่าจะเป็นใน
รัชกาลที่ ๒ หรือที่ ๓ เขาเครื่องเป่าพาทย์เพิ่มเข้า
ในมโหรี มีระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซ้องวง และ
วามนาดเข้ากับทับ ซด้อย (ใช้แทนปี่) และใช้ฉิ่ง
ให้จังหวัดเลี้ยงมโหรีตั้งอีกที่ก๊กก้องชน ก็เด็กใช้
สำหรับขบกล่อม มโหรีหัดวงจึงทำแต่ในงานสม
โภชและพระราชพิธีต่าง ๆ

ระบำและละครผู้หญิงซึ่งเรียกกันว่า “ละครใน” นั้น หักแต่ลูกผู้ดีที่ถวายตัวอยู่ในพระราชวังมาแต่ ครองกรุงศรีอยุธยา สำหรับเล่นในการพระราชพิธี เช่นบวงสรวงและดมโภชนา เป็นต้น มีพระราชบัญญัติ ห้ามมิให้ผู้นอกจากพระเจ้าแผ่นดินและพระมหากษัตริย์หัดระบำและละครผู้หญิง แต่คำที่เรียกชื่อว่า “ละคร” ขอนให้คนเข้าใจผิดสำคัญว่าเป็นอย่างเดียวกันกับละครที่ราษฎรเล่นเป็นอาชีพในพื้นเมือง จึงเพิ่มคำเรียกให้ผิดกันว่า “ละครนอก” หมายความว่า ละครนอกวัง และ “ละครใน” หมายความว่า ละครในวัง ที่จริงละครนอกกับละครในกระบวนเล่นเป็นคนละอย่างต่างกันอย่างที่เดียว “ละครนอก” เล่นให้คนดูสนุกสนาน แต่ละครในสำหรับเล่นในพระราชพิธีทางไฉยศาสตร์ เล่นแต่เรื่องรามเกียรติ์ เนิติมเกียรติพระนารายณ์ เรื่อง ๑ กับเรื่อง มหาภารตะ (ไทยเราเรียกว่าเรื่องอุณรุฑ) เนิติมเกียรติ

พระอิศวร เรื่อง ๓ ทำนองเดียวกับเด่น “แต่ง
ตำนาน” (พวกชาวอินเดียนั้นเด่นทั้ง ๒ เรื่องนั้นอยู่
จนบัดนี้) ต่อมาในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา
พระเจ้าบรมโกษฐ โปรตเรื่องอิเหนาซึ่งได้มาจาก
เมืองชวา ดำรัสตั้งให้ละครในเด่นเพิ่มขึ้นสำหรับการ
การบำเรออีกเรื่องหนึ่ง มีก่อกำในคำฉันท์ “บุร-
โณวาท” ซึ่งมหานาคจัดทำถวายแด่ในรัชกาล
พระเจ้าบรมโกษฐ พรรณนาว่าด้วยการมหรสพ
ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสมโภชพระพุทธรบาท ว่า

“ฝ่ายพื่อนละครใน	บริรักษ์จักรี
โรงรมีศรีมี	กลลับบ่แลชาย
ล้วนสรรสกรจันนาง	อรอ่อนลอออาย
ไครยลบ่อยากวาย	จิตตเพ้อมะเมอฝัน
เด่นเรื่องระเด่นไต้	บุษบาตุนาหงัน
พาพักคู่หาบรร-	พตร่วมฤดีโฉม”

ละครในเด่นแต่ ๓ เรื่องที่ว่ามาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงบำรุงวิชาพจนานำ จึงทรงพระราชนิพนธ์บทละครโปรดให้คัดละครในเด่นเรื่องต่างๆ ที่ "ละครนอก" เด่นเพิ่มชื่อนัก ๖ เรื่อง

ระบำนันทนิมิตเป็นแต่การพจนานำของสังวรวงหรือแสดงควมไฉฉวมัค ไม่ไต่เด่นเรื่องอย่างละคร พิเคราะห์ดูอาจจะม้มาแต่สมัยเมื่อถอกกันเป็นประเพณีว่าผู้ตักคนทงทเป็นผู้ชายแต่เป็นผู้หญิงคองหัดพจนำเป็นหัดถักสรอย่างหนึ่งในการคักษา และมีการพิชบางอย่าง ซึ่งเจ้านายชายหญิง นับแต่เจ้าผู้ครองเมือง คองออกพจนำในที่ประชุมชนให้เป็นสิริข้าพเจ้าได้เคยเห็นพิชเช่นนเมื่อเป็นเส่นาบดกระทรงมหาดไทยในรัชกาลที่ ๕ ชนไปตรวจราชการมณฑลพายัพครั้งแรกคังแต่ยังไม่ม้ทางรถไฟ ในมณฑลพายัพเขายังถอบประเพณีพจนำอย่างโบราณ

อยู่ เมื่อข้าพเจ้าไปถึงเมืองนครด้าปาง ข้าพเจ้าได้รับ
เหมือนอย่างรับเจ้าผู้ ครองนครแรกเข้าเมือง คือคง
พดบพดาแรมรับห่างเมืองสัก ๓๐๐ เด็น ถึงวันจะเข้า
เมืองเวดาเข้าเจ้านายผู้ ชายทงผู้ ใหญ่ผู้น้อยแต่งเต็ม
ยศขางออกจาก เมืองมากับ กระบวนทจะแหรับเข้า
เมือง พวกเราก้แต่งเต็มยศคอยรับอยู่ เมื่อกระ
บวนแหมาถึงก็อดทคงพดบพดา พวกเจ้านายตง
จากคอกข่างแยกกันเป็น ๒ แถวมักดตคันยาวกนทุกคณ
พากันเดินตามคน เชิญพานตอกไม้ขู่ เทียน เครื่อง
สักการะนำหน้ามา พอเข้าบริเวณพดบพดา เจ้านาย
ทงผู้ ใหญ่แตะผู้น้อยก้พากันพอนร่าเป็นคู้ ๆ เข้ามาหา
ข้าพเจ้า ดงามส่งนำพิศวง ผู้ทรับประเพณีเขา
กระซิบบอกข้าพเจ้า ว่าข้าพเจ้าควรจจะพอนร่าออก
ไปรับจจะถูกรรรมเนียม แต่ชตชของตวยข้าพเจ้า
ไม่เคยหัดร่าหนักขวยใจไม่รู่ว่าจะทำอย่างไร ขณะนั้น
พระยาทตรงตุ้รเดช (อิน บุนนาค) ซึ่งเป็นข้าทดวง

ใหญ่มณฑลพายัพอยู่ในเวลานั้น รับอาสาเพื่อนำ
 ออกไปรับแทนตัวข้าพเจ้าก็เป็นแต่กันไป ครั้นไป
 ถึงเมืองลำพูนเห็นว่า จะจัดรับอย่างพระเวสสันดร
 กตบคินเขาเมือง คือตั้งราชวชิรณัฏฐราช แต่มี
 มหาดพรบับรายทาง ได้เห็นเขาจัดเด็กผู้หญิงพวกถูก
 ผู้คมาขึ้นเรียงเพื่อนำรับเป็นระยะไป เห็นจะหัดกัน
 มาแต่ยังเด็กจึงว่าไต่ดังงาม แต่ที่เมืองเชียงใหม่
 เวลานนั้นพระเจ้าอินทวิชานนท์เพิ่งถึงพิราลัย จัดแต่
 ภาระบวณห้ามารับมิได้มีการเพื่อนำ ดังแต่ครั้น
 ก็ไม่ได้ยินว่ามีมีการเพื่อนำอย่างใหญ่รับใครอีก โดย
 ฉะเพาะเมื่อมีทางรถไฟแล้ว รถไฟเข้าไปถึงเมืองก็
 รับกันเพียงสถานี มาจนถึงรัชชกาลที่ ๗ พระบาท
 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตั้งเดี่ยบบมณฑลพายัพ
 พระราชชายา เจ้าดารารัศมีชักชวนเจ้านายมณฑล
 พายัพทั้งผู้ชายและผู้หญิงให้เพื่อนำรับตั้งๆ เพื่อจะ
 ได้ทอดพระเนตรเห็นประเพณีโบราณเมื่อวันดัมโภช

ณเมืองเชียงใหม่ ฉันทมนักรบวอนต่าง ๆ ของพวก
ชาวเชียงใหม่ทุกชาติทุกภาษาเห็นหน้าหน้าแดงถึงกระ
บวอนบายศรี มีบัพพาทยนาหน้า พวกเจ้านายผู้ชาย
เดินตามบายศรีที่ดำหรับส้มโกชดมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
มีเจ้านครเชียงใหม่ เจ้านครน่าน และเจ้า
นครลำพูน เป็นหัวหน้า ต่อลงมาถึงเจ้านายชั้นรอง
รวมกันกว่า ๓๐ คน แดงแต่งตัวนุ่งผ้าดมปักถาย
ได้เสื้อเย็บบบักดดำรด ประดับเครื่องราช อิศริยา
ภรณ์ เดินเป็นคู่ ๆ อยู่ข้างหลังบายศรี พอเข้าไป
บริเวณพดบพดดา ก็พรอมกันยกมือชนถววยบังคม
แล้วต่างรำพ้อนตรงเข้าไปเฝ้า พระราชชายาหัด
หม่อมเจ้าหญิงเด็ก ๆ ในกรมพระกำแพงเพชร ซึ่ง
ท่านเด็จพระ ๒ องค์ให้พ้อนออกไปรับต่างพระองค์ ถึง
กระบวอนบายศรีดำหรับส้มโกชดมเด็จพระบรมราชินี
พวกเจ้านายผู้หญิงก็เดินตามเป็นคู่ ๆ และรำพ้อน
เข้าไปเฝ้าอย่างเดียวกัน พวกคนคุดงไทยและฝรั่ง

บทพยักมากว่าฉันต้องให้เห็นว่าผู้ตั้งชายหญิง
ยังหัดสอนว่ามาจนล้มยักษ์กรุงศรีอยุธยา เพิ่งมาเด็ก
หัดสอนว่าในหกกัณฑ์ตรัสชาวนาคึกษาต่อชนหลัง จะ
เป็นแต่เมื่อใดหาทราบไม่ ถึงล้มยักษ์รัตนโกสินทร
ษัณษ์ผู้หัดสอนว่าอยู่แต่เฉพาะในวิชาบางอย่าง ส่วน
ผู้ชายเมื่อศึกษายุทธศาสตร์ ต้องหัดรำกระบี่กระบ
บอง และศึกษาวิชาศัสตราตรีต้องหัดรำพิชชาและ
รำขอช้าง เป็นต้น ขอนมเวียงเกิดจะเอาแทรกกลง
เพื่อรักษาไว้มิให้สูญไปเสีย คือเมื่อรัชกาลที่ ๔
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงฝึก
หัดแต่รำกระบี่กระบอง เพราะชั้นชาวยังไม่ถึงขนาดที่
จะทรงศึกษาวิชาศัสตราตรี จนด้วยราชย์แล้วจึงได้
ทรงศึกษาวิชานนตอลล้มเจ้าฟ้ากรมพระยาบวร
ประภักษ์ ซึ่งเป็นหม่อมเฒ่าอาจครอบให้กรรมสิทธิ์ได้
ตามตำรา เวदानนชาพะเจ้ายังเป็นเด็กอยู่แต่พอจำ
ได้ว่า ปลุกโรงพิชชฝึกหัดคชกรรมในสนามตรงหน้า

คำดำดหทัยด้มากมบคณ มีมานบังตารอบโรงพิธิใน
โรงนนั้นนอกจากที่บูชาเทวรูป และเครื่องใช้ในคช
ศาสตร์ เช่นเชือกบาศเป็นคัน ทำรูปหุ่นเท่าตัวข้าง
เพียงทอง ดำหรับแต่ด้จจนประทบบนคอกหัดไซ้ขอบังคับ
ข้าง และคองทรงหัดรำตามแบบในตำราคชศาสตร์
๒๒๒.
เจ้าพททานทรงพระเจริญทั้นได้ฝึกหัดตามแต่ด้จ ตรีด้
แต่่าให้ฟัง ว่าในตำราคชศาสตร์มีแบบรำหลายอย่าง
เป็นคณรำพดชา จนถูระทรงรำขอข้างเป็นกระบวณ
ค่าง ๆ เช่นรำเยยชาคักเมื่อชนข้างชนะ และรำบวง
ด้รวง เป็นคณ เมื่อทรงฝึกหัดดำเร้วแด้ว ด้มแต่จ
พระพุทเจ้าหตวงแต่ด้จจนพระบาท ดูเหมือนเมื่อบ
วอก ๒๔๓๕ ด้มแต่จเจ้าฟ้ากรมพระยาบ่าราบ ๆ ทรง
จัดกระบวณแต่ด้จครั้งนให้ด้มแต่จพระพุทเจ้าหตวง
ทรงคอข้าง พระยาเพทราชา (เอี่ยม) เป็นคณ
แต่ด้จจนพระพุทบาทอย่างราชประเพณีโบราณ เมื่อ
แต่ด้จไปถึงตานพระพุทบาท ค้องทรงรำขอบูชาค้อ

หน้าซากรำกันตามแบบ แต่ทางฝ่ายผู้หญิงยังมีแต่
ประเพณีที่คือนางในสำหรับรำพ็อนเป็นระบำและละคร
ใน ระบำก็เปลี่ยนแปลงให้เด่นเป็นอย่างละคร เขา
เรื่องนาง เมฆดากับรามสูรในราม เกียรติมาประดม
ระบำก็กลายเป็นละครไป (สันนิษฐานว่า ตั้งแต่ใน
รัชกาลที่ ๒) แต่คงเรียกว่าระบำ สำหรับเด่นเบิก
โรงละครใน ระบำแบบเดิมก็โดยเด็กผู้ชายไป

มุตที่มีละครใน พิเคราะห์ดู เหมือนว่าพวก
พรหมณ์จะพาตำราเข้ามาจากเมืองเขมรด้วยกันกับ
ระบำวงสรดวงและแบบพิธีได้ยศศักดิ์ต่าง ๆ เมื่อ
ครั้งไทยได้เมืองเขมรในสมัยกรุงศรีอยุธยา ข้า-
พเจ้าไปเมืองเขมรได้สังเกตดูตามเทวสถาน ที่เรียก
กันว่าปราสาทหินเช่นนครวัดเป็นต้น มีชาดาทำไว้
สำหรับรำวงสรดวง คือ “ระบำ” ทุกแห่ง เรื่อง
รามเกียรติ์ และมหาภารตะ ก็ชอบจำหลักเป็นภาพ
เครื่องประดับไว้ในเทวสถาน คงชอบเด่นแต่ดังคำ

นานขอพระเกียรติพระเป็นเจ้าอย่างเช่นพวกชาวอินเดียน
ยังเด่นน่นเนื่อง ๆ เมื่อไทยได้ตำราพิชัยสงคราม
ทำตามในประเทศนี้ จึงให้หัตถ์ระบำและโขนขึ้น
สำหรับเด่นเฉลิมเกียรติพระเป็นเจ้าให้เกิดลือลือดีมีมงคล ✓
เดิมหัตถ์แต่ผู้ชายชนผู้ตกเป็นตำรวจและมหาดเล็ก ดัง
ปรากฏในรายการ พระราชพิธีอินทราภิเศกในกฎมณ ✓
เฑียรบาลเก่า (โขนหลวงก็ยังเป็นมหาดเล็กอยู่จน
ทุกวันนี้) ต่อมา (จะเป็นในรัชกาลไหนยังค้น
ไม่พบหลักฐาน) จึงโปรดให้ถ่ายแบบโขนและ
ระบำเข้าไปหัตถ์นางใน เอาวิธีผ่อนรำอย่างโบราณ
ของไทยมาดัดแปลงใช้เป็นแบบรำระบำและละครใน ✓
สำหรับเด่นในการพิธีและบำเรอในพระราชฐานสืบมา
วินิจฉัยตำนานระบำละครใน เห็นว่าจะป็นดังว่ามานี้
จึงมีได้แต่ของหลวงมาจนในรัชกาลที่ ๕ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดพระราชทาน
อนุญาตให้ผู้นิยมละครผู้หญิงได้ ก็มีละครและระบำ

ผู้หญิงเด่นกันแพร่หลายดีขึ้นมา

บรรดาผู้หญิงชาววัง ซึ่งที่ถวายเป็นตัวทำราชการ นอกจากที่เป็นเจ้าจอมมารดาพระเจ้าตูกเชอ ถ้าใครไม่สมควรจะอยู่เป็นข้าราชการฝ่ายใน แม้เป็นเจ้าจอมก็ทูลตลาออกได้ตามใจสมควรไม่ห้ามปราม แต่ตั้งแต่เกิดเหมือนที่ทูลตลาออกจะมีน้อย และมักทูลตลาออกเมื่อเป็ดยหน้ารัชกาล และมักอยู่ในชนที่ยังเป็นสาว พวกที่อยู่ในวังมานานจนอายุถึงกลางคนแล้วมักสมัครทำราชการอยู่ในวังต่อไปจนตลาออกอายุ เพราะอยู่ในวังได้รับเบี้ยหวัด และมีที่อยู่เป็นสุขสบายไม่ต้องเดียงภัยในความลำบากต่าง ๆ เหมือนออกไปอยู่นอกวังอีกประการ ๓ ตำแหน่งหน้าที่ข้าราชการฝ่ายในก็มีหลายชั้นและหลายอย่าง แม้อายุเข้าขนาดกลางคนที่ที่เป็นเจ้าจอม ก็รับราชการตามตำแหน่งเจ้าจอมไปจนตลาออกรัชกาล ต่อมาในรัชกาลหลังก็มักจะไต่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่อยู่ในวัง บางคนที่มีความสามารถ

รอบรัชชชนบทธรรมเนียมในพระราชวังก็ได้เป็นตำแหน่ง
 “ท้าวนาง” เหมือนอย่างเป็นขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายใน
 ได้จากตำบ่าวชาววัง และรักษาราชการธรรมเนียมในพระ
 ราชวังสืบมา ที่ไม่ได้เป็นถึงชั้นท้าวนาง ถ้าเคยเป็น
 เจ้าจอมมาในรัชกาลก่อนๆ ก็เป็น “เจ้าจอมเถ่าเก”
 สำหรับฝึกหัดนางในชั้นหลัง ที่มิได้เป็นเจ้าจอมมา
 ในรัชกาลก่อนๆ ก็เป็นแต่ “เถ่าเก” สำหรับควบคุม
 คุมนางในเวลาออกไปนอกวัง และเป็นผู้ออกไปตั้งกิจ
 การต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ชายข้างฝ่ายหน้า แม้ที่
 เป็นพนักงานต่างๆ เมื่ออายุเข้าเขตศักราชก็อาจจะได้
 รับตำแหน่งเป็น “ผู้รับสั่ง” สำหรับบอกขานราชการ
 กับพระราชดำรัสสั่ง มิฉะนั้นก็คงเป็นพนักงานต่อมา
 จนตลอดอายุ

ส่วนเจ้าจอมมารดานั้น	ถ้ามีพระเจ้านัดเธอ
เป็นพระองค์ชาย	เมื่อถูกเธอได้ก็ออกไปอยู่วัง
ต่างหากแต่	ก็พระราชทานอนุญาตให้เจ้าจอม

มารดาออกไปอยู่ช่วยควบคุมดูแลการรววง ของพระ
โอรสได้เป็นครั้งเป็นคราว เมื่อตั้งรัชกาลนั้น
ก็เคยอยู่กับพระโอรสหรือหม่อมเจ้าที่เป็นนัดดาต่อไป
จนตลอดอายุ เจ้าจอมมารดาทนมพระเจ้านุชเชอ
แต่พระองค์หญิง หรือพระเจ้านุชเชอทนมพระชนม์
เดียแต่ยังทรงพระเยาว์ ที่อยู่ในพระราชวังต่อมาจน
ตลอดอายุก็มี ที่ออกไปอยู่นอกวังกับญาติในเวด
าเมอแก่ชราก็มี ถ้าอยู่ในวังถึงรัชกาลหลัง ๆ ได้
เป็นตำแหน่งท้าวนางผู้ใหญ่ก็มี เช่นแต่เจ้าด้านกฝึก
ัดอนพวกชาววังชนหลังก็มี ที่เคยเป็นละครในเมื่อ
ก่อนเป็นเจ้าจอมมารดาก็มีได้เป็นอาจารย์นี้ ฝึกหัด
ละครหลวงรุ่นหลังรักษาวิชาพอนร่าดับกันมา บาง
คนถึงมีชื่อเสียงดังดล เช่นเจ้าจอมมารดาแย้ม
อิเหนา และเจ้าจอมมารดาถนุทันาง ซึ่งเคยเป็น
ละครเมือรัชกาลที่ ๒ เป็นต้น

หญิงชาววังชนกตางนั้นไม่ได้ถวายตัวทำราชการ

มักเป็นตุกคฤหบดี ผู้ปกครองปรารภนาจะให้ได้
รับความอบรมและศึกษาอย่างชาววัง จึงส่งเข้าไป
ถวายตัวเป็น “ข้าหลวง” อยู่กับเจ้านายพระองค์
หญิง หรืออยู่กับท่านผู้หัดกษัตริย์ใหญ่ที่ในพระราชวัง
แต่ยังเด็ก รับผิดชอบและศึกษาอยู่จนสำเร็จการ
ศึกษาแล้ว พอเป็นสาวก็ตากดับออกไปมีเหย้าเรือน
ตามฐานะของสกุล แต่บางคนชอบอยู่ในวังเฉย
อยู่ต่อไปจนแก่ก็มี บางทีข้าราชการที่ถวายตักหญิง
ทำราชการฝ่ายในคนหนึ่งหรือสองคน แล้วยังดูลูก
ผู้หญิงที่เป็นน้องเข้าไปอยู่ในวังกับพี่สาว เพื่อ
ประโยชน์การศึกษา แล้วยังให้กลับออกไป ไม่ถวาย
ตัวทำราชการก็มี ยังมีผู้หญิงชาววังอีกพวก ๓
ชั้นควรนับว่าอยู่ในชนกต่าง คือพวกพนักงานที่ไม่
ได้ถวายตัว เช่นพวกพนักงานต่างตำหรับเชิญ
เครื่องเสวยจากห้องเครื่อง ขึ้นไปส่งถึงพระราช
มนเทียร เป็นต้น พวกทนายเรือนและพวกจำโซดณ

ซึ่งมักชนจากชาววังชนต่ำ (ซึ่งจะพรรณนาต่อไปข้างหน้า) เมื่ออายุเป็นกลางคน ทำราชการด้วยความสามารถก็ได้เป็นตำแหน่งนั้น ๆ ได้เบียดหัวคืบเป็นข้าราชการฝ่ายใน หน้าที่พวกทนายเรือนสำหรับนำคำสั่งกิจการไปบอกตามตำแหน่ง และเรือนข้าราชการฝ่ายใน และเป็นพนักงานคุมผู้ชาย เช่น หมอเป็นต้น เข้าไปในวัง (แต่เจ้านายเก่าแก่เป็นผู้ควบคุม) พวกจำโชนนั้นเป็นพนักงานดูแลบังคับบัญชาพวกโชนรักษาพระราชวัง กับทั้งผู้หญิงชาววังที่มีได้เป็นข้าราชการด้วย

พวกชาววังชนต่ำนั้น พวก ๓ เรียกว่า “โชน” เป็นตุ้มหมุ่นคนหูดวง (ผู้ชายเรียกว่า “ไพร่หูดวง”) ตามกฎหมายเก่า เกณฑ์ให้ต้องผลัดเปลี่ยนเป็นเวรกันเข้าไปรับราชการในพระราชวังตั้งแต่วันเสาร์ (เพ็งเด็กการเกณฑ์เปลี่ยนเป็นจำนงคนตามใจสมัคร เมื่อรัชกาลที่ ๕) มีหน้าที่สำหรับรักษาประตูวังและ

รับใช้เช่นกรรมกรในการงานต่าง ๆ แต่จะมีผู้ผู้
ได้ไม่ห้ามปราม อีกพวก ๓ เป็นคนรับใช้ของชั้น
ผู้คตอยู่ในวง พวกชนที่ ๓ น ถ้าจะว่าเป็นชาววัง
ก็แต่ด้วยอยู่ในวงเท่านั้น ลักษณะชาววังตามที่
ข้าพเจ้าจำได้เป็นดังพรรณนามา

จะพรรณนาว่าด้วยประวัติเจ้าจอมมารดาทัตติมา
ต่อไป แรกท่านเข้าไปอยู่ในวงเมื่ออายุได้ ๖ ขวบ
นั้น เจ้าจอมมารดาเที่ยงฝากให้คุณท้าววรคณานนท์
(หุ่น) ผู้กล่อน ด้วยท่านเคยเป็นเจ้าจอมละคร
ในรัชกาลที่ ๒ แดงได้เป็นผู้หัดผู้ใหญ่อยู่ใน
พระราชวังในรัชกาลหลังต่อ ๆ มา และเป็นเจ้า
ด้านกแห่งหนึ่ง ซึ่งนับถือกันในสมัยนั้นว่าผู้หัดเด็กดี
การที่เจ้าจอมมารดาทัตติมาไปอยู่กับคุณท้าววรคณา
นันท์ (หุ่น) นั้น ตรงกับอย่างเป็น "ลูกศิษย์" เพราะ
ท่านรับไปเลี้ยงดูเหมือนกับเป็นลูกของท่าน มิใช่
สักแต่ว่าผู้กล่อนตามเวदा อย่างเช่นครูโรงเรียน

ท่านให้อยู่กินด้วยกันกับท่าน และผูกมัดตั้งด่อนคง
แต่ชนคนตามระเบียบที่กล่าวมาแล้ว แต่เจ้าจอม
มารดาทัตติมได้ถวายตัวแต่ยังเป็นเด็กอยู่ในชั้นปฐม
ศึกษา เพราะบิดาของท่านเป็นข้าหลวงเดิม และมี
เหตุอีกอย่างหนึ่ง ด้วยประจวบเวลาพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรงตั้งให้หัตถ์นครในวันเด็ก
ชนใหม่ หนุ่นครชนใหญ่ซึ่งบกพร่องลง ด้วยเป็น
เจ้าจอมมารดาไปบ้าง หรือล้มตายหายจากไปเสีย
บ้าง โดยกระแด้รับตั้งนั้น ท่านผู้ใหญ่ในพระราชวัง
และท่านอาจารย์ในการผ่อนรำ ดังได้เห็นเจ้าจอม
มารดาทัตติมมีแวณฉลาด จึงแนะนำให้รับราชการ
เป็นละครหลวง เจ้าจอมมารดาเที่ยงก็เห็นชอบด้วย
เพราะน้องของท่านที่เป็นพี่เจ้าจอมมารดาทัตติม แม้
ที่เป็นเจ้าจอมมารดา ก็เคยรับราชการเป็นละคร
หลวงมาแล้วหลายคน เจ้าจอมมารดาทัตติมจึงได้
ถวายตัวเป็นละครหลวงแต่ในรัชกาลที่ ๔ ขอน

เป็นมุตเหตุที่เจ้าจอมมารดาทับทิมได้รับพระราชทาน
 เหรียญรัตนาภรณ์ ม.ปร. เมื่อสมเด็จพระพุทธ
 เจ้าหลวง ทรงสร้างชนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะท่านได้ถวาย
 ตัวเป็นข้าราชการมาแต่ในรัชกาลที่ ๔ ท่านผู้ใหญ่
 เดอกให้เจ้าจอมมารดาทับทิมหัดเป็นนาง ได้จนคร
 ต่อเจ้าจอมมารดาตกลจนทศรัชกาลที่ ๒ แดงเจ้า
 จอมอรุณบุษบาในรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นหลานคุณ
 ท้าววรคณานันท์ฝากหัดให้ต่อมา

การที่ท่านผู้ใหญ่ในวังเด็กละครหลวง จะมี
 คำว่าอย่างไรเป็นที่ตั้งเกิดข้าพเจ้าไม่ทราบ แต่
 พิเคราะห์หัดที่ท่านเด็กเจ้าจอมมารดาทับทิม เมื่อยัง
 เป็นเด็กให้เป็นละครหลวงนั้นน่าจะเห็นว่าเด็กถูก พอ
 ยุติว่าจะเป็นละคร เจ้าจอมมารดาทับทิมก็ตั้งหน้าผก
 หัดพอนว่าไปด้วยกันกับศิษย์วิชาชั้นมัธยมของเด็ก
 ผู้หญิงที่จะเป็นนางใน และเกิดรบกวนนาฏศาสตร์ด้วย

ชนโดยลำดับ เมื่อละครหลวงชั้นเด็กออกโรงใน
ตอนปลายรัชกาลที่ ๔ เจ้าจอมมารดาทับทิมก็
ได้รับความชมเชยของคนทั้งหลาย ว่าร่างกายกว่า
คนอื่นที่เป็นละครชั้นเดียวกันโดยมาก พออายุท่าน
ได้ ๓๓ บิดันรัชกาลที่ ๔ จึงรับราชการเป็นละคร
หลวงในรัชกาลที่ ๕ ต่อมา ถึงตอนวันเสด็จมอ
พองราชของท่านยังดหนักชนจนชนขอตอนาม ว่าเป็น
ชนนางเอกในละครหลวงสมัยนั้น ต่อมาพอเป็นสาว
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรง
พระกรุณาโปรดฯ ชุบเลี้ยงเป็นเจ้าจอม
เมื่อเจ้าจอมมารดาทับทิมเป็นเจ้าจอมนั้น เจ้า
จอมมารดาเที่ยง ออกไปอยู่วังกรมหมื่นราชศักดิ์
ดีมีดร์แล้ว ท่านจึงให้พระองค์เจ้าหญิงโสมมาวัด
(คือกรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ) พระธิดาองค์
ใหญ่ ซึ่งครอบครองตำแหน่งต่อมา รับเจ้าจอม
มารดาทับทิมมาจากสำนักท้าววรศานันท์ (หุ่น)

และจัดเรือนในบริเวณค้ำหนักหลัง ๓ กับทงคน
ดำหรับใช้สอยให้ครอบครัวของส้มกับบรรดาศักดิ์ ถึง
ตอนเป็นเจ้าจอมมักตามเสด็จไปบางปะอิน และตาม
เสด็จประพาสหัวเมืองเหนือ ๆ ข้าพเจ้ายังจำได้
ครั้ง ๓ เมื่อตัวข้าพเจ้าเองยังเป็นเด็กโง่ซุ่มจุ
ส้มเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสมณฑล
ราชบุรี ดูเหมือนเมื่อปีระกาพ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงพระ
กรุณาโปรดฯ ให้ข้าพเจ้าได้ไปตามเสด็จด้วย เจ้า
จอมมารดาทัมทิมท่านรับดูแลให้กินอยู่ และเกล้าจุก
ให้ตัดอดทางโดยฐานที่ท่านเป็นหน้า ครั้งนั้นเสด็จ
ทรงเรือกำปั่นรบต่อใหม่ชื่อ “มูรชาวลีขจรวิไล”
ไปจากกรุงเทพฯ ทางทะเลจนถึงด่านแม่กลองแล้ว
ทรงเสด็จโดยกระบวนเรือแจวพ่วงเรือไฟเล็ก ขึ้นไป
จนถึงเมืองราชบุรี แค้นเสด็จไปทางบกด้วย
กระบวนช้างม้า พระเจ้าอยู่หัวทรงม้า ข้าพเจ้าขึ้น
ช้างไปกับกระบวนช้างใน ได้ตามเสด็จเดินทางอย่าง

เรียกในหนังสือโบราณว่า “ประพาสป่า” เป็นครั้งแรก เสด็จออกจากเมืองราชบุรีวันแรกประทับแรมที่ตำบล “หนองบัวค้าย” วันที่ ๒ ประทับแรมที่ตำบล “ทับตะโก” (ในสมัยนั้นถือกันว่าเป็นที่เปลี่ยวเดือซุม ต้องกองไฟเคาะระเคาะไม้ล้อมวงอย่างกวดขัน) วันที่ ๓ ถึงด่านน้ำไทรโยค ประทับแรมที่บ้าน “ท่าตะคร้อ” อันเป็นท่าเรือ แล้วเสด็จกลับด้วยกระบวนเรือแจวแวะประพาสที่ต่าง ๆ ลงมาทางเมืองกาญจนบุรีจนถึงเมืองราชบุรี เมื่อเสด็จกลับมากองทัพจากเมืองราชบุรี ดูเหมือนได้ทรงทำพิธีเปิดศอกของดำเนินสะดวกด้วย ที่พรรณนาถึงเรื่องตามเสด็จครั้งนั้น ด้วยข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นครั้งแรกที่เจ้าจอมมารดาทิพย์ได้ไปเที่ยวป่า ถึงตัวข้าพเจ้าก็เช่นนั้นเหมือนกัน อาจจะเป็นเหตุเกิดด้วยชอบเที่ยว ทั้งตัวท่านและตัวข้าพเจ้าสืบมาแต่ครั้งนั้น ดังจะปรากฏ ในเรื่องประวัติของเจ้าจอม

มารดา ทับทิมคอนเมื่อท่านแก่ชราและถึงอดัญกรรม
ถึง พ.ศ. ๒๔๓๘ เจ้าจอมมารดาทับทิมทรง
ครรภ์พระเจ้าดุกเซอ ก็ออกจากนคร ส้มเด็จพระ
พุทธเจ้าหดวงทรงพระกรุณาโปรด ฯ พระราชทาน
ตำแหน่งเจ้านายหมู่หนึ่งให้ยู่เป็นอิสต์ระอย่างเจ้าจอม
มารดาประสูติพระราชกุมารเป็นหอบปี เมื่อณวัน
อังคารที่ ๗ พฤศจิกายน ปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๘ ส้มเด็จพระ
พระบรมชนกนาถพระราชทานพระนามว่า พระองค์
เจ้าจิรประวัตตวรเดช (คือกรมหลวงนครชัยศรี
สุรเดช) พระองค์ ๓ ถึงปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๔๒ เจ้า
จอมมารดาทับทิมมีพระราชชิตา ประสูติเมื่อณวัน
อังคารที่ ๒ ธันวาคม อีกพระองค์ ๓ ส้มเด็จพระ
บรมชนกนาถพระราชทานพระนามว่า พระองค์เจ้า
ประเวศวรธมัย ต่อมาถึงปีมะแม พ.ศ. ๒๔๔๖ เจ้า
จอมมารดาทับทิมมีพระราชกุมารอีกพระองค์ ๓ ประ
สูติเมื่อณวันพุธที่ ๕ ธันวาคม ส้มเด็จพระบรม

ชนกนาถพระราชทานพระนามว่า พระองค์เจ้าวชิรมุข
เนติมดา (คือกรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร) รวม
พระเจ้าดกเชอของเจ้าจอมมารดาทับทิม มี ๓ พระ
องค์ด้วยกัน

แต่ท่านเป็นเจ้าจอมมารดาก็เปลี่ยนหน้าทีไป
รับราชการสนองพระเดชพระคุณตามตำแหน่ง แต่
มีหน้าที่ซึ่งท่านถือเป็นการสำคัญ อย่างยิ่งเพิ่มขึ้นอีก
อย่างหนึ่ง คือทจจะรณอมถ่อมเดียงแต่ระวงตั้ง
ถ่อนพระเจ้าดกเชอของท่านทั้ง ๓ พระองค์ เรือง
ประวัติของท่าน เมื่อเป็นเจ้าจอมมารดาอนทกถ้าว
มานี้ ไม่มีอะไรแปลกถึงควรจะยกมากว่าในทัน
ตัวข้าพเจ้าเอง ก็ออก มาทำ ราชการอยู่ฝ่าย หน้าแถว
นานๆจะได้พบกับท่านโดยฉันทัญชาติสักครั้งหนึ่ง ได้
ยินแต่คนชมอยู่เด่มอ ว่าท่านเป็นผู้มีอชยาศัยดีไม่
มีใครเกลียดชัง มีแต่คนชอบทั้งวง และว่าท่าน
ทำราชการด้วย มีความจง รักภักดีต่อใ้เฝ้าของชุด

พระบาทมาก ^๖ขอนม้^๕หัด^๔กัฐาน^๓ด้วย^๒ทรง^๑พระ^๐กรุณา
โปรด^๑พระ^๒ราช^๓ทาน^๔เค^๕รอง^๖ย^๗ค^๘ย^๙ก^{๑๐}น^{๑๑}เป็น^{๑๒}ชน^{๑๓}พระ^{๑๔}ด^{๑๕}นม^{๑๖}เอ^{๑๗}ก
อัน^{๑๘}ด^{๑๙}ง^{๒๐}ค^{๒๑}ัก^{๒๒}ค^{๒๓}ก^{๒๔}ว่า^{๒๕}เจ้า^{๒๖}จ^{๒๗}อม^{๒๘}ม^{๒๙}าร^{๓๐}ตา^{๓๑}ด^{๓๒}่า^{๓๓}ม^{๓๔}ัญ^{๓๕}.

เจ้า^๑จ^๒อม^๓ม^๔าร^๕ตา^๖ท^๗ั^๘บ^๙ท^{๑๐}ิม^{๑๑} รั^{๑๒}บ^{๑๓}ร^{๑๔}า^{๑๕}ช^{๑๖}ก^{๑๗}ว^{๑๘} ปร^{๑๙}ะ^{๒๐}จ^{๒๑}ำ^{๒๒}อ^{๒๓}ย^{๒๔}ู่^{๒๕}ใ^{๒๖}
พระ^{๒๗}บ^{๒๘}ร^{๒๙}ม^{๓๐}ห^{๓๑}าร^{๓๒}า^{๓๓}ช^{๓๔}ว^{๓๕}ง^{๓๖} จ^{๓๗}น^{๓๘} ก^{๓๙}ร^{๔๐}ม^{๔๑}ห^{๔๒}ด^{๔๓}ว^{๔๔}ง^{๔๕}น^{๔๖}ค^{๔๗}ร^{๔๘}ช^{๔๙}ัย^{๕๐}ศ^{๕๑}ร์^{๕๒} ด้^{๕๓}ำ^{๕๔}เร^{๕๕}็^{๕๖}จ^{๕๗}
ก^{๕๘}าร^{๕๙}ที่^{๖๐}ไป^{๖๑}ท^{๖๒}ร^{๖๓}ง^{๖๔}ค^{๖๕}ัก^{๖๖}ษ^{๖๗}า^{๖๘}ใ^{๖๙}น^{๗๐}ย^{๗๑}ุ^{๗๒}โร^{๗๓}ป^{๗๔}แ^{๗๕}ด^{๗๖}ว^{๗๗}ก^{๗๘}ด^{๗๙}ั^{๘๐}บ^{๘๑}ค^{๘๒}ึ^{๘๓}น^{๘๔}มา^{๘๕} ปร^{๘๖}ะ^{๘๗}น^{๘๘}ค^{๘๙}
ด^{๙๐}ม^{๙๑}เด^{๙๒}็^{๙๓}จ^{๙๔}พระ^{๙๕}บ^{๙๖}ร^{๙๗}ม^{๙๘} ช^{๙๙}น^{๑๐๐}ก^{๑๐๑}น^{๑๐๒}า^{๑๐๓}ท^{๑๐๔}ร^{๑๐๕}ง^{๑๐๖} ปร^{๑๐๗}ะ^{๑๐๘} ก^{๑๐๙}ร^{๑๑๐}ุ^{๑๑๑}ณ^{๑๑๒}า^{๑๑๓} ปร^{๑๑๔}อ^{๑๑๕}ด^{๑๑๖}า^{๑๑๗} ใ^{๑๑๘}
ด้^{๑๑๙}ร^{๑๒๐}ำ^{๑๒๑}ง^{๑๒๒}ว^{๑๒๓}ง^{๑๒๔} ปร^{๑๒๕}ะ^{๑๒๖}ร^{๑๒๗}า^{๑๒๘}ช^{๑๒๙}า^{๑๓๐}น^{๑๓๑}ที่^{๑๓๒}ร^{๑๓๓}ิม^{๑๓๔}ค^{๑๓๕}ด^{๑๓๖}อ^{๑๓๗}ง^{๑๓๘}ม^{๑๓๙}ค^{๑๔๐}ง^{๑๔๑}ก^{๑๔๒}ร^{๑๔๓}ุง^{๑๔๔}เก^{๑๔๕}ษ^{๑๔๖}ม^{๑๔๗}ค^{๑๔๘}อ^{๑๔๙}
น^{๑๕๐}ค^{๑๕๑}อ^{๑๕๒} ใ^{๑๕๓}ก^{๑๕๔}ับ^{๑๕๕}ป^{๑๕๖}าก^{๑๕๗}ค^{๑๕๘}ด^{๑๕๙}อ^{๑๖๐}ง^{๑๖๑}ม^{๑๖๒}ห^{๑๖๓}า^{๑๖๔}น^{๑๖๕}า^{๑๖๖}ค^{๑๖๗} ใ^{๑๖๘}เม^{๑๖๙}ื่อ^{๑๗๐}ก^{๑๗๑}ร^{๑๗๒}ม^{๑๗๓}ห^{๑๗๔}ด^{๑๗๕}ว^{๑๗๖}ง^{๑๗๗}น^{๑๗๘}ค^{๑๗๙}ร^{๑๘๐}ช^{๑๘๑}ัย^{๑๘๒}ศ^{๑๘๓}ร์^{๑๘๔}
แ^{๑๘๕}ว^{๑๘๖}ก^{๑๘๗}น^{๑๘๘}ว^{๑๘๙}ง^{๑๙๐} ใ^{๑๙๑}ก^{๑๙๒}ับ^{๑๙๓}เด^{๑๙๔}็^{๑๙๕}จ^{๑๙๖}พระ^{๑๙๗}พ^{๑๙๘}ุ^{๑๙๙}ท^{๒๐๐}ษ^{๒๐๑}ใ^{๒๐๒}เจ้า^{๒๐๓}ห^{๒๐๔}ด^{๒๐๕}ว^{๒๐๖}ง^{๒๐๗} ปร^{๒๐๘}ะ^{๒๐๙}ร^{๒๑๐}า^{๒๑๑}ช^{๒๑๒}า^{๒๑๓}
น^{๒๑๔}า^{๒๑๕}น^{๒๑๖}ุ^{๒๑๗}ญ^{๒๑๘}า^{๒๑๙}ต^{๒๒๐}ใ^{๒๒๑}ให้^{๒๒๒}เจ้า^{๒๒๓}จ^{๒๒๔}อม^{๒๒๕}ม^{๒๒๖}าร^{๒๒๗}ตา^{๒๒๘}ท^{๒๒๙}ั^{๒๓๐}บ^{๒๓๑}ท^{๒๓๒}ิม^{๒๓๓} อก^{๒๓๔}ก^{๒๓๕}
ไ^{๒๓๖}อ^{๒๓๗}ย^{๒๓๘}ช^{๒๓๙}่ว^{๒๔๐}ย^{๒๔๑}ค^{๒๔๒}แ^{๒๔๓}ด^{๒๔๔}ก^{๒๔๕}าร^{๒๔๖}ใ^{๒๔๗}น^{๒๔๘}ว^{๒๔๙}ง^{๒๕๐}ของ^{๒๕๑}พระ^{๒๕๒}โ^{๒๕๓}ธ^{๒๕๔}ร^{๒๕๕}ด^{๒๕๖}ไ^{๒๕๗}ด้^{๒๕๘}ใ^{๒๕๙}เบ^{๒๖๐}็น^{๒๖๑} ครง^{๒๖๒} ใ^{๒๖๓}
เบ^{๒๖๔}็น^{๒๖๕} ครง^{๒๖๖} ใ^{๒๖๗}เบ^{๒๖๘}็น^{๒๖๙} ครง^{๒๗๐} ใ^{๒๗๑}เบ^{๒๗๒}็น^{๒๗๓} ครง^{๒๗๔} ใ^{๒๗๕}เบ^{๒๗๖}็น^{๒๗๗} ครง^{๒๗๘} ใ^{๒๗๙}เบ^{๒๘๐}็น^{๒๘๑} ครง^{๒๘๒} ใ^{๒๘๓}เบ^{๒๘๔}็น^{๒๘๕} ครง^{๒๘๖} ใ^{๒๘๗}เบ^{๒๘๘}็น^{๒๘๙} ครง^{๒๙๐} ใ^{๒๙๑}เบ^{๒๙๒}็น^{๒๙๓} ครง^{๒๙๔} ใ^{๒๙๕}เบ^{๒๙๖}็น^{๒๙๗} ครง^{๒๙๘} ใ^{๒๙๙}เบ^{๓๐๐}็น^{๓๐๑} ครง^{๓๐๒} ใ^{๓๐๓}เบ^{๓๐๔}็น^{๓๐๕} ครง^{๓๐๖} ใ^{๓๐๗}เบ^{๓๐๘}็น^{๓๐๙} ครง^{๓๑๐} ใ^{๓๑๑}เบ^{๓๑๒}็น^{๓๑๓} ครง^{๓๑๔} ใ^{๓๑๕}เบ^{๓๑๖}็น^{๓๑๗} ครง^{๓๑๘} ใ^{๓๑๙}เบ^{๓๒๐}็น^{๓๒๑} ครง^{๓๒๒} ใ^{๓๒๓}เบ^{๓๒๔}็น^{๓๒๕} ครง^{๓๒๖} ใ^{๓๒๗}เบ^{๓๒๘}็น^{๓๒๙} ครง^{๓๓๐} ใ^{๓๓๑}เบ^{๓๓๒}็น^{๓๓๓} ครง^{๓๓๔} ใ^{๓๓๕}เบ^{๓๓๖}็น^{๓๓๗} ครง^{๓๓๘} ใ^{๓๓๙}เบ^{๓๔๐}็น^{๓๔๑} ครง^{๓๔๒} ใ^{๓๔๓}เบ^{๓๔๔}็น^{๓๔๕} ครง^{๓๔๖} ใ^{๓๔๗}เบ^{๓๔๘}็น^{๓๔๙} ครง^{๓๕๐} ใ^{๓๕๑}เบ^{๓๕๒}็น^{๓๕๓} ครง^{๓๕๔} ใ^{๓๕๕}เบ^{๓๕๖}็น^{๓๕๗} ครง^{๓๕๘} ใ^{๓๕๙}เบ^{๓๖๐}็น^{๓๖๑} ครง^{๓๖๒} ใ^{๓๖๓}เบ^{๓๖๔}็น^{๓๖๕} ครง^{๓๖๖} ใ^{๓๖๗}เบ^{๓๖๘}็น^{๓๖๙} ครง^{๓๗๐} ใ^{๓๗๑}เบ^{๓๗๒}็น^{๓๗๓} ครง^{๓๗๔} ใ^{๓๗๕}เบ^{๓๗๖}็น^{๓๗๗} ครง^{๓๗๘} ใ^{๓๗๙}เบ^{๓๘๐}็น^{๓๘๑} ครง^{๓๘๒} ใ^{๓๘๓}เบ^{๓๘๔}็น^{๓๘๕} ครง^{๓๘๖} ใ^{๓๘๗}เบ^{๓๘๘}็น^{๓๘๙} ครง^{๓๙๐} ใ^{๓๙๑}เบ^{๓๙๒}็น^{๓๙๓} ครง^{๓๙๔} ใ^{๓๙๕}เบ^{๓๙๖}็น^{๓๙๗} ครง^{๓๙๘} ใ^{๓๙๙}เบ^{๔๐๐}็น^{๔๐๑} ครง^{๔๐๒} ใ^{๔๐๓}เบ^{๔๐๔}็น^{๔๐๕} ครง^{๔๐๖} ใ^{๔๐๗}เบ^{๔๐๘}็น^{๔๐๙} ครง^{๔๑๐} ใ^{๔๑๑}เบ^{๔๑๒}็น^{๔๑๓} ครง^{๔๑๔} ใ^{๔๑๕}เบ^{๔๑๖}็น^{๔๑๗} ครง^{๔๑๘} ใ^{๔๑๙}เบ^{๔๒๐}็น^{๔๒๑} ครง^{๔๒๒} ใ^{๔๒๓}เบ^{๔๒๔}็น^{๔๒๕} ครง^{๔๒๖} ใ^{๔๒๗}เบ^{๔๒๘}็น^{๔๒๙} ครง^{๔๓๐} ใ^{๔๓๑}เบ^{๔๓๒}็น^{๔๓๓} ครง^{๔๓๔} ใ^{๔๓๕}เบ^{๔๓๖}็น^{๔๓๗} ครง^{๔๓๘} ใ^{๔๓๙}เบ^{๔๔๐}็น^{๔๔๑} ครง^{๔๔๒} ใ^{๔๔๓}เบ^{๔๔๔}็น^{๔๔๕} ครง^{๔๔๖} ใ^{๔๔๗}เบ^{๔๔๘}็น^{๔๔๙} ครง^{๔๕๐} ใ^{๔๕๑}เบ^{๔๕๒}็น^{๔๕๓} ครง^{๔๕๔} ใ^{๔๕๕}เบ^{๔๕๖}็น^{๔๕๗} ครง^{๔๕๘} ใ^{๔๕๙}เบ^{๔๖๐}็น^{๔๖๑} ครง^{๔๖๒} ใ^{๔๖๓}เบ^{๔๖๔}็น^{๔๖๕} ครง^{๔๖๖} ใ^{๔๖๗}เบ^{๔๖๘}็น^{๔๖๙} ครง^{๔๗๐} ใ^{๔๗๑}เบ^{๔๗๒}็น^{๔๗๓} ครง^{๔๗๔} ใ^{๔๗๕}เบ^{๔๗๖}็น^{๔๗๗} ครง^{๔๗๘} ใ^{๔๗๙}เบ^{๔๘๐}็น^{๔๘๑} ครง^{๔๘๒} ใ^{๔๘๓}เบ^{๔๘๔}็น^{๔๘๕} ครง^{๔๘๖} ใ^{๔๘๗}เบ^{๔๘๘}็น^{๔๘๙} ครง^{๔๙๐} ใ^{๔๙๑}เบ^{๔๙๒}็น^{๔๙๓} ครง^{๔๙๔} ใ^{๔๙๕}เบ^{๔๙๖}็น^{๔๙๗} ครง^{๔๙๘} ใ^{๔๙๙}เบ^{๕๐๐}็น^{๕๐๑} ครง^{๕๐๒} ใ^{๕๐๓}เบ^{๕๐๔}็น^{๕๐๕} ครง^{๕๐๖} ใ^{๕๐๗}เบ^{๕๐๘}็น^{๕๐๙} ครง^{๕๑๐} ใ^{๕๑๑}เบ^{๕๑๒}็น^{๕๑๓} ครง^{๕๑๔} ใ^{๕๑๕}เบ^{๕๑๖}็น^{๕๑๗} ครง^{๕๑๘} ใ^{๕๑๙}เบ^{๕๒๐}็น^{๕๒๑} ครง^{๕๒๒} ใ^{๕๒๓}เบ^{๕๒๔}็น^{๕๒๕} ครง^{๕๒๖} ใ^{๕๒๗}เบ^{๕๒๘}็น^{๕๒๙} ครง^{๕๓๐} ใ^{๕๓๑}เบ^{๕๓๒}็น^{๕๓๓} ครง^{๕๓๔} ใ^{๕๓๕}เบ^{๕๓๖}็น^{๕๓๗} ครง^{๕๓๘} ใ^{๕๓๙}เบ^{๕๔๐}็น^{๕๔๑} ครง^{๕๔๒} ใ^{๕๔๓}เบ^{๕๔๔}็น^{๕๔๕} ครง^{๕๔๖} ใ^{๕๔๗}เบ^{๕๔๘}็น^{๕๔๙} ครง^{๕๕๐} ใ^{๕๕๑}เบ^{๕๕๒}็น^{๕๕๓} ครง^{๕๕๔} ใ^{๕๕๕}เบ^{๕๕๖}็น^{๕๕๗} ครง^{๕๕๘} ใ^{๕๕๙}เบ^{๕๖๐}็น^{๕๖๑} ครง^{๕๖๒} ใ^{๕๖๓}เบ^{๕๖๔}็น^{๕๖๕} ครง^{๕๖๖} ใ^{๕๖๗}เบ^{๕๖๘}็น^{๕๖๙} ครง^{๕๗๐} ใ^{๕๗๑}เบ^{๕๗๒}็น^{๕๗๓} ครง^{๕๗๔} ใ^{๕๗๕}เบ^{๕๗๖}็น^{๕๗๗} ครง^{๕๗๘} ใ^{๕๗๙}เบ^{๕๘๐}็น^{๕๘๑} ครง^{๕๘๒} ใ^{๕๘๓}เบ^{๕๘๔}็น^{๕๘๕} ครง^{๕๘๖} ใ^{๕๘๗}เบ^{๕๘๘}็น^{๕๘๙} ครง^{๕๙๐} ใ^{๕๙๑}เบ^{๕๙๒}็น^{๕๙๓} ครง^{๕๙๔} ใ^{๕๙๕}เบ^{๕๙๖}็น^{๕๙๗} ครง^{๕๙๘} ใ^{๕๙๙}เบ^{๖๐๐}็น^{๖๐๑} ครง^{๖๐๒} ใ^{๖๐๓}เบ^{๖๐๔}็น^{๖๐๕} ครง^{๖๐๖} ใ^{๖๐๗}เบ^{๖๐๘}็น^{๖๐๙} ครง^{๖๑๐} ใ^{๖๑๑}เบ^{๖๑๒}็น^{๖๑๓} ครง^{๖๑๔} ใ^{๖๑๕}เบ^{๖๑๖}็น^{๖๑๗} ครง^{๖๑๘} ใ^{๖๑๙}เบ^{๖๒๐}็น^{๖๒๑} ครง^{๖๒๒} ใ^{๖๒๓}เบ^{๖๒๔}็น^{๖๒๕} ครง^{๖๒๖} ใ^{๖๒๗}เบ^{๖๒๘}็น^{๖๒๙} ครง^{๖๓๐} ใ^{๖๓๑}เบ^{๖๓๒}็น^{๖๓๓} ครง^{๖๓๔} ใ^{๖๓๕}เบ^{๖๓๖}็น^{๖๓๗} ครง^{๖๓๘} ใ^{๖๓๙}เบ^{๖๔๐}็น^{๖๔๑} ครง^{๖๔๒} ใ^{๖๔๓}เบ^{๖๔๔}็น^{๖๔๕} ครง^{๖๔๖} ใ^{๖๔๗}เบ^{๖๔๘}็น^{๖๔๙} ครง^{๖๕๐} ใ^{๖๕๑}เบ^{๖๕๒}็น^{๖๕๓} ครง^{๖๕๔} ใ^{๖๕๕}เบ^{๖๕๖}็น^{๖๕๗} ครง^{๖๕๘} ใ^{๖๕๙}เบ^{๖๖๐}็น^{๖๖๑} ครง^{๖๖๒} ใ^{๖๖๓}เบ^{๖๖๔}็น^{๖๖๕} ครง^{๖๖๖} ใ^{๖๖๗}เบ^{๖๖๘}็น^{๖๖๙} ครง^{๖๗๐} ใ^{๖๗๑}เบ^{๖๗๒}็น^{๖๗๓} ครง^{๖๗๔} ใ^{๖๗๕}เบ^{๖๗๖}็น^{๖๗๗} ครง^{๖๗๘} ใ^{๖๗๙}เบ^{๖๘๐}็น^{๖๘๑} ครง^{๖๘๒} ใ^{๖๘๓}เบ^{๖๘๔}็น^{๖๘๕} ครง^{๖๘๖} ใ^{๖๘๗}เบ^{๖๘๘}็น^{๖๘๙} ครง^{๖๙๐} ใ^{๖๙๑}เบ^{๖๙๒}็น^{๖๙๓} ครง^{๖๙๔} ใ^{๖๙๕}เบ^{๖๙๖}็น^{๖๙๗} ครง^{๖๙๘} ใ^{๖๙๙}เบ^{๗๐๐}็น^{๗๐๑} ครง^{๗๐๒} ใ^{๗๐๓}เบ^{๗๐๔}็น^{๗๐๕} ครง^{๗๐๖} ใ^{๗๐๗}เบ^{๗๐๘}็น^{๗๐๙} ครง^{๗๑๐} ใ^{๗๑๑}เบ^{๗๑๒}็น^{๗๑๓} ครง^{๗๑๔} ใ^{๗๑๕}เบ^{๗๑๖}็น^{๗๑๗} ครง^{๗๑๘} ใ^{๗๑๙}เบ^{๗๒๐}็น^{๗๒๑} ครง^{๗๒๒} ใ^{๗๒๓}เบ^{๗๒๔}็น^{๗๒๕} ครง^{๗๒๖} ใ^{๗๒๗}เบ^{๗๒๘}็น^{๗๒๙} ครง^{๗๓๐} ใ^{๗๓๑}เบ^{๗๓๒}็น^{๗๓๓} ครง^{๗๓๔} ใ^{๗๓๕}เบ^{๗๓๖}็น^{๗๓๗} ครง^{๗๓๘} ใ^{๗๓๙}เบ^{๗๔๐}็น^{๗๔๑} ครง^{๗๔๒} ใ^{๗๔๓}เบ^{๗๔๔}็น^{๗๔๕} ครง^{๗๔๖} ใ^{๗๔๗}เบ^{๗๔๘}็น^{๗๔๙} ครง^{๗๕๐} ใ^{๗๕๑}เบ^{๗๕๒}็น^{๗๕๓} ครง^{๗๕๔} ใ^{๗๕๕}เบ^{๗๕๖}็น^{๗๕๗} ครง^{๗๕๘} ใ^{๗๕๙}เบ^{๗๖๐}็น^{๗๖๑} ครง^{๗๖๒} ใ^{๗๖๓}เบ^{๗๖๔}็น^{๗๖๕} ครง^{๗๖๖} ใ^{๗๖๗}เบ^{๗๖๘}็น^{๗๖๙} ครง^{๗๗๐} ใ^{๗๗๑}เบ^{๗๗๒}็น^{๗๗๓} ครง^{๗๗๔} ใ^{๗๗๕}เบ^{๗๗๖}็น^{๗๗๗} ครง^{๗๗๘} ใ^{๗๗๙}เบ^{๗๘๐}็น^{๗๘๑} ครง^{๗๘๒} ใ^{๗๘๓}เบ^{๗๘๔}็น^{๗๘๕} ครง^{๗๘๖} ใ^{๗๘๗}เบ^{๗๘๘}็น^{๗๘๙} ครง^{๗๙๐} ใ^{๗๙๑}เบ^{๗๙๒}็น^{๗๙๓} ครง^{๗๙๔} ใ^{๗๙๕}เบ^{๗๙๖}็น^{๗๙๗} ครง^{๗๙๘} ใ^{๗๙๙}เบ^{๘๐๐}็น^{๘๐๑} ครง^{๘๐๒} ใ^{๘๐๓}เบ^{๘๐๔}็น^{๘๐๕} ครง^{๘๐๖} ใ^{๘๐๗}เบ^{๘๐๘}็น^{๘๐๙} ครง^{๘๑๐} ใ^{๘๑๑}เบ^{๘๑๒}็น^{๘๑๓} ครง^{๘๑๔} ใ^{๘๑๕}เบ^{๘๑๖}็น^{๘๑๗} ครง^{๘๑๘} ใ^{๘๑๙}เบ^{๘๒๐}็น^{๘๒๑} ครง^{๘๒๒} ใ^{๘๒๓}เบ^{๘๒๔}็น^{๘๒๕} ครง^{๘๒๖} ใ^{๘๒๗}เบ^{๘๒๘}็น^{๘๒๙} ครง^{๘๓๐} ใ^{๘๓๑}เบ^{๘๓๒}็น^{๘๓๓} ครง^{๘๓๔} ใ^{๘๓๕}เบ^{๘๓๖}็น^{๘๓๗} ครง^{๘๓๘} ใ^{๘๓๙}เบ^{๘๔๐}็น^{๘๔๑} ครง^{๘๔๒} ใ^{๘๔๓}เบ^{๘๔๔}็น^{๘๔๕} ครง^{๘๔๖} ใ^{๘๔๗}เบ^{๘๔๘}็น^{๘๔๙} ครง^{๘๕๐} ใ^{๘๕๑}เบ^{๘๕๒}็น^{๘๕๓} ครง^{๘๕๔} ใ^{๘๕๕}เบ^{๘๕๖}็น^{๘๕๗} ครง^{๘๕๘} ใ^{๘๕๙}เบ^{๘๖๐}็น^{๘๖๑} ครง^{๘๖๒} ใ^{๘๖๓}เบ^{๘๖๔}็น^{๘๖๕} ครง^{๘๖๖} ใ^{๘๖๗}เบ^{๘๖๘}็น^{๘๖๙} ครง^{๘๗๐} ใ^{๘๗๑}เบ^{๘๗๒}็น^{๘๗๓} ครง^{๘๗๔} ใ^{๘๗๕}เบ^{๘๗๖}็น^{๘๗๗} ครง^{๘๗๘} ใ^{๘๗๙}เบ^{๘๘๐}็น^{๘๘๑} ครง^{๘๘๒} ใ^{๘๘๓}เบ^{๘๘๔}็น^{๘๘๕} ครง^{๘๘๖} ใ^{๘๘๗}เบ^{๘๘๘}็น^{๘๘๙} ครง^{๘๙๐} ใ^{๘๙๑}เบ^{๘๙๒}็น^{๘๙๓} ครง^{๘๙๔} ใ^{๘๙๕}เบ^{๘๙๖}็น^{๘๙๗} ครง^{๘๙๘} ใ^{๘๙๙}เบ^{๙๐๐}็น<

ทหารเรืออยู่ยุโรป ครั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ย้ายพระราชสำนักเสด็จไปประทับที่พระราชวังดุสิต
ท่านจึงอยู่ประจำที่วังกรมหลวงนครชัยศรี เข้าไป
ในวังแต่เวลาที่มีการงาน หรือไปเยี่ยมเยือนพระองค์
หญิงประเวศวรรตมัยเป็นครั้งเป็นคราว ครั้นกรม
หลวงถึงหวิกรมเกรียงไกรทรงสำเร็จการศึกษากลับ
มา สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงพระกรุณาโปรดฯ
ให้ตั้งวังอีกวัง ๓ คติดกันกับวังกรมหลวงนครชัย
ศรี พระราชทานกรมหลวงสิงหา เจ้าจอมมารดา
ทับทิมที่อยู่ที่วังกรมหลวงนครชัยศรีบ้าง ไปอยู่วัง
กับกรมหลวงสิงหา บ้าง ครั้นกรมหลวงนครชัยศรีฯ
สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ พระองค์เจ้าหญิงประเวศ
วรรตมัยได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกมา
ประทับอยู่วังกรมหลวงสิงหา พระธิดาและพระ
โอรสทั้ง ๒ พระองค์นั้น กับ ทงหม่อมเจ้าหญิงวิมล
ปัทมราชธิดาองค์ใหญ่ของกรมหลวงนครชัยศรี สม

เด็จพระพุทธเจ้าหลวงดำรัสเรียกว่า “หมิงทับทิม”
ซึ่งคุณย่าเตยงคิดศรัทธาแต่เด็ก ช่วยกันอุปฐาก
ท่านมาด้วยกันกับหม่อมเจ้าที่เป็นสุนัข และเป็น
โอรสธิดาในกรมหลวงนครชัยศรีฯ และในกรมหลวง
สิงหา ซึ่งเจริญวัยดำเริงการเล่าเรียนเพิ่มขึ้นเป็น
ลำดับมา ให้ท่านอยู่เย็นเป็นสุขสบายจนตลอด
ชีวิต.

ตอนนี้จะกล่าวถึงวัตรปฏิบัติของเจ้าจอมมารดา
ทับทิมเมื่อออกมาอยู่วังกับพระโอรสธิดา หรือถ้า
ว่าอีกอย่างหนึ่งคือในสมัยเมื่อท่านมีอายุเข้าเขตคเป็น
กต่างคน เมื่อตอนแรกกรมหลวงนครชัยศรีฯ ออก
วัง ท่านเขาเป็นพระคุณแด่การรววงให้ทุกอย่าง จนเมื่อ
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระกรุณาฯ ดำรัสขอ
หม่อมเจ้าหมิงประวาศ์สวัสดิ์ ในกรมขุนพิทยธำ
มฤตมิชานดา พระราชทานเป็นชายากรมหลวงนครชัย
ศรีฯ แล้ว แต่นั่นท่านก็คอยปลดเปลื้องการรววงให้

หม่อมหญิงประวาศาเป็นผู้ว่ากล่าวมาโดยดำทับ จน
เห็นว่าการรวางเรียบร้อย แต่มีความสมัคร สโมสร
ดีได้ตั้งใจหวังแล้ว ท่านก็ปล่อยให้ทำงานให้หมด เป็น
แต่ไปมาเยี่ยมเยือน หรือไปช่วยรักษาพยาบาลใน
เวลาประชวร หรือมีหม่อมเจ้าคลอดใหม่ หาไป
เกี่ยวข้องด้วยการปกครองวังไม่ ยิ่งกิจการต่างๆ
อันเนื่องกับหน้าทราสารของกรมหลวงนครชัยศรีว่า
ด้วยแล้ว ท่านหัดถ้อยออกห่างไม่เข้าไปเกี่ยวข้องที่
เดียว ภายหลังมาเมื่อกรมหลวงสิงหราชวัง ท่าน
ก็ประพฤติ เช่นเดียวกับ พระโอรส พระองค์ใหญ่
เมื่อ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรง พระกรุณาดำรัส
ขอหม่อมเจ้าหญิงพร้อมเพราพรรณธิดาของข้าพเจ้า
พระราชทานเป็นชายาของกรมหลวงสิงหราช ท่านก็
คอยมอบการงานรวางให้หม่อมเจ้าหญิง พร้อมเพรา
พรรณธิดาโดยดำทับเช่นนั้นจนสามารถเป็นแม่เรือนได้
มีเรื่องเนื่องกับประวัติเจ้าจอมมารดาทับทิมเกี่ยวข้อง

มาถึงตัวข้าพเจ้าในตอนนั้น ซึ่งทำให้เสียใจครั้ง ๓
และให้เบาใจครั้ง ๓ จะเขียนแทรกลงไว้ด้วย คือ
กรมหลวงนครชัยศรีฯ ทรงศึกษาวิชาทหารบกมาจาก
ยุโรป พอเข้ารับราชการในกระทรวงกลาโหมก็
ปรากฏพระสติปัญญาสามารถ โปรดให้จัดการ
แก้ไขเพิ่มเติมระเบียบทหารบกหลายอย่าง พระ
หฤทัยของกรมหลวงนครชัยศรีฯ ไปหมกมุ่นอยู่แต่
ในราชการ ไม่นำพาต่อกรที่จะบำรุงรักษาพระองค์
เอง หมายถึงแต่จะทำการให้สำเร็จเป็นประมาณ
เช่นวันไหนมีงานมากก็ไม่เสียดายกลางวันที่เสียเวลา
ทำงาน หรือเสียดายแต่ของเสด็จเป็นเครื่องว่างพอ
แก้หิว เป็นเช่นนั้นมาจนเกิดอาการประชวรขึ้น
เจ้าจอมมารดาทัณฑ์มั่งดังเกิดเห็นว่าเป็นเพราะทำงาน
เกินพระกำลัง ว่ากล่าวตักเตือนกรมหลวงนครชัย
ศรีฯ ก็ไม่ฟัง ท่านจึงเข้าไปกราบทูลร้องทุกข์ต่อ
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มีรับสั่งให้หาข้าพเจ้า

เข้าไปเฝ้า คำนวณว่า "นางทิมมาร้องทุกข์ ว่าจิระ
เขาแต่ทำงาน ไม่เป็นอันจะกินอยู่ จนมีอากรเจ็บ
ป่วยเกิดขึ้น ห้ามก็ไม่ฟัง เธอต้องไปว่ากล่าวกับ
จิระคู่รักที่เม็นไร" พอออกจากเฝ้า ข้าพเจ้าก็เลย
ไปวังกรมหลวงนครชัยศรีว่า เวदानันท์กำลังประ
ชวรอยู่ ข้าพเจ้าบอกให้ทราบกระแฉับดัง เขาก็
ไม่ได้แย่งอย่างไร แต่ต่อมาพอหายประชวรก็กลับ
ไปทำงานทรมานพระองค์เช่นนั้นอีก จนเลยเกิดโรค
ภายในประจำพระองค์ ออกไปรักษาถึงยุโรปก็ไม่
หาย เพราะรักษาช้าเกินไปเสียแล้ว จึงตั้งพระชนม์
แต่ยังไม่ทันแก่ เรื่องนกกชนมาเมื่อไรข้าพเจ้ายัง
เสียใจ ถ้ากรมหลวงนครชัยศรีว่า เชื้อฟุ้งเจ้าจอม
มารดาเลี้ยงตั้งแต่แรก ก็อาจจะตั้งใจอยู่มาได้จนบัด
นี้ เรื่องที่ท่านทำให้ข้าพเจ้าเบาใจนั้น เมื่อดมเด็จพระ
พุทธเจ้า หลวงคำ วดี ขอ ลูกหญิง พร้อมเพรา
พรรณให้ เป็นชายากรมหลวงดิงหน่า ครองนบน

แรกทีชดาข้าพเจ้าจะไปออกเรือน ปรจบเวลา
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม อภัยวงศ์) เมื่อยังเป็น
พระยาคทาธรครณินทร์เข้ามากรุงเทพฯ ท่านก็เพิ่ง
แต่งงานธิดาของท่านเป็นคนแรกมาไม่ช้านัก ข้าพ-
เจ้าจึงถามท่านว่าแต่งงานลูกชายกับแต่งงานลูกสาว
รู้สึกผิดกันอย่างไรบ้าง เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์บอก
ว่ารู้สึกผิดกันมาก แต่งงานลูกชายไม่มีความผิด
แต่แต่งงานลูกหญิงนั้นเกิดผิดมาก เพราะเกรง
ว่าถ้าหากไปมีเหตุเกิดแตกร้างไม่เป็นด้ามคักก็บดกด
ของผิว เป็นผู้หญิงเสียเปรียบ ท่านผิดก็อยู่ที่
จนเห็นว่าผิวเมียผูกสมัครรักใคร่กันดี และผู้ใหญ่ใน
สังคมก็ไม่รังเกียจจึงผิดผิด ท่านบอกให้ทราบ
ดังนี้ เมื่อแรกพระราชทานหญิงพร้อมเพราะพรธ
ข้าพเจ้าก็ออกผิดอยู่บ้าง ต่อเมื่อเห็นเจ้าจอมมารดา
กับทิมท่านอารีรักใคร่ ทั้งโดยที่เป็นสนิธาและเป็น
หลานย่าอย่างสนิทสนม และกรมหลวงสิงหาก็

หญิงพร้อมมากถูกอักษณาศักร์ไคร่สนิท จึงเบาใจตื่น
วิตก ไม่ต้องรอถึงบีเหมือนเจ้าพระยาอภัยภูเบศร
เมื่อต้มเด็จพระพุทธรเจ้าหลวงเดด็จสวรรคต เจ้า
จอมมารดาทัตทิมาอายุได้ ๕๓ ปี ถึงเวदानนพระโอรส
ธิดาของท่านต้งพระองค์เป็นหลักฐานแต่ทั้ง ๓ พระ
องค์ ท่านสิ้นห่วงโยกย้ายเพ็ญวัตรปฏิบัติหาความ
สุขตามสมควรแก่ฐานะของผู้มีบรรดาศักดิ์ เมื่ออายุ
เข้าเขตต์เป็นคนแก่ชรา คือฟ่งเทศน์ ทำบุญ ให้ทาน
แถมมีแปลกณะเพาะตัวท่านอย่าง ๓ ที่ชอบไปเที่ยว
ตามหัวเมือง จึงเห็นว่า การเที่ยวพนจะเป็นความ
นิยมติดใจมาต้งแต่ตามเด็จเจ้าจอมยังเป็นเจ้าจอม ดัง
กล่าวมาแต่เดิ การฟ่งเทศน์ ท่านชอบปฏิภาณของ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์) วัดบรมนิวาศ เป็น
เหตุให้เกิดศรัทธาในพรหมวิหารทั้ง ๔ คือ ความ
เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถึงถือเป็นวิหาร
ธรรมของตัวท่านต่อมาจนตลอดชีวิต และชอบ

ด้ร่างหนังสือเทศนาพรหมวิหาร ถวายไปตามวัด
 ดำหรับพระเจ้าจะได้เทศน์สอนมหาชน หนังสือนี้ท่าน
 ด้ร่างคราวละหลาย ๆ จบ ครึ่งสุดท้ายด้ร่างด้ว่า
 พอตันท่านได้จับมือ อุกติเมื่อก่อนถึงอดีตกรรมไม่กี่
 วันนัก ความเดือดร้อนได้ตกด้มาเป็นเหตุให้ท่านช่วย
 ทำนุบำรุงวัดบรมนิวาศ กับ ทั้ง พระสังฆใน วัดนั้นยัง
 กว่าวัดอื่น ถึงด้ร่างกฎที่ด้นำด้มาด้รับเจ้าอาวาส
 ถวายวัดบรมนิวาศด้ถึง ๓ ขนานนามว่า "กฎบัตรม
 ราช" และได้ด้ร่างกฎที่ถวายวัดตามหัวเมือง มีหลาย
 แห่ง นอกจากนั้นท่านชอบช่วยด้งเคราะห์ ผู้ที่
 บวชเรียน บางรายเจ้าหน้าที่จะบวชอดีตคิดด้ด้
 ท่านรับเป็นเจ้าภาพด้มีเอง ๆ และอุปการะค้ไปจน
 ด้ด้งอาหารบิณฑบาตด้ด้ด้วย ทำบุญอย่าง
 แทบทุกปี ทางฝ่ายฆราวาด้นอกจากบริจาคทาน
 ด้งเคราะห์คนด้ตกทุกข์ได้ยาก ท่านชอบเกอคุณา
 ด้และมีศรวด้วยประการต่าง ๆ แม้จนผู้เป็นแขก เมื่อมี

ใครไปหาท่าน หรือแม้ข้าราชการที่มีกิจธุระไปเฝ้า
พระโอรส ของ ท่าน ๆ พบปะ ก็ ตกทายเป็นราย แต่คง
ไม่ตรึงจิตต์โดยฐานที่เป็นผู้ใหญ่ แม้ใครไปไกลแวต
กินอาหารท่านก็ชอบหาอาหารเลี้ยง เพราะฉะนั้นคน
ทั้งหลายที่ได้รู้จักกับท่าน โดยเฉพาะพวกข้าราชการ
ทั้งหลายและพวกเรือนจึงพากันเคารพนับถือ บางคน
ก็พาครอบครัวไปหาให้ท่านรู้จัก และเวลายามงานการ
อย่างใดที่วงศ์พร้อมใจกันไปช่วย ข้างฝ่ายตัวท่าน
ถ้าเขามีการงานก็ช่วยเหลือตอบแทนตามกำลัง ไม่
เอาเปรียบผู้อื่นแต่ฝ่ายเดียว ดัชนีการเลี้ยงของ
ท่านยังมีอีกอย่างหนึ่ง ดำหรับญาติและมิตรที่เป็นเจ้า
นายหรือบุคคลสูงศักดิ์ เวลามีท่านคิดถึงคนไหน
เมื่อใด ก็มักทำของกินที่มีโอชารสเฉพาะสั่งสั่ง
ไปให้ ของกินที่ท่านชอบทำส่งไปนั้น จนมันดิบ
ฝีมือของท่านถึงเดียงดีว่าไม่มีใครทำสู้ได้ ข้าพเจ้า
อาจรับรองว่าจริง ด้วยเคยได้กินเนื้อง ๆ

เรื่องที่เจ้าจอมมารดาทัมขอบแปร่สถานไป
เที่ยวตามหัวเมืองนั้น มีเหตุอย่าง ๓ นอกจากที่ท่าน
ชอบการเที่ยวเตร่มาแต่ยังเป็นเจ้าจอม คือเมื่อท่าน
แก่คุดง ถ้าอยู่แต่กับเรือนนานๆก็มีอาการคล้าย
กับจะเจ็บป่วย ถ้าได้แปร่สถานไปท่องเที่ยวคราใด
ก็กลับฟื้นมีความสบาย เพราะเหตุนี้ เมื่อใดพระโอรส
ธิดาทรงสังเกตเห็นว่า เจ้าจอมมารดามีอาการไม่
สบายเป็นปกติ แม้ตัวท่านยังมีได้บอกปาก ก็ชวน
ให้ท่านแปร่สถานไปเที่ยวเตร่ และ ทรงชวนชวยจัด
หาพาหนะให้ท่านไป บางคราวพระโอรสธิดาก็ได้ตั้ง
ไปด้วย บางคราวท่านก็ไปแต่กับหลานตามดำดอง
ของท่าน เพราะพวกข้าราชการตามหัวเมืองซึ่งเคา-
รพนับถือท่านมีมาก เขารับอุปการะทุกหนแห่งไม่มี
ความลำบาก ท่านได้ไปเที่ยวถึงเมืองไทรโยคถึง ๔ ครั้ง
นอกจากนั้นมักชอบเที่ยวแต่ในมณฑลอยุธยา กับที่ใน
แขวงจังหวัดราชบุรี แต่ชอบไปพักอยู่ที่บริเวณพระ

ราชวงศ์บางปะอินมากกว่าแห่งอื่น เพราะไปมาง่าย
และท่านชอบไปทางเรือยิ่งกว่าไปทางบก ดึกษณการ
เที่ยวของท่านนั้น ถ้ามิใช่ทางไกล เช่นไปไทรโยค ถึง
ที่ไหนที่ท่านเห็นสบาย เช่นที่บางปะอิน ก็มักจอด
พักอยู่ที่นั่นนาน ๆ ลงเรือเล็กไปตามทุ่งเที่ยวเก็บผัก
หนาดต่าง ๆ หรือมีฉะนั้นไปเที่ยวซื้อหาเครื่องอาหาร
ตามบ้านราษฎรมาทำครัวเลี้ยงพวกบริวาร เวลา
พักอยู่ที่ใดก็ชอบไปทำบุญและฟังเทศน์ ไม่ยอม
ให้ใครรับรองเป็นอย่างทางราชการ ถ้าว่าโดยย่อก็
คือชอบเที่ยวอย่างคนแก่ แต่คงไปเที่ยวปีละหนหนึ่ง
หรือก่ฉะนั้นเป็นนิจ ทางฝ่ายชายทะเล ท่านก็ชอบ
ไปที่เมืองสมุทรปราการ และไปที่ตำบลหนองแก
ต่อหัวหินลงไปข้างใต้ ด้วยกรมหลวงสิงห์ ๑ มีส่วน
และสร้างตำหนักที่พักไว้ที่นั่น ถึงฤดูร้อนท่านมัก
แปรสถานลงไปพักอยู่ที่หนองแกด้วยกันกับพระองค์
หญิงประเวศ ๑ และกรมหลวงสิงห์ ๑ คราวละนาน ๆ

แทบทุกปี แม่ที่ผู้ดเมือพระองค์หญิงประเวศ ๑ กับ
กรมหลวงสิงหาเสด็จออกมาพักรักษาพระองค์อยู่น
เมืองบึง ทานคิดถึงกัยอมทนความลำบากที่ต้อง
มาทางไกลในรถไฟ อดำห์มาเยี่ยมพระธิดาและ
พระโอรส เป็นครั้งแรกที่ท่านได้ขอกนออกอาณาเขต
ประเทศสยาม เมื่ออายุไกลจะถึง ๘๐ ปีอยู่แล้ว แต่
เมือมาถึงเมืองบึงท่านก็ชอบ ชมว่าอากาศสบายดี
เคยพักอยู่ที่ตำหนักพระองค์หญิงประเวศ ๑ ถึง ๓๓
เดือน ตัวท่านเองก็ดำรณนามัยเป็นผู้ชดบาย
ตลอดเวลาที่มาอยู่น

ครนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ มีกิจธุระ
เกิดขึ้นทางกรุงเทพ ๑ ที่ท่านจำจะต้องไปจัดทำเอง
จึงกลับไปจากเมืองบึง เมือเสร็จธุระนั้นแล้วก็ถึง
มือเตรียมการจะทำบุญฉลองอายุของท่านครบ ๘๐ ปี
การนั้นท่านไม่พอใจจะทำที่ในกรุงเทพ ๑ ให้เอ็กเกริก
แต่ก่อนมาท่านได้รับไว้กับพระพรหมนั้น (อ้วน) วัด

บรมนิเวศ ซึ่ง เป็น เจ้าคณะดัง ฆัณเฑาะฏอัคราน ว่า
 จะสร้างด้าน กวีสถาสุระที่ ใน วัดสุปัฏน ณะเมืองอุบล
 จึงปรารภว่าจะไปทำบุญฉลองอายุที่เมืองอุบล แต่
 ยังไม่ทันถึงกำหนดงาน ท่านรู้ดีว่ามีอาการทุพ
 ภาพเกิดขึ้นในตัวของท่านยิ่งกว่าแต่ก่อน เกรง
 จะกำดั่งจะทนลำบากไปรถไฟทางไกลไม่ไหวเสียแล้ว
 ก็เลิกความคิดที่จะไปทำบุญฉลองอายุณเมืองอุบล
 เป็ดย่นเป็นบริจจาคทรัพย์ตามจำนวนที่กะไว้ ขอให้
 พระพรหมมุนีช่วยอำนวยความสะดวกให้สมดังเจตนาของท่าน
 ความทุพสภาพที่ท่านรู้ดีถึงความหนักหนาหน ^๕ ที่
 จริงคือเริ่มโรคราอันเป็นเหตุให้ท่านถึงอดัญกรรม
 นนมาถึงจุด ท่านก็มีอาการบวดยดงในไม่ช้า หมอก
 ้ร้ายยากที่จะกลับฟื้นคืนได้ แต่ท่านเจ้าจอมมารดา
 ทับทิมท่านใคร่จะแปร่สถานที่ไปรักษาตัวที่บางปะอิน
 ผู้รักษาพยาบาลเห็นว่าโรคของท่านร้ายยิ่งกว่าบวดย
 คั้งก่อน ๆ เกรงว่าถ้าท่านแปร่สถานที่จะเร่งให้โรค

ถ้ารีบมากชั้น แต่กั้ที่ตัดทานทานไม่พั่ง จะไปให้ไ้
ท่านได้ตั้งเรือไปในวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

พอพระองค์หญิงประเวศฯ และกรมหลวงดิ่งหว
ทรงทราบก็รีบเสด็จกลับจากป็นัง เสด็จตามไปที่
บางปะอินในวันที่ ๓๒ มีนาคมนั้น พอไปถึงพอประจวบ
กับอาการท่านเกิดมากเดี่ยเดื่อ ได้ทรงทราบทามถึง
การที่จะกลับกรุงเทพฯ แต่ท่านไม่ยอมกลับ จึง
ทรงพระดำริว่าท่านกำลังเบื่กบานในกรรที่ท่านได้มา
พักอยู่บางปะอิน ถ้าจะเชิญท่านกลับ ท่านคงจะโทม
นั้ชั้ดแค้นกั้จะยิ่งช้ำร้าย กกลายเป็นเพิ่มความ
ทุกข์เวทนาให้มากชั้น ยอมให้ท่านพักอยู่บางปะอิน
ตามความประสงค์ดีกว่า การที่ท่านไปถึงบางปะอิน
ท่านชั้นบานหายกตักดกั้ม ถึงกับสามารถเป็นพระตั้ง
การเสยงศัญญาติและมิตรซึ่งชนไปเยี่ยมเยียนได้ แต่
อาการบวดยเมื่เดื่เหมือนค้อยคดายนชั้น แต่ไม่ช้ำกั้
กลับทรุดดิ่งเป็นดำดับมา ที่ไปรักษาตัวอยู่ที่บาง

ประอินได้ ๗๗ วัน ถึงวันอังคารที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ เวลา ๓๗ นาฬิกา กับ ๕ นาที เจ้าจอมมารดาทับทิมก็ถึงอสัญกรรม กำหนดอายุได้ ๘๒ ปี (หรือ ๘๓ ตามทางสุริยคติกาต) เชิญศพลงมายังวังกรมหลวงสิงห ๑ ในวันนั้น รุ่งขึ้นวันที่ ๒๕ ทำพิธีรดน้ำศพ ได้พระราชทานโกศประกอบบดองไม้ดีบดองเป็นเกียรติยศพิเศษ นอกจากนั้นเครื่องศพเต็มออย่างเจ้าจอมมารดาพระธนมเอก ตั้งศพประดิษฐานไว้บนคานหูกใหญ่ที่วังกรมหลวงสิงห ๑ จนกว่าจะถึงงานพระราชทานเพลิงตามประเพณี.

ในเรื่องประวัติเจ้าจอมมารดาทับทิมมีความบางข้อ ซึ่งสมควรจะยกเป็นบันทึกอนุทาหรณ์ ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

๓) ท่านเป็นผู้ที่ได้รับความอบรมและการศึกษาของชาววังอย่างแบบโบราณ ผู้หญิงที่ได้ศึกษาเช่นท่านยังเหลือน้อยตัวแล้ว ท่านผู้อ่านหนังสือบทเป็น

บุคคลชั้นหนึ่ง แต่ได้รู้จักและเคยคุ้นกับเจ้าจอม
มารดาทัตติมมีมาก จะเห็นตัวอย่างได้ในอัชยาศัย
และกิริยามารยาตรของเจ้าจอมมารดาทัตติม ว่า
การฝึกสอนที่ในพระบรมมหาราชวัง ตามแบบโบราณ
สามารถจะอบรมให้ได้เพียงใด

๒) ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖
ของบุตรและธิดา ความหมายว่าเมื่อบุตรธิดาเติบโต
ใหญ่ขึ้นจะดีหรือจะชั่ว มารดาขอมมีส่วนรับผิดชอบ
ว่าเลี้ยงดูดีหรือไม่ดี ความรับผิดชอบชั้นนี้เป็น
สามัญแก่ผู้เป็นมารดาทั่วไป เจ้าจอมมารดาทัตติม
มีพระเจ้าอยู่หัว ๓ พระองค์ ท่านอุทิศให้ถนอมกต่อม
เลี้ยงและระวังสั่งสอนมาแต่ยังทรงพระเยาว์จนทรง
พระเจริญ แต่คุณพิเศษของท่านในการเลี้ยงพระ
โอรสธิดา เพิ่งมาปรากฏแก่ตาคนทั้งหลายในสมัย
เมื่อท่านออกมาอยู่นอกวังกับพระโอรสทั้ง ๒ พระองค์
ว่าท่านประพฤติต่อพระโอรสธิดาน่าสรรเสริญ เช่น

ตอนแรกพระโอรสขึ้นวังใหม่ ท่านช่วยดูแลว่ากล่าว
การรวบรัดทุกอย่าง แต่เมื่อพระโอรสมีชานาแล้ว
ท่านก็คงทนถอนคิดว่าค่อยสังการรวบรัดให้พระโอรส
กับชานาช่วยกันปกครอง จนเห็นว่าสามารถจะปก
ครองได้เองแล้ว ท่านก็ปล่อยให้เป็นอิสระดัง
พรรณนามาแล้วในเรื่องประวัติ ขอนควรนับว่าท่าน
เป็นตัวอย่างมารดาที่ดีด้วยอีกสถานที่

๓) การที่เจ้าจอมมารดาทัตติมาเดอมีได้ในพระมห
ภิหารธรรมดังวรรคความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบก
ขา เป็นวิหารธรรมของท่านนั้น พิเคราะห์ดูเหมือน
จะมีในอุปนิสัยของท่านมาแต่เดิม จึงปรากฏว่าเมื่อ
ท่านอยู่ในวังหามีใครเกลียดชังไม่ ครั้นออกมาอยู่
นอกวังมีโอกาสได้ฟังพระธรรมเทศนาเนื่อง ๆ ก็เกิด
ศรัทธาเดอมีได้ในพระธรรมหมวดพรหมวิหาร จน
ถึงถือเป็นหลักในวัตรปฏิบัติของท่าน ขอนเองเป็น
เหตุให้มีคนเคารพนับถือท่านมากมาตลอดอายุ

จนเมื่อถึงอดีตกรรมแล้ว ข้าพเจ้าอยู่ไกลได้ยินว่า
มีคนทรัดถึงคุณแต่ที่เคารพ นับถือท่านพากันไป
ช่วยงานหน้าศพเป็นอันมาก ทั้งเมื่อทำบุญ ๗ วัน
๕๐ วัน และ ๓๐๐ วัน อันนี้เป็นผลของพรหมวิหาร
ที่ท่านตั้งจรรยาแต่หนหลัง ควรนับว่าท่านเป็นตัวอย่าง
ที่ดีในธรรมจารีนี้ด้วยอีกสถาน ๓

ต้นเรื่องประวัติเจ้าจอมมารดาทัตติมา รัชกาล
ที่ ๕ เพียงเท่านี้.

๓๑ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

๓๑ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ทุกคะลอนบุตร

ขอแจ้งเรื่องเบื่องโบราณนิทานหลัง โดยคดี
ที่ได้ระดับดับฟัง ตามก่าดังกถ่าวถอนไว้ด่อนใจ
แต่แรกเริ่มเดิมทีมีบุรุษ ๓ บุรุษจากจนพินิตได้ย
เต็มประดาแทบช้อวบรรดัยไป ด้วยความไขโรคา
มายายี้ ภรรยาซาแซงก็แซงชิต ส่ารพิศรับค้ำคั้น
เด่นบัตดี จะทำมาหากินกัถันท์ เพราะไม่มีเรียว
แรงให้แพดงเพดัย ผลกรรมทำไว้แต่บ่างหลัง จึง
เซซังชิตถันเป็นคนเปดัย ประจวบกันทันทควทองผว
เมีย เป็นง่อยเพดัยยบเย็นจนเกินการ ทงต้องคนมี
บุตรสุดทรัก เผ่าพุ่มพักเดียงมาน่าดั่งด่าร จนพี่ชาย
ใหญ่กถ่าปรีชาชาญ จะประมาณตราวดักเก็บี้ แต่
น้องนุชสุดทของยังเด็กนิก ชายุดักเจ็ดชวบประจวบที่
วันหนึ่งย่าถันชยาเป็นราตรี สุริยค์รัดับเหดัยมพระ

เมรุทร ผัวกับเมียคลาไคลเข้าไต่ยาดัน แล้วเอนอาตม์
 เขียงประทัดดงกับหมอน ถวิดหวาดวิญญาให้อาวรณ์
 สี่ท่อนถอนทรวงเค้รำกำดร์ดครวญ แด้วปรี่ชากัน
 ตามเนอความทุกข^๕ ไม่มีผู้ชยากเค้นแค้นกำดร์วด
 ตงแค้นนบวณจระวิญจวน เขาชองห้วนหดเหียนจน
 เคียนตา จนสุดสิ้นแदै้วจะไตที่ไหนด่า ครวงนเว
 เห็นช้วงจะดังซาร์ คิคคิตไปอยู่โยนหน่องฮา สู้กัม
 หนามวยชนม์ให้พันทุกข^๕ อันพันองญาคิกาก้าหาไม่
 ระกำใจเคื่องเซญไม่เป็นสุข ทั้งโรคร้ายรำคาญ
 เผ่ารานรูก จะนั่งตูกเห็ดชยากดำบากกาย ฝ่าย
 ทารกพันองทงดองศรี ครนราตรีตบดวงอุทัยนาย
 เขาท่อนร่อนใจไม่ดบาย ให้ระคายคันคัวท่วทง
 คน พังบิคาพาที่ถึงช้อทุกข^๕ นิราลด์ชดสารพัตรจะ
 ชัดสิ้น ดองดดับตบความตามยุบด มีกรรมด
 เบิกบานดำราญรมย์ ด้วยหมายแม่นว่าจะแทนพระ
 คุณด้นอง แด้วตริกตรองนิกจำนงประดงคี่ดม จน

คึกคักตื่นต้อว้งนำคางพรม   ต้องทรามชมเจ้ากั
 หมดับระงับไป พอแสงทองต้องฟ้านภาภาค ภาณุมาศ
 เยื่องเยยมเหตียมไคต   กุมารากุมารักดีใจ   จัง
 คดาไคตเข้าไปหาบิดาพตัน   แต่วกราบให้ววิงวอน
 อ่อนดีโรคม   แม่นมิโปรดตุกยาจะอาดัญ   จงเอ็นค
 ฤกนอยกตอยช้วน   ด้วยหมายมั่นมุ่งมาครไม่ขาด
 คิต   จะขอให้บิดาพาไปขาย   ไว้กับนายโคโคให้เป็น
 ลิต   แม่นไคทรพยไต้จรัมอมณคิต   จะไคชอ
 เเตียงชวิตไม่วายปราณ.

ทงต้องคนฟ้งบุตรสุดศวาท   ให้อนาถนิกมาน่า
 ดงดาร์   จังเออนอรรถถ่าวแกตงแตตงการ   เจ้า
 คิตอ่านยากเอ็นไม่เห็นค   อันพ่อแม่เหมือนไม้ทโกธ
 เฝง   บคนยงแต่จะตายไปเป็นผี   เจ้าอยู่ตงตงหนา
 หาราค   คงจะมีควมสวดดีคากัจถภย   ซึ่งจะเอาเจ้าไป
 ขายไว้เป็นช่า   เห็นจนจิตคบิดาทำไม้ไต้   ถึงช้วนนน
 จะวายทำตายไป   ไม้อาตย์นิกว่ากรรมกัตามที.

ทั้งต้องบุตรฟังว่าน้ำตากก ให้หันอกแด่นัดศ
 ก่าร์รดศรี จึงตอบว่าบิดามี่ปรารถน์ อันชี่วี่ดุกก็หมาย
 จะวายปรารถน์ อยู่ไปโยไม่ได้เรื่องเบ็ด็องช่าวดุก
 เหมือนทำทุกชให้บิดาน่าส่งดาร์ ดะอินอ้อนวนอนว่า
 เป็นชำนาน แด่กราบกรานแม่พ้อจะขอตา.

ทุกคตวรรษวิญให้หวนหวาด ใจจะขาดด้วยว่า
 รักเป็นหนักหนา ดุชดซาบซาบไหลดนัยนา กอดบุตร
 ครวญคร่ำแदैวราพัน ว่าเจ้าแก้วแวงตาบิดาเอ๋ย
 ไม่ควรเดยดกยาจะอาดิญ เพราะพ้อคิดพิศมัยอาดิย
 ครัน มีให้ชวิญเนตรค้องระกำตรอม จะตกไปเป็น
 ทาสอนาหนัก ที่ผ่องพักตรผิตรูปจะชูปมอม เดี่ยตาย
 เหนอนวดระของกงหมองมอม เจ้ายินยอมเห็นงามก็
 ตามใจ ที่บ้านโน้นเค็รชรู้ไม่มีบุตร ประเด็ริฐุดุคใจ
 ดี่จะมีไหน พ้อจะพาดกน้อยกลอยฤทัย ไปชายไว้เป็น
 ทาสชาราคา จะส่งความงามปลัดมอยาดีมหด จง
 จำนงช้อคำที่ร่าว่า ด้วยมีกรรมจำพราวจากบิดา

พ่ออุตุดำให้ตั้งวงน้องช่วยป้องกัน แม่หนักสิริผู้ผิดพลั้ง
 ช่วยตั้งด่อน อย่าแค้นก่อนเคืองชุนทำหุ่นหัน ดูกนอม
 กัดอมเกลี้ยงค้อยเคียงกัน อย่าคุดันหยาบคายให้
 อายคน จะไปเป็นข้าไทยท่านใช้ด้อย ระวังคอยจัด
 แจงทุกแห่งหน อย่าให้นายเห็นอยยากลำบากตน
 ตงกรรมตงงานการในเรือน ครนรุ่งแจ้งแต่งอุทัย
 เรอไทรตรัด จงกวาดจัดอย่าให้ดกปรกเบือน ถ้า
 แม้นมีการกิจอย่าบิดเบือน ทำเซเชื่อนเชิงเฉยจะ
 เคยใจ อย่าคบเพื่อนเที่ยวไปให้ไกลบ้าน นควมมีการ
 ชุกเชิญเป็นไฉน เรียกไม่ประก็จะเคืองเครื่องชาติใจ
 แม้นจะไปรำตาพูดจากัน อย่าใจด่วนดวนตามไม่งาม
 งต อย่าคิดคดทุกจริตทำบิดมัน ของสิ่งใดแม้นนาย
 มิให้ปัน เจ้าอย่ากันเกียดไฉนมันไม้ดี อย่าลักฉกปก
 ปิดทำมิดมัน แม้นเขาเห็นแจ้งกระจัดจะบัดดี แด้ว
 มิหน้าข้าโพยต้องโบายดี ใครจะมีเวทนาเมตตาคัว
 ถึงเห็นของทิ้งวางอยู่กลางบ้าน อย่าคิดอ่านแยบยด

เช่นคนชั่ว ทำเก็บได้ได้กตไม่พ้นตัว คงหอม
 มัวเป็นทราครัน ถ้านายรักจึงเคารพเท่านั้นบอบ จึง
 รักตอบนานไปจะได้ผล แม้นนายซึ่งเจ้าอย่าตั้งค่อ
 ประจัญ ผู้เจียมตนรักนายอย่าหมายซึ่ง เทพยเจ้า
 เขาจะช่วยอวยสวัสดิ์ ท่านเคืองชดคงดีเมื่อที่หลัง
 อย่างนี้ไกลใช้ด้อยคอยระวัง ดัดบั้งร้องเรียก
 ดำเหนี่ยกนาม อนึ่งพวกข้าคนผู้ใหญ่ในเค็รชฐี
 อย่าพาที่จ้วงจาบไปหยาบหยาม ดั่งวนกายหมาย
 เพียงแต่พองาม อย่าตามปามจ้วงเงินให้เกินดี เมื่อ
 ดั้นแต่งดูริยาภาณมาศ อย่าคตาคตาดเค็ดอนกลาย
 แกตงหน้ายหนี ไปชุกนอนก่อนนายนั้นไมดี ถ้า
 แม้นที่ท่านจะเรียกไม่วัด ครอบรังแจ่งแต่งทองชน
 ต้องฟ้า อย่างนิตราเกยจกรวันเป็นนการชว งาน
 ะไรที่ตอเป็นของตัว ดิให้ทั่วทำหาไว้ท่านาย แม้น
 ท่านคนชนเห็นได้จดำเรจแดง จะมองแผ้วชนชม
 ด้วยดัมหมาย เห็นแขกมาเจ้าอย่าทำกรักกราย จึง

หมั่นสมัครให้รักใคร่   ตรงข้อไหนห้ามปรามอย่า
 ตามดวง   อย่าคบคิดผิดแยกแปลกกักระทรวง   จง
 หนักหน่วงน้ำใจไว้ให้ตรง   อันถ้อยเท็จทุฐฐุดที่มุด่า
 อย่าเอามาเกิดอันใดดีให้นายหลง   จะเกิดอับแคลง
 แหกกันเป็นมั่นคง   ก็จะต้องเสียว่าพูดไม่มีจริง   หนึ่ง
 บำเหน็จรางวัลท่านจะให้   แก่บ่าวไพร่ทั้งที่หลายเหล่า
 ชายหญิง   อย่าทานตัดจิตใจให้ประวิง   คอยนิ่ง ๆ
 อยู่อย่าว่าอิจฉนาใคร   อย่าดูบึ้งนินดูรากลันชาชั่ว
 มันพาดวอปรีย์หาดีไม่   ถ้าแม่นคิดแต่ก็คิดระยำ
 ไป   มีหาไม่ขึ้นแคะเที่ยวแคะเต็ม   ยามมันเงยหนีใช้
 ชวนคนตัวอื่น   เก็บเขียนขึ้นเอาไปขายขึ้นต้ายเขม
 จะอดกตณนหยากดำปากเต็ม   ดัญชาติฝันทำเต็ม
 นเหตอแรง   อันการเหล่าเมามอวกชวธา   ชมก
 พาวุ่นววยให้นายแหง   แม่นมันเมาเข้าเมื่อไรอย่า
 ได้แคลง   ก็ระเวงอยู่แต่ข้างจะเกิดความ   อัน
 ภาชนะพาเซอะให้เงอะเหงา   เผ่าชิมเซาการงานพาน

จะถาม ขี้เกียจเหลือเบื่อใจไม่ได้ความ ดูชุ่มขำม
 เชื้อขำนัยน์ตาปรีอ ของเหต่านไม่คิดดวงตั้งขัว จง
 เกิดยดกต้วเจ้าอย่ากดับไปนับถือ ที่ตั้งดัยในวิญญา
 จงหารือ อย่าตั้งค้ออยู่ว่ารู้ทำคูเบา เห็นผู้โคชาญ
 ฉลาดเป็นปราชญ์เป็รื่อง อย่าให้เคื่องขัตในฤททัย
 เขา จงพากเพียรผูกส่มครวให้รักเรา จึ่งคอย
 เข้าไถ่ถามที่ความดี ไต่ยีนคำสอนตั้งอย่างนึ่งเฉย
 ทำตะเดยเผดอโผดครวโดยหนี แม้นหมันพังหมันจำ
 ที่คำดี ก็จะมีควมดีขุดถาวร ถ้าเวดาราตรีที่
 ตั้งดี ไต่ยีนดีตัวคือตุนัขจักเท่าหอน อย่างนึ่ง
 หวงฟ่งเด่นเห็นแก่นอน จงผันผ่อนดูแต่ให้แน่ใจ
 เกิดอกว่ามีโจรจุเข้าสู่บ้าน คงรำคาญขุ่นหมองไม่
 ผ่องใส ท่านจะนึกกินแหงระแวงไป ว่าคนในนี้
 เป็นด้ายชะนวนหน้า จะขู่เชิญเขียนค้ออกกับบั้น แม้น
 เหลือทนรับตามเนอความขำ ต้องถูกโผโยบายไม่
 นับยับระยำ ได้ไซ้ชำตรวนกรากดำปากพอ ครน

ด้^๒อดทนจนชั่ว^๒จะวางวาย   อย่า^๒คบคนชั่ว^๒ข้า^๒พา^๒เข้า^๒
 บ้าน   จะ^๒เกิดการ^๒ก่อ^๒ยาก^๒นั้น^๒ห^๒ดาก^๒ห^๒ตาย   จ^๒ง^๒ใ^๒ใคร^๒
 ครอบ^๒บุญ^๒ด้^๒ส่ง^๒ว^๒น^๒ำ^๒ใจ^๒น^๒าย   อย่า^๒ใ^๒ให้^๒จิต^๒ค^๒ค^๒ิ^๒ด^๒ระ^๒ค^๒าย^๒ด้^๒วย^๒
 ๒^๒อ^๒โ^๒ค^๒   หม^๒น^๒ป^๒ระ^๒ก^๒อบ^๒ท^๒ำ^๒น^๒ช^๒อ^๒บ^๒อ^๒ช^๒ณ^๒ำ^๒ช^๒น   อย่า^๒๒^๒ค^๒
 ๒^๒น^๒บ^๒าก^๒เบ^๒ื่อ^๒น^๒เช^๒ื่อ^๒น^๒เ^๒ถ^๒   ๒^๒ว^๒เ^๒็น^๒๒^๒ำ^๒ใ^๒ห^๒๒^๒ระ^๒ห^๒น^๒ก^๒๒^๒จ^๒ก^๒ใ^๒
 ๒^๒ก^๒ใ^๒ย^๒ำ^๒ง^๒ใ^๒ว^๒เ^๒ำ^๒ท^๒ำ^๒ตาม^๒ว^๒ิ^๒ญ^๒ญา   เม^๒ื่อ^๒น^๒าย^๒ร^๒ี^๒ย^๒ก^๒เจ^๒ำ
 ๒^๒ย^๒ำ^๒ท^๒ำ^๒หน้า^๒เง^๒ำ   จ^๒ง^๒ร^๒ับ^๒เร^๒ำ^๒ร^๒็^๒ว^๒ร^๒็^๒ง^๒เ^๒ำ^๒ไป^๒หา   ๒^๒ย^๒ำ^๒น^๒ัง
 ๒^๒เ^๒ย^๒๒^๒เ^๒ย^๒ห^๒ด^๒ิง^๒ระ^๒เซ^๒ิง^๒ดา   ๒^๒ด^๒ำ^๒ว^๒ำ^๒จ^๒อง^๒ห^๒อง^๒ไม่^๒ค^๒อ^๒ง^๒การ
 ๒^๒ถ้า^๒ท^๒ำ^๒น^๒ร^๒ี^๒ย^๒ก^๒๒^๒ำ^๒ไ^๒ทย^๒คน^๒ไ^๒น^๒เ^๒ด^๒ำ   เม^๒็น^๒ว^๒ำ^๒เขา^๒อยู่^๒เ^๒ถ^๒
 ๒^๒มี^๒ใ^๒ช^๒ำ^๒น   จ^๒ง^๒ร^๒ี^๒ย^๒ก^๒ต^๒อ^๒พ^๒อ^๒ใ^๒ห^๒เ^๒จ^๒ง^๒แ^๒ด^๒ง^๒การ   ๒^๒ย^๒ำ
 ๒^๒เก^๒ย^๒จ^๒กร^๒ำ^๒น^๒๒^๒ห^๒ด^๒ไม่^๒ดี   ๒^๒ระ^๒ว^๒ัง^๒งาน^๒เ^๒ื่อ^๒เ^๒ื่อ^๒น^๒ช^๒ว^๒ย^๒๒^๒เ^๒ื่อ^๒น^๒
 ๒^๒ค^๒ก^๒   ๒^๒ย^๒ำ^๒เ^๒ย^๒อง^๒ย^๒ก^๒เ^๒ย^๒บ^๒ค^๒าย^๒แ^๒ด^๒ง^๒หน้า^๒ย^๒ห^๒น^๒   ๒^๒เ^๒็น
 ๒^๒พ^๒ด^๒๒^๒พ^๒ด^๒ง^๒ด้^๒ง^๒ส^๒อ^๒น^๒ก^๒ัน^๒ตาม^๒ที่   ๒^๒จ^๒ึง^๒จ^๒ะ^๒มี^๒ค^๒ว^๒าม^๒ด้^๒๒^๒ส^๒น^๒ุ^๒ก^๒
 ๒^๒ด^๒๒^๒าย   ๒^๒ย^๒ำ^๒ถ^๒ี^๒อ^๒ว^๒ำ^๒๒^๒ว^๒ใ^๒ค^๒ว^๒ใ^๒ๆ   ๒^๒ร^๒ัก^๒๒^๒า   ๒^๒ใ^๒ค^๒ว^๒๒^๒ช^๒ว^๒ำ^๒๒^๒ง^๒ใ^๒ค^๒ว^๒
 ๒^๒ตาม^๒ใ^๒ห^๒มา^๒ย   เม^๒็น^๒ร^๒ัก^๒๒^๒ว^๒ร^๒ัก^๒เ^๒ื่อ^๒น^๒ใ^๒ห^๒เ^๒มี^๒อ^๒น^๒ก^๒าย   ๒^๒อ^๒
 ๒^๒ระ^๒ค^๒าย^๒จ^๒ึง^๒จ^๒ะ^๒น^๒้อย^๒ค^๒อ^๒ย^๒บ^๒ร^๒ว^๒เท^๒า   เม^๒็น^๒ผู้^๒ใ^๒ค^๒บ^๒๒^๒ด^๒ห^๒มา^๒ง^๒ห^๒ำ^๒ง

กับนาย อย่าคิดหมายเข้าประจบคบกับเขา เกิดออก
 นายรู้จักจะโกรธพิโรธเรา เป็นคนเนาโฉดชั่วตัว
 อปวิสัย อย่าเอาความข้างในไซข้างนอก ทำอันยอก
 แยกขดให้ปั่นป่วน สำหรับเรื่องเคืองใจตัวนี้ไม่ดี เป็น
 สิ่งที่น่ารังเกียจทั้งเกิดขึ้นชึ่ง สัญชาติเช่นปากกัน
 อย่าคบหา มันจะพาหัวหกให้ตกลง เต่าเนื้อความ
 ดึงใจออกให้พัง หน้อยก็ตั้งโต่งรู้ทุกคน อย่า
 คบเพื่อนพาเที่ยวกลางคืนค่ำ จะก่อกรรมเกิดเข็ญ
 ไม่เป็นผล คนที่ชังมันจะตั้งต่อประจัญ พอดัดมัน
 ดงก็ตามมาต่อยดื่ ที่บางคนใจร้ายหมายพิฆาต ให้
 ชั่วตมมีวดยมอดไปเมืองผี เพราะทงของอาจประมาท
 ที่ ต่อเหตุมีจิ้งจุกตั้งดำนังกาย กัดตั้งหนุ่มนดาพอง
 คนองนัก ไม่ประจักษ์แจ้งกำหนดในกฎหมาย เขา
 แต่ตามใจตัวไม่กลัวอาย เจ้าอย่าหมายมุ่งหมกเข้า
 กักพาด จงเจียมตนอย่าระคนด้วยชอผิด จงเจียม
 จิตต์จำคำที่วาชาน อันการชั่วพยายากดำบาถนาน

เร่งคิดอ่านผ่อนผันด้วยปัญญา เห็นนายทำความ
 ข่าที่ต่ำต้อย อย่าควรนึกหวังปองจะพ้องหา จะ
 เชิดชื้อดื้อชั่วกตปาล เขาย่อมว่าเกรเนรคุณ ไม่
 มีความกตัญญูอุบาทว์ ดันตานทางสัตว์พรตคนส่งดู
 ต้มข้าวแดงแกงรอนท์การุญ กัดบั่นทนคุณคิดต่าง
 เขาทางแวง ถึงยึดไปใครพบจะคบค้า ก็คงพา
 กันถวิลนึกกินแหนง ถึงรักใคร่ใจจะขาดต้องหวาด
 ระแวง เขาควรแดงด้วยได้เห็นเป็นตำรา อัน
 เงินทองของนายที่ไช้ดี้อย อย่าปองคอยคิดร้าย
 ทำขายน้า ถ้าเราถือชื้อดื้อยมีชื้อมา คงเมตตา
 นานไปจะได้ดี ถึงเวลาย้ายไทยทิ้งหลายเด้า เขา
 กินข้าวเจ้าอย่าเมียงเทียงเคียงหนี จงกินอยู่ดูให้
 เดรัจฉาเร่งที่ ชุระมีตั้งใดจะได้ทำ แม้นตะเดย
 เนยข้าวตรงอาหาร ชุกมีการก็จะอดอยู่ยงค้ำ อัน
 การกินเร่งหาอุตุด้าห้า ดูเวด้าเวดาอย่าให้เกิน
 ถ้าตามนายไปแห่งตำแหน่งไหน อย่าเดินไถดด้

หลังให้ห่างเหิน ออย่าแข่งเคียงเรียงไต่ไปจนเกิน
 จงดำเนินดูค่านวณพอควรกราร ท่านใช้ให้ถือของ
 ออย่าปองหัดบับ จะยากยบอันตรายหลายด้ถาน นว
 ประโจโรจจนกรรจอันชพาด มั่นคิดอ่านดอบดักยักเอา
 ไป ก็คงถูกใช้ค่าราคาของ ทั้งจะต้องรับอาญา
 ไม่ปราได้ย ทำให้ส่มน้ำหน้าดำแก่ใจ เอากำไร
 เขียนเด่นเป็นมัดจำ บางทีนายหลายชนิดไม่คิด
 บาบ ทำยุ่งหยาบตีประเมินจนเกินกำ ทองกาไต่
 พัดดีไต่เป็นทองคำ ราคาต่ำเขาก็ว่าราคาแพง
 เหมือนปลาตกในน้ที่เขาคู้ศูนย์ คงประมุตชนว่า
 ใหญ่ออย่าได้แห่ง ที่นายตีมีอายไม่ร้ายแรง คิด
 ระแวงเกรงกรรมทำแต่ตรง อันของใช้หียบไปจาก
 ทน จงไวทางมปดมออย่าตีมหลง หียบตรงไหน
 ไวตรงนั้นใหม่มนคง ออย่าเทียบดั่งเด้ออกชนพอพ่นมือ
 เห็นอะไรไว้วางขวางจ้งหวะ ออย่าเคยละหัดถัดบับไม่
 จับถือ ออย่าคิดว่าบวดยการราคาญมือ เป็นคนตอ

ตั้งคณนไม่ควร ถ้าทำนตั้งถอยความตามบระดงค์
 จงนงดงฟังคดีให้ถถวน ครนถันคำจำได้ใจบระมวญ
 จังค้อยดวรวบรอนจรรกรโดย อย่าเดินพดางพด
 พดางอย่างสหาย จะระคายวาค์หาค์ไม่ นิสสัย
 นายใช้เพื่อนเหมือนกบไฟ ที่จะใหม่เดวก็เผลเอา
 จนเคียน ถึงเป็นญาตียากเย็นดงเป็นชา จงกมหน้า
 อย่าได้คิดตระหวิตตะเขวียน สู้เจียมจนทนดำบาก
 ต้องพากเพียร ไม่ควรเวียนหวังจิตต์คิดว่าวงค์ อัน
 งวุ่นโชนหนงละครพ้อน อย่าอาวรณ์ชนเชิงตะเดิง
 หดง จะพาควชวชารยาดง ไกรงวงงงเดี้ยที่
 ไม่ได้เดย การเหต่านถวนทเราเคยเห็น ถึงเขา
 เด่นอย่งกชงจงนงเฉย ถ้าตั้งไหนไปนมันจะเคย
 ได้ยินเอยเข้าจงดดระกตใจ อันการเด่นไม่เห็นค
 ม้แต่ชว บำหยดคตวหักจิตต์คิดเดี้ยใหม่ อย่า
 เตติดเบ็ดเบ็งกระเจิงไป จะมีภยโทษทณทเป็น
 ม่นกง เมื่อคราวนายหมายมาตรว้องเรียกหา ไม่

เห็นหน้าพานพบดั่งประดังค์ คงเคียดคุมข้อมัดหน้า
 จิตต์จริง นึกจำนงกดขี่มาจะด่าตี ขยาดอชยชายเข้า
 บ้านดั่งถ่านถิน เป็นมดทินขอประดักษณซึ่งคักคักศรี
 เหมือนให้นายชายหนาทางคาบ เห็นผิดที่อย่างทาดทำ
 อาของ วิสัยข้าเปรียบกาดักด่า ไม่ควรทำแหงน
 ชะเง้อเด่มอหงส์ ถึงจะเป็นผู้ดีเก้ามี่เผ่าพงศ์ ถ้า
 ยากดงจำเจียมเดื่องมกาย จะถืออย่างผู้ดีคุมชอบ
 ฝิดระบอบอย่าให้เกินประเมินหมาย คนจะเขาะเขี่ย
 ว่าเป็นหน้าอาย ทำวุ่นวายไปก็ช้อมักด้อชา ที่ไม่
 รู้อย่าประกวดไปอวดรู้ จงนั่งอยู่ตามเช่นเป็นทาด่า
 แม้นนายถามความใดไฉนมา จะพูดจาอย่ากระซาก
 ดำรากแรง คอยบอกกต่างเด่ากันโดยฉันท้า ไว้
 อชมาตงใจอย่าให้แหงน ดูให้งามตามข้อคักแต่ดง
 จงชี้แจงให้ประจักษ์ทหนักเบา ถ้านายนั่งเจ้าอย่า
 หวงชนยืนหยัด จะขอขงชดเคื่องระคายด้วยอายเขา
 คงมีโทษแม่มั่นไม้บั้นเบา เพราะตัวเนาโคดชั่วไม่

กัดวเกรง ยอ้านั่งสูงให้นายอยู่ฝ่ายต่ำ ระวังทำ
 ผิดเพราะพอเหมาะเหมง แม้นไม่ตักก็ปรียอยู่เรา
 เอง ถ้าย่าเกรงแแต่คงเป็นมกคต ถึงเวดาเย็น
 ย่าเมอคำพดบ ดูให้จับเจนแจ่งทุกแห่งหน ประค
 บานที่ระหว่างหนทางคน ย่าเกยจกตหม่นบีตให้
 ชิตชม ยามเมื่อเจ้าจะเข้านอนจงอ่อนเกศ เอา
 พระเศวกรไกรชนได้ผม แแต่ไว้ทอทอเวญอันอุตม
 ทงอินทรวพรหมยมเรศเวดสู่วรรณ อักพระจอมจักร
 พงศ์องค์กษัตริย์ เแต่ยลัดดีราชย์ไธลวรวรย์ ทรง
 พระเกยรตตอเรื่องเนองอะนนต์ ทุกเขตคชณทันอม
 ภายถวายกร ทงมารดาบิตรงคทจรงรัก อักครุพัก
 ข้อคำได้ร่าสอน อนึ่งนายมีคุณอันสูงนทร เพราะ
 ชาวแดงแกงว้อนไต่กินมา อันเจ้าเงินเราจำเวญ
 อารมณรัก ท่านก้มกปรานไม่ต่า หากพดงพดาด
 ผิดตงคองเมตดา ถึงโกรธาแต่กั้นน้อยค้อยประทัง

การท้อถอยบุญอุบาทว์ ออย่าหมายมาตรชั้นชมนิยม
 หวัง เราซึ่งนายทุกคึดมีจิตตซึ่ง แวดระวังอะไรร้อย
 คอยเอาที่ เหมือนเรื่องราวกล่าวไว้ผู้ใหญ่เด่า จะ
 แจงเจ้าพ่นองทงตองคีรี แต่ก่อนกาดนานมาว่ายัง
 มี กคุมพ่หนึ่งไซร์นายโคบาท ไซให้เด็ก ๆ เด็กทง
 ตอง เป็นเจ้าของโคเลี้ยงเคียง ๆ บ้าน ตามถิ่น
 แถวทุ่งนาที่ท่าซาร ทุกวันวารมีไต้เว้นเวตาเตย
 ครนยามร้อนทิงกรในเวหน ทงตองคนคักเคื่อนว่า
 เพื่อนเฮ้ย เราหาที่อาศัยให้สะเบย เร็ว ๆ เหยย
 ต่วน ๆ ชวนกันมา บรรลุตตั้นไทรไถดตตั้ง ก็
 วางวังตรงเข้าเงาพฤกษา จึงชวนกันนั่งบนตุ๊กตา
 แดงเอามาตงวางไว้ข้างนาย ข้างเด็กคึดมีใจมองได้
 ซอ ก็นบถอมนคงจำนงหมาย ดงไหวกกราบนบ
 นอบแด้วยอบกาย นึกว่านายของตัวก็กถัวเกรง
 ฝ่ายเด็กร้ายทรชนเป็นคนโหด ทำพิโรธตำขรมเผ่า
 ช่มเหง แด่วตีดำเตะซ้ำไม่ย้าเียง ออกครนเครง

ชุตมนดู๋นวย ^{๕๖๐๕} ทมน์ทำนนนายมีไต่เห็น แต่หาก
 เป็นพยาบาทให้มาตรหมาย เพราะเทอัญตลในน้ำใจ
 นาย เคื่องระคายดำว่ำไม่ราวัน ผิดแต่นิดหนึ่งก็เห็น
 เขาเป็นมาก ได้ความยากชุ่นแค้นแค้นกระเด็น พอ
 พดงพดาดดงด้กั๊กด้กรน ^{๕๖๑๕} ดาร์พนซังซิงยั้งกว่าคน
 เดก ^{๕๖๒๕} ทบนายเควรวพและนบนอบ ถึงผิดชอบหนัก
 หนาด้กั๊กहांน ไม่ด้ดำว่ำร้ายให้อายคน เตชะตน
 ถ้อมนัถคัญญู เวารักทำน ๆ ก็จ้กรักด้นอง ถ้า
 ซังทำน ๆ ก็ต้องเอาซังด้ บูราณยอมว่าไว้ให้เป็น
 ครุ มิตรจิตต์แต่กักรัมิตรใจ ^{๕๖๓๕} ดั้งที่พ้อด้อนเจ้า
 ดำพาภาค ไม่ด้้มากเหต้อดำพ้อจำได้ ^{๕๖๔๕} ตังอาร์มณ
 กัหมนำอุดดำให้ไป คงพันภัยคดาดแควด้ไม่แฉ้ว
 พาน ไปปดายมือก็จ้ดอด้คความด้ช บรพทาทุกช
 ปรัดเปรมเกษมด้านต์ ^{๕๖๕๕} แต่ว่ำด้งดุ้กยาอยู่ช้านาน
 ัจนด้วีณานด้ยวด้บบรพทาค

ฝ่ายมารดรด้อนด้งข้างดุ้กหมิง ^{๕๖๖๕} ทุกด้รวพด้งช้อ

คำที่ว่า ^{๕๕} ทชแจจแจจจิตต์แกชิตา จะพรรณนาดำ
 ดากก็มากครัน สตรีใดจะใคร่พึงหวังประสงค์ จะจำ
 นงนึกว่านิทานัน ว่ากต่าวกตอนด่อนฝ่ายชายเหมือน
 กัน ไม่รำพันข้างผู้หญิงสักตั้งเตย ไซ้เกล็ดยดกันนั้น
 ทาดอกหนาน้อง จะตรีกรีกรองเห็ดอดาร่าเนตย ด้วย
 ยาวเย็นเกินกำลังยังไม่เคย จึงภิเปรยย่นย่อแค่พอ
 งาม แม้นอยากแจจแจงแห่งคตินารวเรือง ^{๕๖} แม้นเอนเห็ดอง
 นวดตะไมจงไถ่ถาม ยืมติชิตกฤษณาพวงงาม แดง
 ความอ่อนนุชนั้นสุดดี แม่หม้ายอ่อนชิตาอัชฌาครัย
 ถ้าทำได้ชายรักเป็นศักดิ์ศรี ไม่เห็นห่างร้างอย่าให้
 รากี อันไมตรีมิได้ขาดดวาทคง จงหมั่นอ่านหมั่นจำ
 คำติชิต ให้แจจจิตต์งามปดิมอย่าดิมหลง จะเดื่อง
^{๕๗} ชื่อดื่อเด่าชาวอนงค์ ดังวงของคตงใจระไวระวัง แม้น
 ทำคัตไปให้ตัดอด อย่าไปคอดคก๊วปตายเมื่อภายหลัง
 อันความผิดบีบชอบเข้าครอบบัง ที่จังหวังจะเป็น
 คุณก็คูนัยไป ^{๕๘} ดูเพียรพากยากเย็นเป็นไปก่อน คง

ภาว^๕รเบ^๕องหน้า^๕อย่า^๕ดัง^๕ด^๕ย^๕   ถา^๕ช^๕ิต^๕เช^๕อ^๕ทา^๕น^๕เห^๕็น^๕เน^๕อ^๕
 เห^๕็น^๕น้ำ^๕ใจ^๕   จะ^๕ร^๕ัก^๕ไ^๕ค^๕ร^๕ย^๕ิง^๕ก^๕ว^๕่า^๕เก^๕า^๕พ^๕ร^๕า^๕เร^๕า^๕ด^๕ี^๕   แ^๕ด^๕ว^๕
 ก^๕ถ^๕า^๕ว^๕เก^๕ด^๕ย^๕ง^๕ป^๕ด^๕อ^๕บ^๕บ^๕ุ^๕ค^๕ร^๕ด^๕ุ^๕ค^๕ว^๕า^๕ท^๕   จ^๕ง^๕ไ^๕ด^๕ย^๕า^๕ค^๕ัน^๕เก^๕ิ^๕ต^๕
 อ^๕ย^๕า^๕ห^๕ม^๕อ^๕ง^๕ท^๕ง^๕ด^๕อ^๕ง^๕ค^๕รี^๕   ค^๕อ^๕ร^๕ุง^๕ด^๕าง^๕ด^๕ว^๕าง^๕พ^๕้า^๕ใน^๕ชา^๕ค^๕รี^๕
 จ^๕ึง^๕ค^๕อ^๕ย^๕ด^๕ี^๕ถ^๕า^๕ไป^๕ค^๕ัง^๕ใจ^๕จ^๕ง^๕   ต^๕าง^๕ก^๕ั^๕ม^๕อ^๕ย^๕น^๕อ^๕ย^๕ห^๕ด^๕บ^๕ร^๕ะ^๕ง^๕ับ^๕
 จ^๕ิต^๕ค^๕   ค^๕ว^๕ย^๕ส^๕ม^๕ค^๕ิ^๕ต^๕อ^๕ง^๕ต^๕า^๕ม^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ป^๕ระ^๕ด^๕ง^๕ค^๕   จ^๕น^๕เด^๕็^๕เ^๕อ^๕น^๕
 ค^๕ับ^๕ด^๕ับ^๕ไ^๕ม^๕ค^๕ร^๕ว^๕ไ^๕ด^๕ย^๕ด^๕ง^๕   ส^๕ุ^๕ร^๕ิ^๕ย^๕ง^๕เย^๕ียม^๕ย^๕อ^๕ด^๕ย^๕ค^๕น^๕ช^๕ร^๕   ท^๕ง^๕
 ด^๕อ^๕ง^๕ค^๕น^๕พ^๕น^๕ก^๕า^๕ย^๕เด^๕็^๕ย^๕ค^๕า^๕ย^๕บ^๕ุ^๕ค^๕ร^๕   ไ^๕ห^๕้^๕แ^๕ด^๕น^๕ส^๕ุ^๕ค^๕ไ^๕ค^๕ท^๕ร^๕ว^๕ง^๕
 ค^๕ว^๕ง^๕ด^๕ม^๕ร^๕   ไ^๕อ^๕อ^๕น^๕ร^๕ี^๕เ^๕อ^๕น^๕พ^๕เ^๕อ^๕น^๕ย^๕าก^๕เจ^๕้า^๕จ^๕า^๕ก^๕จ^๕ร^๕   ท^๕ง^๕บ^๕ิ^๕ค^๕ร^๕
 ม^๕า^๕ร^๕ค^๕า^๕จะ^๕อ^๕า^๕ค^๕ร^๕   เ^๕ค^๕ย^๕เห^๕็น^๕เจ^๕้า^๕เ^๕้า^๕เ^๕็น^๕ไ^๕ม^๕เ^๕ว^๕เ^๕น^๕ว^๕าง^๕   ค^๕อ^๕ง^๕
 ร^๕อ^๕ย^๕ร^๕้าง^๕ร^๕า^๕ม^๕ด^๕ว^๕า^๕ไ^๕ห^๕้^๕ช^๕า^๕ค^๕ค^๕ัน^๕ย^๕   จะ^๕ร^๕่^๕ว^๕ร^๕อ^๕น^๕เห^๕ม^๕็^๕อ^๕น^๕
 ห^๕น^๕ึ่ง^๕น^๕อ^๕น^๕ใน^๕ก^๕อ^๕ง^๕ก^๕ุ^๕ณ^๕์   ต^๕ง^๕แ^๕ค^๕่^๕พ^๕ุ^๕ด^๕ไ^๕ค^๕ก^๕ว^๕ร^๕่า^๕ระ^๕ก^๕า^๕ค^๕ร^๕ว^๕ณ^๕
 จะ^๕ม^๕ี^๕ด^๕ูก^๕   ๕^๕   ร^๕ัก^๕ก^๕็^๕จ^๕า^๕ก^๕อ^๕ก^๕   แ^๕ด^๕น^๕ว^๕ิ^๕ค^๕ก^๕เ^๕็^๕ม^๕ใน^๕ถ^๕ุ^๕ท^๕ย^๕ห^๕ว^๕ด^๕
 น^๕ี^๕เ^๕็น^๕เว^๕ร^๕เว^๕ร^๕า^๕ม^๕า^๕ป^๕ระ^๕ม^๕ว^๕ด^๕   ไ^๕ห^๕้^๕ค^๕ร^๕่า^๕ค^๕ร^๕ว^๕ณ^๕ค^๕ับ^๕แ^๕ค^๕ัน^๕
 แ^๕ด^๕น^๕ท^๕ว^๕

ฝ^๕าย^๕บ^๕ุ^๕ค^๕ร^๕า^๕ก^๕ับ^๕ช^๕ิ^๕ด^๕า^๕ด^๕ับ^๕เห^๕ต^๕   จ^๕ึง^๕ก^๕ั^๕ม^๕เก^๕ศ^๕ด^๕ง^๕ป^๕ระ^๕ณ^๕ค^๕

บทศรี แด้วกต่างความห้ามชนกชนนี อย่าไค้กัพัน
 ผูกถึงดูญา ใ้ว่าไปแต่้วจะตายทำตายดับ คงได้
 กดับคั้นหลังยังเคหา จะไค้กไปบ่วยการนานเวลา
 ขอเชิญพาดูกนั้ยครรวโดยจร อย่าหมายมันั้หวั่น
 จิตคักคิดวิต ดูกจำไค้ไ้ไ้รัจันทุกดั่งด่อน จะทำ
 ตามวาจาไม่อาวรณ์ แด้วจะร่อนควรวับดีดาคลา
 ครนบุตวเคอนเคดเคอนคตายค้อยววยเคัว จังรวบเวัว
 เร็วออกนอกเคหา ถือไม่เท้าก่าวเดินตำเนินมา ใน
 อูราร่อนเร็งดั่งเพดิงตน กำดัรดพดางทางกถันดะอิน
 ใ้ ฆดโนยหนองพรวำดั่งน้ำฝน ดั่งดาร์กุมารนั้ยกถอย
 กมด จะต้องทนเวทนาเป็นข้าไทย แด้วนคหนึ่งพอมมาถึง
 บ้านเศรษฐี จังพาที่ไค้ถามตามดั่งดัย ท่านอยู่เรือน
 หรือไปหนค้ำบดโต จงแจ้งใจให้ตระหนักประจักษ์
 ความ ฝ่ายผู้คนหมิงชายทงหตายสัน ครนไค้ยิน
 ดุนทรทวอนถาม จังบอกกต่างเด้าแถดงแถ้ดงความ
 ใ้รู้ตามขอประดั่งคัจำนงมา ว่าเคียวนท่านนงอยู่

หดงนอก ที่เคยออกแขกไปไทยมาหา ดุงซุระเรื่อง
 ไรจงโคดคดา เอกกิจจาจนไปแจ่งอย่าแคงใจ ทุก-
 คตะพังเด็ร็จดำเร็จเร็อง ค้อยอย่างเียงดัดตาอชฌมา
 ศรัย เห็นเศรษฐู๊กมกรานคดาณเข้าไป ไมโกัดโกัด
 หน้อยุดพอดดี ครนเศรษฐู๊กเฒันแปรแดมาปะ ทุกคตะกั
 ประณคบทศวี แถ้วเด้าความยากคั้นเด็นทวี่ เห็น
 เต็มที่เทบปดงซัวงววย บุครทงด้องหมายด้นอง
 พระคุณช้ำ เฝ้าวอนไหวให้พาเอามาชวย ยัง
 เด็กนักรจิง ๆ ทงหมิงชวย ดุดเด็ยคายแต่ว่ากรรม
 กัจำเป็น ขอพังกบุญเจ้าประคุณจงชวย ได้ไปรด
 ดวยเพราะไม่มที่จจะเห็น ดังรุ่มโพธิ์พุ่มใหญ่อาคัย
 เย็น จจะขอเป็นช้ำไทยในรุดดี ดวยเห็นใจโคเท้า
 ปราณดีดัดวี่ โด่มนัสดัดมุงมาเป็นทาดดี จะอยู่ดวย
 จนทาดายววยซั้ว ไม่น่ายหนึเบ็อนนากไปจากเดย
 ฝ้ายเศรษฐู๊กยินดีได้พังกวี่ ให้เมตคาน้ำค้ำว่าเฉดย
 จังคอบว่าท่านอย่าวิตกเดย ด้องทวามเซชนเภาจะ

เอาไว้ อันเงินทองเท่าไรใจประสงค์ ตามจำนง
 นึกมาซ้ำจะให้ แล้วยุกเดินเยื้องย่องเข้าห้องใน
 หีบกุญแจมาไขกำปั้นพด้น จึงตักเอาเงินตราออก
 มาให้ จงเอาไปกินก่อนสักก่อนชั้น ทุกคนจะนอน
 นบอภิวันท์ รับเอาขันเงินมาหน้าคานอง คัดถึง
 ดูกสายใจจะไถดอก ความวิตกเหลืออดนัยิ่งหม่น
 หมอง โอ้สงสารทรมองดวงนวลละของ เจ้าจะ
 ต้องตกยากลำบากครั้น แล้วย่างผู้ถนุญถนอย
 สว่างท แหม่นพดั่งพดาดปราณีกระตั้น ถ้าผิดลง
 จงโปรดที่โทษทัณฑ์ แต่พอมรรเทาบ้างด้วยยังเยาว์
 สาระพันอันใดไม่ประจักษ์ เพราะเด็กนักความคิด
 คิดจะเขดา คุณสอนสั่งตั้งไรถ้าใจเบา จงตั้งเอา
 ให้รู้สึกสำนึกตัว กำถั่งเด่นมักละเจิงกระเจิงกระจะ
 อย่ำปด้อยปดะไปส่มาหนักการชั่ว แหม่นเดียงหลบ
 หลัดกตไม่ม้กตด้ จึงจับตัวเขามามัดซัดให้พอ เมื่อ
 อยู่ด้วยซ้ำเจ้าผู้เผ่าสอน ก็โอนอ่อนอุตส่าห์จำทุก

คำขอ เห็นว่านอนดองง่ายดอกใจคอ มาไกล
 พอกดัวเกิดอกจะกดับกตาย ถ้าแข่งขันตั้งดอถอ
 มานะ อย่าเลยละคุณช่วยคตหัดให้หาย มัน
 ชิวช้ำขายผ้าชู้ต๋นาย ได้ฮับฮายเขียนขบฮายนับ
 เลย แด้วผินมาตั้งดาร์กุมารน้อย เจ้าจงค้อยอยู่
 กับท่านเกิดตุกเฮ้ย แม้นม้งานการใดที่ไม่เคย จัง
 เเฉยไต่ถามตามดงกา เวณฮู้ดูริย๋นายก็บ้ายคด้อย
 ฮอย่าเค้ร้าวฮ้อยทรวงสดดก้าฮรทหา ดถิตเกิดคัวพอ
 จะขอตา แด้วโค่กาออกดบุตรสุดฮาดัย กุมารากุมาร
 ๕๒๕ ๕๒๕ หงพ้อง ฮขุดนองโหดถันไม่ทนได้ กดับกดา
 กถันขันข่มฮารมณไว้ จังแข็งใจฮอนว่าบิดาพถัน
 ตรงดุกยาพ้องหงดฮองนี้ ฮอย่าได้ม้หวังโยให้กระถัน
 ฮู้เป็นข่ากว่าจะตายวายชิวนี้ ไม่ไผ่ฮันชิวช้ำทราค
 เขียบบิดาคดาโคดกดับไปบ้าน ฮอย่าเนิ่นนานจนดับ
 ฮับแดงศรี จะมิดคาคดาพาในราตรี จรดเห็ดฮ
 ยากด้าบากกาย ทางก็เป็ดยวเดินเคี้ยวถันโดยเค่น

ใครรู้เห็นมันจะรีบเอาดิบหาย ทั้งค้อยทุบทำระก่า
 ภาย ตะวันฉายแด่บิดาอย่าช้า

ดับดาวปานสายสั้นพาด จำนิราศต้องรามาครี
 จิ่งอวยพรให้พิพัฒน์ดีวิบัติ จำเริญศรีเบองหน้า
 ด้ถาวร จงอยู่ดีกินคือยามี่ทุกข์ เกษมสุขภิญโญ
 ด้โมสร พ่อจะดาทราวมไวยครรวโดยจร รวีรวเย็นควรว
 จนวนเวตา แด่กราบไหว้เศรวฐีอนันต์ศักดิ์ ก็บ้าย
 พักตรคั้นหลังยังเคหา คำนินพดวงทางถวิตจินตนา
 พระสุริยาไทรครวัดอัคคังค์ ข้างยายเมื่อยอยู่คนเดียว
 ยิงเปลี่ยวเปล่า ไห้่วงเหงากิตคะนึ่งตะดังหลง
 แแต่ถูกรักจากไปใจพะวง หน้าตาตงไหลดองดัง
 ท้องธรว พอเหลือบแดเห็นท่านตาเข้ามาถึง
 ยิงรำพึงรอนเรึงดังเพลิงผลาญ เพียงทรวงแยก
 แแตกกระจายทำดาบาดาญ แแต่กราบกรานไค่ถาม
 ตามสงกา อนันถูกรักทงคู้ไปอยู่ไหน เจ้าจิงไม่
 คั้นหลังยังเคหา หรืออยู่ด้วยเศรวฐีมิได้มา ขอ

เขียวแจ่มกึ่งจางให้เมี่ยมฟัง ทุกคคะจึงแสดดงแสดงเด่า
 ไปโดยแก้วมุดตันแต่หันหลัง ตั้งจะมอดม้วยมุด
 ดุดชู้วัง ด้วยกำดั่งโคกแสดนแน่นอุรา ช่างบิทร
 ขอนทรวงสระอื่นให้ ความอาดัยแต่คืนถวิลหา โอ
 ยามนควงใจเคยไดยา แล้ววอนว่ารบเร้าเด่านิยาย
 ช่างมารดาว่าโอเจ้าดวงจิตต์ เคยชมชิตเข้าเย็นไม้
 เห็นหาย แด้นนบเดือนจะเกิดอนคตาย แด้น
 เดี่ยตายดวงสว่างนิราดรัก ไปอยู่ด้วยมุดนายท่านไซ้
 ชิต จะชอบผิดเป็นไหนไม่ประจักษ์ ใครจะช่วย
 ตั้งด่อนยังอ่อนนิก แม่พระวักพระนออยู่ไม่รู้วาย ถึงจะ
 ได้เงินทองดักดองตาก ก็ไม่อยากขึ้นชมนิยมหมาย
 แม้นห้ามปรามงามปลดอดจะรอดวาย จึงต้องชาย
 ดูกยาเป็นข้าไทย ทั้งผิวเมี่ยมครวญคร่ำเฝ้าร่ำร้อง
 なたานองซ่มโทรมชะโถมไหล แต่กตัญถัดอ้อคือน
 ให้คืนใจ เหตุอาดัยชวนชบสัดบดง พระพายพา
 กัดนบบุผากระพือหอม ดอกพะยอมโยทกามหาหงส์

ชมเชยชอบชดัดนิตถนหม นึกนิยมจงจิตต์คิดดั่งด้าร
 แแต่ต้องเป็นทาด้ามาช้านาน จะประมาณมาได้ดัก
 ดิบมี ด้วยเดชะกตัญญูช่วยชูชก ให้นายรักพี่น้อง
 ทั้งสองศรี ไม่ชิงโกรชโกรชานเป็นรำค เพราะความ
 ต้มากมายหลายประการ ดักนอมกต้อมเกดยงเดียง
 เจ้าไว้ แแต่ดวงใจดั่งด่อนท้ออนหวาน ตรงข้อไหน
 เห็นยังไม่ช้านาญ ก็แจ้งการโดยด้อมเมตตา จะให้
 ของดั่งใดก็ให้มาก พออ้อมปากอ้อมท้องไม่ต้องหา ทั้ง
 ฝ่ามือด้อมด้อมรำคา จักเอามาให้สำหรับประดับกาย
 อันผู้คนในตำบลจังหวัดบ้าน สองกุมารได้กำกับ
 บังคับหมาย ช้างพียว่ากต้าวเหล่าผู้ชาย กนิษฐา
 ว่าฝ่ายข้างนารี ทุกข์คนแก่เก่าแแต่ด้าวหนุ่ม มิ
 ได้คุมเคื่องข้องให้หมองศรี ถึงจะผิดบิตปกยกแแต่ดี
 ย่อมเป็นที่สรรเสริญจำเวิญชม อันเศรษฐีนั้นไม่มี
 วิชาบุตร ก็แสนสุดเด่นห้ปองทั้งด้องด้อม สดวาทหวัง
 ดั่งจะถนขึ้นฮารมณ นึกนิยมยังกำเนิดเกิดในครวรรค์

ทุกเย็นเข้าเซยชมภีรมย์รัก ถนอมหนักเฝ้าผดุงบำรุง
 ขวัญ เป็นศรีเรือนมั่นเหมือนดวงจันทร์ ก็หมายมั่น
 จะให้ดับสลดไป ครั้นอยู่มาเนิ่นนานประมาณห้า
 เมื่อเศรษฐีต้องราจะตกษัย ชะราโรครังรุมกดขี่ทุกข์
 ให้เจ็บไข้ช่นชนในวิญญา เจ้าพี่น้องเข้าประคอง
 อยู่เคียงข้าง ไม่เดื่อมดร้างโคกแค้นเด่นหา แด้ว
 วอนให้เสพอชโรชนา เฝ้าฝนยากอยนั้งระงังระไ
 อันโรคามิได้ค้ายววยเทวด์ จึงตั้งสอนดวงเนตร
 พิศมัย ซึ่งสมบัติวศถาและเข้าไทย พ้อมอบให้กับเจ้า
 ทงเหยาเรือน อีกข้างมาโคกระบือก็ดื้อเดื่อง ใน
 บ้านเมืองทุกเศรษฐีไม่มีเหมือน เจ้าจงฟังตังจิตต์
 อย่าบิดเบือน จะตกเคื่อนขวัญเข้าดำเพาพาด อย่า
 ประมาทวิญญารักษาคักดิ์ ให้ล้มพักตร์พี่น้องครอง
 ดถาน ประกอบด้วยแก้วแหวนเด่นศฤงคาร โดย
 บูราณเศรษฐีที่มีมา อันพ่อแม่แก่ชราหนักหนาเด้า
 จะคดาดแควตังขังคังสังขาร ตามกุศตผลกรรมได้

ทำมา จะขอตาโฉมตรวยยิ่งดี ตั้งดำไว้จเดี่ยวจเดี่ยว
 ก็หัดบิเนตร จิตต์ประเวศคู่ฟ้าในราชย์ มีวิมาน
 สูงสุดคุษดี ก็เปรมปรีดีสุดขัณภริยา ฝ่ายเชษฐา
 กับกนิษฐพิศवास ใจจะขาดตาตดินถวิลหา เห็น
 เศรษฐีม้วยมุกสุดซึ้งว่า ก็โคกาคว่าครวญวิญจวนใจ
 ข้างพี่ชายว่าว่านิจจาเอ๋ย ไฉนเดยดวงดัดมาคัตชัย
 ทั้งแต่ถูกไวที่นี้แล้วหนีไป ไม่อาลัยผันแปรมาเดด
 กนิษฐาซ่อนอุราละอื่นให้ กรรมดังโคตามทันท่าน
 ทั้งคู่ พระคุณเคยแนบสนองประคองชู อุดดำหัด
 ตั้งสอนไม่สนใจ ข้างเชษฐาว่าไอ้พ่อโพธิ์แก้ว ดม
 แล้วยแต่จะถูกจะพึงผู้ใดได้ ถ้าไปไหนก็ไม่ขามคงตาม
 ไป เห็นจนใจไปทางนี้เป็นที่จน ฝ่ายน้องพรำว่าว่า
 พระอาทิตย์ เมื่อมดมืดดับฟ้าเวหาหน ยังขึ้นขึ้น
 มาใหม่ให้ไฉยด ท่านต้องคนดับไปเห็นไม่คืน ทง
 ทาดีทาดำบรรดาบ่าว ก็สร้อยเคี้ยวเดี่ยวใจให้ละ
 ความเทวศเหต้อดำจะกดำกดิน ดูเครงครันแซ่ซ้อง

ร้องระงม ดังเรไรไพรวณันต์นึ่งดัง ดำเนียงเพียง
 บัดพินดินถล่ม กำจัดทรพวงงวงเหงาเป่าอารมณ์
 เย็นเย็บเย็บเงียบดัมระเนนนอน ดั่งพ้องค้อยดัม
 ระวังโคก วายวโยคปลดเปิดองประเทืองดมร จึง
 ก่อความห้ามเหล่าชาวนิกร อย่าอาวรณ์โดยจงค
 ฤกษ์ใจ จะได้คิดกิจการตรงงานศพ ให้เด็ดบ
 ดือเดี่ยวกระเดื่องไหว ไต้ดงามตามยศปรากฏไป
 อย่านอนใจเร่งหัตถ์ช่วยจัดแจง บรรดาเหล่าบ่าว
 ไพวทั้งใหญ่น้อย ดะดัมถ้อยวาที่ไม่มีแห่ง ก็พร้อม
 พวงยศเย็บเบียดเคียดแข่ง ครนจัดแจงดรรพเดี่ยว
 ดำเรจการ พะยุยกหีบของทองดองศพ ชนตงบน
 มณฑปอันไพศาล ประดับด้วยเนาวรัตน์ชัชวาล ดู
 โอวารได้สดรจนา ไหว้หนึ่งหลังยาวถึงเก้าห้อง
 ประโคมกลองมโหระทึกดังว่า พระสงฆ์สดอกรรมขันธิ
 ทุกวันมา เทศนาแจกทานทำการบุญ กำหนดงาน
 ถึงพันวันจะซัก ก็คึกคักหญิงชายออกถวายวัน บ้าง

ขนควาผาเหลืองเครื่องทำบุญ ชุดมุนอของคณิงมา
 พวกเกณฑ์แห่เต็ดิวเป็นทิวแถว ชนิดแนวเนองตาม
 งามหนักหนา เตียงฆองถดองกีกก้องเป็นโกลา ก็
 ไคดคดาร์บไปเข้าในเมรุ พวกที่เด่นเด่นรำพร้อม
 ณะพรัง ออกปะดิงให้ฉาวอย่างกราวเซน บ้าง
 รำแพนเหยียบเบ้ายั้นโยนเยน หกคะเมนไต่ดวด
 ประกวดกัน เวดาคำหนึ่งทงดอกไม้ ประทับไฟ
 งามงดเป็นดุดहन พวกชาวเมืองเตองดือระบือครัน
 ก็ชวนกันดูงานดำรายใจ ดำทิวาแด้วจิงมาปนกิจ
 ตามชนิดโบราณเป็นการใหญ่ ครันดำเร็วเด็ว
 ด้รวพจิงกดับไป ที่อาศัยฉันนิจาด์ฮาดมา ฝ่าย
 เก้าแก่เดหตายทีไบบ้าน ก็คิดอ่านซักชวนกันถวน
 หน้า มาอวยชัยให้พี่น้องทงด้องวา วุฒนาฉับ
 ด้มบตีด้วดีดี ราชฎรทัวประเทศทุกเขตด้ชอบ ก็
 ชนชอบปรัดเปรมเกษมศวี ต่างจำนงจงรักด้วยภักดี
 มาฟังเคชเคษฐีเป็นขำไทย ก็ด้มบุญนพุนตุ้ชด้นุก

ด้มาน แด่นด้รำนญพ่นอังก๋อยผ่องได้ จ้งตรวงตริก
 นักรำพ้งคน้งใน จำจะไปที่สถิตขงบิตร คำนริ
 ด้ร้งจด์มคิตด้งจิตต์ห่มาย จ้งตั้งนายคขด้รำนญด้มร
 อกทงนายกณฐูด้ว้อคัศตร กบันิกรเด็อกด้รคด้กัศพัน
 ปลตาย เตรียมไว้ทำให้ท่นวันพรงุ่น พอรงุ่นแด้ง
 ด้รียคัรวัดว่างนาย เราจจะยกหมู่พหตพตนิกาย ไป
 ย้งปลตายแ้วนแคว่นแคว่นนบุรี ฝ่ายบ่าวไพร่แจ้งตาม
 หนีเออความด้ง ก็พร้อมพรงักรบถวนจำนวนท่ จน
 แจ่มแจ้งจบบจ้งหวัดบัถพี ด้องเคัรชฐูช่นชมด้ว้ยด้ม
 คิต จ้งเขาทขาระด้ระด้น่าน ด้คนขารเพองพ้งจรง
 จิตต์ ผลิตภษางามวิไลประไฟพิศ ด้วชัถขวนนวด
 กนิชฐูให้ไคตคดา มาชคขด้รำนทวยหาญแท้ ท้งด้งช
 ด้เรวคังคบัด้ลบัหน้า ด้ย้งพินพาทยม์อ้งไชยให้
 ด้ญญา ก็ยาดร่าเค็ดชนคตายชยายพต มาไม่นานถึง
 ด้ถ่านทกกระท่อม ให้หยุคพร้อมพรงักรบหมู่พหต ด้น
 เคัรชฐูพ่นอังก๋องทงด้องคน จรดตดงจจากกษาราร ญร-

ขาตราบฏกรณอ่อนโยม งามประโดมเพียงเทพจาก
 สถาน ดงดี^๕พินปลกพินแผ่นดินดาด บรืวารเกิดอ่อนกดาต
 คาชคา ถึง^๕มัน^๕ได้รับ^๕บรุต^๕ไม่^๕หยุด^๕ยง^๕ จึง^๕ช^๕น^๕ย^๕ง^๕เว^๕ร^๕เ^๕น
 พถันด้วย^๕หรรษา^๕ ฝ่าย^๕ด^๕อง^๕เ^๕ม^๕า^๕เห^๕็น^๕พ^๕ว^๕ก^๕โย^๕ช^๕า^๕มา^๕ ก็
 แหวก^๕ฝ^๕า^๕ม^๕อง^๕ค^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ค^๕า^๕เ^๕ก^๕เ^๕ด^๕ เอ^๕ะ^๕ป^๕ระ^๕ห^๕ด^๕า^๕ด^๕ห^๕ด^๕า^๕ด^๕า
 ก^๕ร^๕ร^๕ม^๕ๆ^๕เอ^๕ย^๕ ไม่^๕ร^๕ู้^๕เด^๕ย^๕ช^๕อ^๕เ^๕ช^๕ย^๕เบ^๕็น^๕ไ^๕น^๕ ก^๕ษ^๕ั^๕ต^๕ร^๕า
 ห^๕ร^๕ือ^๕ว^๕่า^๕ผู้^๕ใ^๕ค^๕อ^๕ไ^๕ร^๕ จะ^๕ไป^๕ไ^๕น^๕ห^๕ร^๕ือ^๕จะ^๕มา^๕ค^๕เ^๕ห^๕า^๕เร^๕า^๕ พ^๕อ
 เห^๕็ด^๕ย^๕ว^๕เห^๕็น^๕ด^๕ก^๕ย^๕า^๕เ^๕้า^๕มา^๕ไ^๕ก^๕เ^๕ด^๕ ใน^๕จ^๕ิต^๕ค^๕์^๕ใจ^๕ร^๕้อ^๕น^๕เร^๕ิง^๕ด^๕ัง
 เ^๕พ^๕ด^๕ิง^๕เ^๕ม^๕า^๕ ร^๕้อง^๕ร^๕เ^๕ย^๕ก^๕ย^๕า^๕ย^๕ต^๕าย^๕เ^๕้า^๕เ^๕น^๕เ^๕ด^๕ว^๕เร^๕า^๕ เ^๕ด^๕ย^๕ว^๕น^๕
 เ^๕ช^๕า^๕ย^๕ก^๕ท^๕พ^๕มา^๕จ^๕ับ^๕ค^๕ว^๕ แ^๕ด^๕ว^๕ค^๕ด^๕า^๕น^๕ห^๕ัน^๕เ^๕้า^๕ไป^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ไ^๕ค^๕แ^๕ว^๕
 ห^๕ม^๕อ^๕บ^๕ก^๕ะ^๕เ^๕ช^๕อ^๕น^๕เ^๕ด^๕ย^๕ท^๕ง^๕เม^๕ย^๕ฝ^๕ว^๕ ห^๕ว^๕อ^๕ก^๕เ^๕น^๕ค^๕ึก^๕ๆ^๕ใ^๕ห^๕
 น^๕ี้^๕ก^๕ก^๕ด^๕ว^๕ ก^๕าย^๕ระ^๕ว^๕ั^๕ภ^๕า^๕ว^๕า^๕จ^๕า^๕อ^๕อ^๕ก^๕ด^๕น^๕ ฝ่าย^๕พ^๕ัน^๕อ^๕ง^๕
 ด^๕อ^๕ง^๕บ^๕ุ^๕ต^๕ร^๕ด^๕ุ^๕ด^๕ง^๕ด^๕ำ^๕ว^๕ จึง^๕ก^๕ร^๕า^๕บ^๕ก^๕ร^๕า^๕น^๕แ^๕จ^๕ัง^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ตาม^๕
 น^๕ุ^๕ด^๕ัน^๕ธิ^๕ ว^๕่า^๕บ^๕ิ^๕ค^๕า^๕ม^๕า^๕ร^๕ค^๕ร^๕อ^๕ย^๕่า^๕ร^๕้อ^๕น^๕ร^๕น^๕ ด^๕ุ^๕ก^๕ใ^๕ห^๕เ^๕ก^๕น^๕อ^๕ื่น^๕
 ไ^๕ก^๕เ^๕ด^๕ท^๕ไ^๕น^๕มา^๕ ค^๕็^๕อ^๕ว^๕่า^๕บ^๕ุ^๕ต^๕ร^๕ด^๕ุ^๕ด^๕ง^๕ว^๕า^๕ท^๕า^๕ด^๕เ^๕ก^๕ร^๕ษ^๕ร^๕ู้^๕ แ^๕ด^๕
 บ^๕ิ^๕ค^๕น^๕พ^๕น^๕ท^๕ุ^๕ก^๕ษ^๕เ^๕็น^๕ด^๕ุ^๕ช^๕า^๕ ผ^๕่า^๕น^๕ภ^๕ิ^๕ร^๕ม^๕ย^๕ด^๕ม^๕บ^๕ั^๕ค^๕ว^๕ค^๕ม^๕น^๕า^๕ ห^๕อ^๕ว^๕

จะมาซื้อเชิญดำเนินจร ไปครอบครองเงินทองแด
 ถิ่นฐาน ให้ดำราญรื่นเริงบรรเทิงสมร ทศคตะ
 แจ้งความตามดุนทร เพียงจะร่อนระเห็จเห็นเคิน
 นทางค้ แด้วออกมาด้นทนาถับตุกรัก ด้ผิวพักรั
 แดงก่าด้งนำฝาง ที่โรครังรุมเร้าค้อยเบาบาง รับ
 ขวัญพดางกอดจวบดบประโดม โย้อกเข้ยก่อนเคย
 ด้ไค้ความขาก ทนด้าบาคเค้ว่าซุบด้ยรูปโถม เพราะ
 ขัดด้นจันตุคจิงซุคโตรม เหมือนหงด้ทงทงโถม
 ดงเกดด้อกตม ครนด้นกรรมนำคณพันเทวด์ ก็
 ด้องเนตรนวดตะของทงด้องด้ม จนพ้อแปดกพัคตรา
 ให้อัรวารมถ์ เฝ้าเตรียมตรมคิตว่าใครที่ไไหนมา
 ไม้รู้จกขวัญเข้ดำพาภาค ค้องด้าบาคหน้ด้วกด้ว
 หน้กหนา ต่างแถดงแจ้งยุบดแต่ค้ันมา ก็
 ปร้ตาได้มนัด้ด้ด้วด้ด้ แด้วด้ง้หม่มทวยหาญชาญ
 ด้มร เตรียมนิกรกัณรู้ค้วแด้ห้ค้ ให้อัร้งผุก
 ด้งพงท้ห้ดงค้ มาเท้ยมท้ยนเร่ยงเค้ยงม้ันไค้

เชิญมารดาบิดุรงค์ค์รงด์นาน ให้เบิกบานมัวหมอง
 ค่อยผ่อนได้ สุกนรากลัดนกดบอบเอาใจ นุ่งผ้า
 ใหม่อย่างดีมีราคา มาชนข้างพดวงว่ากะยายแต่ว่า
 บุญของเราดีมมาตราบรรณา กุศลชาติก่อนบ้าง
 ได้สร้างมา มีดูยกยาดีเด็คประเด็คริฐคน แต่
 หนีไปเห็นเขาบรเวททุกซ์ เกษมสุขดารพัตรไม้ขัดสัน
 พดวงกระหึ่มมยของทองต้องคน ชนนงบนดับประกบ
 เบาละพัตรอง ก็เค็ดอนคตายบายหน้าโยธาถัด
 บ้างโห้รบครนครนสันนกง ทงทงทิวเขี้ยวเหล็ดอง
 ดูเนืองนอง เดียงฆ้องกลองอึกทักพิดักครัน ช้าม
 ทุงแถวแนวป่าพนาเวศ ทางทุเรศรับวันพดชนันซ์
 พอดันแดงดูริยค์วีร์จิวรรณ ดวงพระจันทร์แจ่ม
 กระจ่างกลางนภา ก็ดูถึงประเทศเขตต์ดีถาน พวก
 ทวยหาญนอบน้อมอยู่พร้อมหน้า บ้างจุดโคมคบไฟ
 ไล่วมา ชาวตาต้องสว่างดังกลางวัน ดีเค้ษฐูรี
 ชนบนเรือนใหญ่ ดำราญใจวายวิโยคที่ไศกคัถย์ ชม

ด้มบัตเงินทองของอนันต์ ดำรงพันธิญญโดยด้วยโกลโค
 ทโรครังกรุมรินแต่ครั้งก่อน ก็คตยวธันปรีดาอัชฌา
 ศัย อันง่อยเพี้ยพดอยหายด้บายไป ทังโพลภัย
 คตาดแคลด้ไม่แฉ้วพาด แต่มีทวิพิภัยกับด้ววรรณถึง
 พันโกฏ ก็ปราโมทย์ปรีดีเปรมเกษมด้งานต์ ให้ก่อ
 ด้กใหญ่โตมโหฬาร ใต้แจกทานยาจกคนจนจร มี
 เอมโอสโภชนากระยาหาร ทังควาหวานนानาอ๊ก
 ด้ผัดอน กับมั่งม่านหมอนเมาระเบาะที่นอน อ๊กฮาทรรณ
 เครื่องด้ำรับประดับกาย ถาดหน้าชากากะโถนทำ
 ใต้ครบ ไครปรารภนั้กได้ด้งใจหมาย ที่ชด้ด้น
 จนจริงทังหญิงชาย ก็ชวนชวายมาค่านับรับประทาน
 ด้างอวยชัยอยู่ด้ดอนให้พรแท้ ศัครแพ้ย่นย่อไม่
 ด้อดด้าน อายุนั้นหมั้นบ่อยำมีมาร ให้ด้ำเร้จพระ
 นิพพานเหมือนพาที้ แต่ห่างไค้กโรคร้ายววยกระด้น
 ทังผิวดพรณผุดผ่องไม่หมองศรัี ประมาณมาด้ก
 ด้ำหัดด้มบี่ ชวราชรมย์ย่ำเข้ากอนกาย ด้นช้วน

ท่ามกลาง โยช ทวีตภา ทนงศ์ของห้องสมุด
๓๕

ดูชั้นพิฆานเมศ เป็นเทเวศเดรัจดมอามณห์หมาย
ด้วยทิพยเมืองแมนแดนดบาย ก็จบรายเรื่องราว
ที่กล่าวมา

ที่กล่าวหมายไว้หวังจะตั้งสอน จะตั้งตำรา
การกอดอนกับทาด่า กับทาด์จะได้จำเป็นตำรา
เป็นตำหรับเรื่องวิชาการรักษาตัว รักษาคนพันภัยมิให้
ผิด มิให้พ้องต้องคิดในเชิงซั่ว ในเชิงเช่นต้อง
เศรษฐีไม่มีมัว ไม่มีหมายกตายนกตอที่พาดๆ ที่พาด
เพศเดยดะดะด่าง ดะดะดักปดักห่างทางสมาน
ทางสมักรักปราชญ์ฉลาดการ ฉลาดกิจคิดอ่าน
ในข้อควร ในข้อคงจงจำคำเกิดหนา ทำเกิดนาย
จะเมตดาไม่หักทอน ไม่หักหาญรานรุกดูขุดำรวอด
ดูขุดำรายนานควรคงได้ดี คงได้ด้วยความเพียร
เราเรียนไว้ เราเรียนหวังจะให้ประเสริฐศรี
ประเสริฐเด่นแมนเหมือนดวงมณี ดวงมาโนชควร
ค้ำค่าเมืองเฮย ฯ

- ๑ วันจันทร์สามค่ำไซว คุกดบักษ์
เดือนดับเดรัจฉาแดงดกษณ ฤถอย
ในปีชื้อสนัท โทศก
ศักราชพันต้องร้อย เศษด้วยดับต้อง ๗
- ๑ ทุคคตะลอนบุตรชา คิคกตอน
เป็นดูภาษิตสอน ดับไว้
ตุจรันอากาศน ไฟโรจน์
แม่ทาสคนใดได้ ดงนควรรดงวน ๗
- ๑ ตัวเราเกดากด่าอเกดียง กตอนด้าร
เพียงแต่ตามโหวหาร แห้งรู่
ยังหนุ่มห่อนช้านาญ ในเด็ค
เชิญกวีวานกู่ เก็บแกมดุงเจดิม ๗
- ๑ แล่ดงนามจันทนผู้ ผจงเขียน
แวกรันพังริเวียน เรมรู่
ผิดชอบช่วยติเคียน เตมค้อ
โทเอกทัณทมาตคู้ ชัดชองงงดงน ๗

๑ ดำรง^๕ขอฝากไท้
 แม้มาต^๕รคูน^๕ย^๕ดู^๕ริย^๕จัน^๕ทร^๕
 คูน^๕ย^๕อาก^๕าศ^๕ดี^๕ต^๕ภ^๕ณ^๕ท์
 คูน^๕ย^๕พ^๕ระ^๕เม^๕รุ^๕ห^๕ด^๕ก^๕ห^๕ด^๕า

๑ รั^๕ห^๕ด^๕บ^๕ พ^๕ม^๕ค^๕ัก^๕เด^๕ียน
 เบ^๕น^๕บ^๕ีก^๕ บ^๕็^๕อง^๕ก^๕ัน^๕ไ^๕ภ^๕ย
 รั^๕ห^๕ด^๕ัก^๕ เด^๕็ด^๕ด^๕อ^๕ด^๕ไป
 เบ^๕น^๕ห^๕าง^๕ ไ^๕ก^๕ด^๕ก^๕ด^๕า^๕ว^๕ก^๕ด^๕า

๑ ร^๕ู^๕ป^๕ช^๕าย^๕ห^๕ึง^๕ท^๕ว^๕ท^๕อง^๕
 เบ^๕น^๕ภ^๕ัก^๕ษ^๕แ^๕ก^๕เ^๕ด^๕เ^๕น^๕บ^๕
 อ^๕ัญ^๕ฐ^๕ิ^๕ถ^๕ม^๕ท^๕ว^๕บ^๕ั^๕ถ^๕พ^๕
 ป^๕ร^๕ะ^๕เท^๕ศ^๕เท^๕า^๕บ^๕ั^๕ก^๕ร^๕น

๑ รั^๕ก^๕กัน^๕น^๕อ^๕ย^๕ช^๕อ^๕บ^๕พ^๕้า
 เด^๕ม^๕อ^๕ย^๕ห^๕อ^๕แ^๕ห^๕ง^๕เด^๕ย^๕ว
 ช^๕ัง^๕กัน^๕บ^๕ั^๕เด^๕เ^๕ด^๕ย^๕ว
 เหม^๕เ^๕น^๕ช^๕อ^๕บ^๕พ^๕้า^๕มา^๕บ^๕็^๕อง

เท^๕ว^๕ัญ^๕
 แจ^๕่ม^๕พ^๕้า
 แ^๕น^๕เ^๕ด^๕ก
 จ^๕ึง^๕ด^๕ัน^๕ด^๕ำ^๕ร^๕ค^๕ูน^๕ย^๕ ฯ
 ก^๕ด^๕ว^๕ไ^๕ก^๕ด
 ผ^๕่^๕น^๕ช^๕้า
 ด^๕ุ^๕ค^๕เ^๕น^๕ท^๕ร
 ค^๕่อ^๕ด^๕ว^๕ย^๕ด^๕ั^๕ษ^๕ก^๕ว^๕ ฯ
 ช^๕า^๕ด^๕ร^๕
 ด^๕ุ^๕ค^๕ด^๕ัน
 ร^๕าย^๕เว^๕ีย
 ร^๕ำ^๕ง^๕พ^๕ัน^๕ถ^๕ำ^๕มี^๕ ฯ
 เ^๕า^๕เ^๕ย^๕ย^๕ว
 ร^๕่วม^๕ห^๕็^๕อง
 ต^๕า^๕ค^๕อ^๕ ก^๕ัน^๕น^๕า
 บ^๕้า^๕เ^๕ม^๕ำ^๕บ^๕ัง^๕ ฯ

๑ เตื่อโตแรงแกรว้ระ

อาจอกุกดงยง

กินดัดว้ตุ้ระนง

จักนิบหายตายหมั้น

พะพง

ชบคน

ดิทชิตธา

เพราะว้ระแรงแกรทงนง ๑

๑ ขนุนดุกด้างแห่ง

ภายนอกเห็นหนามหนา

ภายในย่อมรดา

คุดาธาขนุนนแต่

ด้าธา

หนนแต่

เอมโธช

เด็คด้วยคองใจ ๑

๑ ยางชาวชนเรียบรอย

ภายนอกหมดได้ดี่

กินดัดว้ปุดามี่

เดกเซ่นชนชาติว้ระ

คุดี่

เบรียบฝ้าย

ชวิต

นอกน่นนวดงาม ๑

๑ รูปแวงค้วางว้ระ

ภายนอกเพียงพั้งชัง

เดพดัดว้ทมรณัง

ดังจิตคุดาธาชนกด้า

รุงรัง

ชวธา

นฤโทษ

กถนดี่ว้างทางผด ๑

๑ คนใดถอยจากรู
หญิงรูปร้ายกิริยา
บรรพชิตบวักษา
ด่ามตั้งนชอมวย

๑ ตมเกิดจากน้ำเต้น
น้ำก่ด่างเต้นหาย
บาปเกิดไซ้แต่กาย
อันจักด่างบาปได้

๑ พืชร้อนในโตกน^๕
พืชหอกคาบเพลิงตาม
ร้อนจริงก็มียาม
ร้อนตั้งเคี้ยวร้อนไว้

๑ หวานใดในโตกน^๕
หวานหนึ่งคือรสดงาม
หวานอื่นหมิ่นแค้นทราวม
หวานบ่ปานรสถ้อย

วิชา
โศดด้วย
คัดขาด
ชัพต้นดุดัดกน^๕ ๑
เป็นกระด้าย
ชากไซ้
เพราะจิตต์ ก้อนนา
เพราะน้ำใจเอง ๑
มีด่าม ตั้งนา
ดวกใหม่
หยุดหย่อน เย็นนา
เร่งร้อนฤาฉาย ๑
มีด่าม
อึกอ้อย
ด่าวพิศร หวานเฮย
กต่างเกิดยงคำหวาน ๑

๑ แม่มีอายุร้อย
ใจบ่มีปรีชา
วันเดียวเด็กเกิดมา
พระธรรมเพ็ชฌัญญ์บังนทรไฉ

๑ แม่มีตัวเตี้ยเพียง
สูงเจ็ดตำตาดเกิน
ไร้ทรพย้อบเผอญ
ตั้งปลดวกเคี้ยตำซ่า

๑ ตารามี่มากน้อย
บ่เปรียบกับดวงจันทร์
คนพาดท้อนนต์
จักเสาะสัดบรูษไซ

๑ มัจฉามี่ทอทอง
หาเงือกงมึงกร
ทอดาวพระนคร
จักหาปราชญ์นนไซ

พรรษา
โหดไว้
ใจปราชญ์
เด็กนนควรรยอ
เขาเงิน
กึ่งฟ้า
แดเด็ก ดงเฮ
ชวดตู่ตั้งเห็น
ถึงพัน
หนึ่งได้
ในโลก
ยากแท้จักมี
ชโดจร
ยากได้
คนมาก มีนา
เด็กอกแล้วถามี่

๑ แม่^๕นาค^๕ง^๕คค^๕เค^๕ยว
 เ^๕ด^๕ก^๕ค^๕ค^๕ท^๕า^๕ค^๕ย^๕ว^๕ร^๕อ^๕
 ใ^๕ม่^๕ก^๕ระ^๕พ^๕ด^๕ก^๕ระ^๕ท^๕า^๕ท^๕อ^๕
 ค^๕น^๕ค^๕ค^๕ด^๕ง^๕ค^๕ค^๕เ^๕ห^๕น^๕า

๑ ร^๕ำ^๕ก^๕าย^๕ม^๕น^๕ุ^๕ษ^๕ย^๕น^๕ใ^๕
 ค^๕ำ^๕ก^๕ด^๕ำ^๕ว^๕เ^๕น^๕เ^๕ก^๕น^๕ด^๕ำ^๕ร^๕
 เ^๕ด^๕อ^๕ง^๕ด^๕อ^๕ช^๕อ^๕เช^๕ค^๕น^๕า^๕
 ใ^๕ร^๕ำ^๕ก^๕าย^๕ด^๕แ^๕ว^๕ค^๕แ^๕ด^๕ว

๑ ค^๕น^๕ใ^๕ด^๕ใ^๕ม^๕ง^๕พ^๕ุด^๕ใ^๕
 อ^๕ว^๕ด^๕ว^๕ำ^๕ก^๕ด^๕ำ^๕อ^๕ย^๕ำ^๕พ^๕ง^๕
 ห^๕ม^๕า^๕เ^๕ห^๕ำ^๕เ^๕ด^๕ำ^๕อ^๕ย^๕ำ^๕ห^๕ว^๕ง^๕
 ด^๕อ^๕ง^๕เ^๕ห^๕ด^๕ำ^๕ช^๕า^๕ห^๕ม^๕น^๕

ควรวจร

ไว้เข้า

ถูกที่ กงนา

บ่^๕ด^๕อ^๕ง^๕ก^๕าร^๕ง^๕า^๕น^๕ ๗

เป็นการ

เด^๕ค^๕แ^๕ด^๕วค^๕ช^๕วค^๕ด^๕า^๕ด^๕ด^๕น^๕เ^๕ร^๕ว^๕จ^๕ค^๕ุ^๕น^๕ย^๕อ^๕ง^๕ด^๕งด^๕ับ^๕ป^๕ด^๕จ^๕ัก^๕ข^๕บ^๕ ไ^๕ค^๕ร^๕น^๕าช^๕า^๕ค^๕เช^๕อ^๕ค^๕ย^๕ว^๕ก^๕ัน^๕ ๗